

MAGYAR TANÍTÓKÉPZŐ.

XIV. ÉVFOLYAM.

1899. deczember.

X. FÜZET.

TANÍTÓKÉPZÉS.

Mult és jövő.

A jelen század utolsó hónapja nem mult el jelentőség nélkül a népiskolai tanítóképzésre nézve. Minden iskolánál esemény számba megy oly szabályzat kiadása, a mely működésének tényezőit, határait, módját meghatározza. Az illető iskola hatásos munkásságának, belső élete fellendülésének feltétele ez. Kétszeres fontosságú ránk, tanítóképzőkre nézve az a szabálytervezet, a melyet a vallás- és közoktatási miniszter leküldött a testületeknek és országos egyesületünknek megvitatás, véleményadás végett. Fontos, mert állami tanítóképzőink elavult törvények és több, mint két évtizede kiadott szabályrendelet alapján működnek. Sem a törvények, sem az a régi szabályrendelet nem illenek már az állami képzők megizmosodott testére. Tehát valóban egy új szabályzatra — de új törvényekre is! — nagy szükségünk van. Egy ilyen szabályzat különös fontosságúvá válhatik ránk nézve, mert ettől várjuk, jogosan várhatjuk, tanítóképzésünk függő kérdéseinek megoldását. Ez a körülmény még emeli a szabályzat iskolai politikai fontosságát. De, a mi ez ügyet a tanítóképzésre nézve különösen kimagasló tanügy-politikai eseménynyé tette, az, hogy a miniszter a szabályzatot kibocsátása előtt kiadta a testületeknek és egyesületeknek véleményük elmondása végett. Ez által alkalmat adott arra, hogy a tanárok, testületek oly behatóan foglalkozzanak a tanítóképzés függő ügyeivel, a miként még arra alig volt eset; hogy azok a reformeszmék, a melyeket az egyesület hangoztat, mélyen beszűrődjenek az elmékbe s azokban kiirthatatlanul gyökeret verjenek. Alkalmat adott arra, hogy a tanítóképző tanárok a tanítóképzés fejlesztéséről szóló kívánságaikat, gondolataikat egyenként és az összesség fokozott hatalmával közvetlenül hozzassák a miniszter tudomására.

Az a szabályzat, a melyet a miniszter leküldött a testületeknek,

nagyon magán viseli egy ósdi törvény, maradi szellem megkérgesedett rozsdáját; belőle roskatag intézmények kísérteties alakjai emelkednek ki és fenyegetnek bennünket, mielőtt — tanítóképző-intézeteinkre nézve — végleg letünnének e színtérről. De ez a körülmény bizonyos tekintetben jóra vezetett. Annál nagyobb erővel, ellenállhatatlan hatalommal kelt ki a tanári testületek és az egyesület javaslataiból az új idők szelleme, elevenedtek meg a modern törekvések, javító gondolatok, reformeszmék fényes szárnyú angyalai. A maradás és haladás szellemei küzdöttek meg, a mult és jövő élet hullámai csaptak össze a nevezetes alkalommal a lefolyt hetekben tanítóképzésünk sziklás, tövises mezején. Igen, a mult század méltó befejezése volt a lefolyt esemény. Az elavult mult, az ósdiság már láthatja maga előtt tátongani a sírt; és felkelt már a látóhatáron a szép jövő fényes napja, éltető melegével jól eső érzést önt lekötött tagjainkba; megelevenedni látszik a tájék s a kibontakozás zűrzavaros hangjain túl egy harmonikusabb élet zenéje csalogtam.

N. L.

Az új szabályzat-tervezet.¹⁾

Köszönet illeti a minisztert, hogy egyesületünkhöz és a tanári testületekhez bizalommal fordult a kérdéses ügyben. Úgy törekedjünk a bizalomnak megfelelni, hogy sok évi tapasztalataink alapján megalakított véleményünket leplezetlenül mondjuk el.

A miniszter rendeletéhez tartva magamat, a részletekre vonatkozó módosításaimat a leküldött nyomtatványra írt széljegyzetek alakjában készítettem el; elvi természetű megjegyzéseimet pedig a jelen iratba foglaltam.

Az egész szabályzatra tartozó elvi kifogásom, hogy nem veszi figyelembe azokat a nézeteket, a melyek a tanítóképző tanárok között a tanítóképzés javítása, fejlesztése körül utat törtek s a Tanítóképző-Intézeti Tanárok Országos Egyesületének 1898. évi közgyűlésén a határozatok erejével megerősítettek. De nem számol a tervezet a tanítóképző-intézetek mai fejlettebb viszonyaival sem. Több oly intézkedés van a szabályzatban, a melyek a tanítóképzők mai gyakorlatában értéküket veszítették s meghaladott természetűeknek tekinthetők; ellenben oly intézkedéseket mellőz, a melyeket maga a miniszter léptetett életbe. E tervezet a tényleg fennálló viszonyokhoz, de különösen azon reformeszmékhez képest, a melyek a modern tanítóképzéssel szemben kialakultak, visszaesést jelent. E szabályzat intézkedéseinek életbeléptetése tanítóképzésünknek nem javára, hanem inkább kárára fog válni.

Tudjuk jól, hogy a tényleges viszonyok, valamint a sok évi tapasztalás

¹⁾ A Tanítóképző-Intézeti Tanárok Országos Egyesülete választmányának december 4-iki ülésén tartott előadás. Szerk.

talat s a különösen tíz év óta folytatott eszmecserék által megérlelt javítások korlátai gyanánt az 1868-iki népoktatási törvények állítatnak fel. Való, hogy az 1868. XXXVIII. t.-cikkeknek a tanítóképzésről szóló része ma már minden paragrafusában elavultnak, a tényleges viszonyok által meghaladottnak tekinthető.

Ismeretes továbbá, hogy a miniszter új tantervet szándékozik a legközelebbi jövőben életbe léptetni. Ennek a tantervnek alkalmazása a kiadandó szabályzat több intézkedésének megváltoztatását és kibővítését fogja szükségessé tenni.

Éz okoknál fogva első sorban azt kérjük, *egyáltalán ne bocsáttassék ki a tevezett szabályzat*. Észszerűnek azt tartanám, várássék meg az új tantervnek életbeléptetése; de főképpen szükséges az, hogy előbb a *népoktatási törvényeknek a tanítóképzésre vonatkozó része a mai viszonyoknak s a modern pedagógiai követelményeknek megfelelően s a kialakult reform eszmék alapján módosíttassék*; s csak ezen alapvetés után dolgozassék ki a részletes rendtartási szabályzat.

Mielőtt kifogásaimnak, illetve javaslataimnak s azok okainak elősorolásába fognék, szükségesnek tartom tisztelettel megjegyezni, hogy ezek felállításánál szigorúan szem előtt tartottam a Tanítóképző-Intézeti Tanárok Országos Egyesülete 1898. évi közgyűlésének határozatait.

Igazgató-tanács.

A) A szabályzati tervezet az igazgató tanácsi intézményt fentartja, sőt a felvételnél a tanárok mellékkereseteinek megengedésénél, a képzők anyagi ügyeinek intézésénél oly befolyást biztosít neki, a melyet a törvény sem kíván.

Az állami tanítóképző-intézetek fölé helyezett igazgató-tanácsok harmincz évi működésökkel bebizonyították, hogy teljesen alkalmatlanok azon feladatok betöltésére, melyeket az 1868-iki népoktatási törvény rájuk ruházott. Azt a törvényes jogukat, hogy a képzőintézetek igazgatása rájuk bízott, tájékozatlanságból sokszor a tanári testületeknek a tanulmányi és nevelési ügyekben tett intézkedéseinek ellensúlyozására használták fel, mi által az intézetek pedagógiai működését, színvonaluk fejlődését inkább korlátozták, mint előmozdították. Felügyeleti jogukat pedig vagy egyáltalán nem gyakorolták vagy a tanítóképzés kárára használták; mert e testületek tagjai, mint többnyire laikusok, az egyes szaktudományokhoz s azok tanításához nem értettek, vagy ha esetleg értettek is, a tanítóképzők munkájának belső természetét, eredeti célját, sajátos feladatát kellőképpen fel nem fogván, az egész intézetnek vagy egyes tanárainak működését balul ítélték meg.

Az igazgató-tanácsot ezelőtt harmincz évvel az a jószándék hozta létre, hogy általuk a keletkező állami tanítóképző-intézetek a társadalomban támaszt nyerjenek. Ma már, a mikor az állami tanítóképző-intézetek megerősödtek, a mikor a társadalom ez intézetek fontos voltát belátja, a mikor a hatóságok egy-egy tanítóképző-intézet felállítására s fejlesztésére készek anyagi áldozatot hozni: ily körülmények között az igazgató-tanácsok teljesen feleslegessé váltak. Sőt ma már gyakran úgy

áll a dolog, hogy az az öt protektor a tanítóképző-intézet élén, annak működését nehézkessé s kormányzását minden haszon nélkül bonyolulttá teszi.

Kivánom tehát az igazgató-tanácsi intézmény eltörlését; de ha talán valami okból kívánságunk ellenére egy darabig még is fenmaradna ez intézmény, akkor is felette szükségesnek tartanám azt, hogy az igazgató-tanácsnak a felvételre való mindennemű befolyása kiküszöböltessék, annyival inkább, mert azt a befolyást a törvény sem kívánja. Azt pedig, hogy a tanárok mellékkeresete az igazgató-tanácsok engedelmitől függjön, egyenesen károsnak, a tanárookra nézve lealázónak tartom.

Felügyelet.

B) A szabályzattervezet a képzők felügyeletét az igazgató-tanácsra és a megyei tanfelügyelőre bizza; nem tesz kezdeményező lépést a képzők egységes felügyelet alá vonására; az öt évvel ezelőtti létesített miniszteri biztosi intézményt nem illeszti be a felügyelet keretébe; annak hatáskörét nem szabályozza.

A Tanítóképző-Intézeti Tanárok Országos Egyesülete az 1898-ban tartott közgyűlésén kimondta azt, hogy a tanítóképző-intézetek egységes felügyelet alá vonandók s ezt a felügyeletet kerületenkint úgynevezett tanítóképző-intézeti főigazgatók teljesítsék. A tanítóképző tanárokat erre a határozathozatalra az az általános határozat bírta, hogy a mai megyei felügyeleti rendszer alkalmatlan a képzőintézetek működésének intenzív fejlesztésére és egységesebb színvonalra való emelésére. Ennek a felügyeletnek a hibája egyrészt a rendszerben van, a mely szerint minden képzőnek külön felügyelete van. Ez a rendszer kedvezett ugyan a képzők individualis fejlődésének, de nem biztosította az individualis fejlődéssel járó bajok elenyésztését s különösen a szintájbeli különbségek kiegyenlítését. A bajnak oka másrészt magukban a tanfelügyelőkben van, a kik a képzők működésének ellenőrzéséhez és irányításához a kellő kvalifikációval nem rendelkezvén, nem a bel-élet magasabb színvonalú kifejlesztésére, hanem a külső adminisztratív teendők végzésére irányították figyelmüket. Ily körülmények között a megyei tanfelügyelők a képzőkre nézve semmi egyébbe, mint a képzők magasabbfokú adminisztratív közegeivé lettek. Bátran mondhatjuk, hogy a képző-intézeteknek ma a szó igaz értelmében, felügyeletök nincs. Minthogy a tanítóképző tanárok belátták azt, hogy a képzőkre nézve a mai felügyeleti rendszer csődöt mondott, hozták meg 1898-ban az új felügyeleti rendszer életbeléptetésére vonatkozó határozatokat.

A bajt és annak kútforrását a közoktatási kormány is régen látja már. Bizonyítja ezt az, hogy a megyei felügyeleti rendszer hiányainak pótlására 1894-ben életbe léptette a vidéki tanítóképző-intézetekre nézve a miniszteri biztosi intézményt. A közoktatási miniszter az 1894-ben 26.045. sz. a. kibocsátott rendeletével a biztost megbízta a képzők összes nevelési, tanulmányi és anyagi ügyeinek felülvizsgálásával. A miniszteri biztos működése kedvezően hatott a képzők fejlődésére. Egy-egy intézetnél tett látogatása, megjegyzései, tanácsa hasznos módosí-

tások, ujitások forrásává lettek az intézet beléletében. Különösebb eredményt azonban a miniszteri biztos mégsem ért el, mert végrehajtó hatalommal nem bírván, utasításait a képzők nem voltak kötelesek teljesíteni; joga csupán arra terjedt ki, hogy a kormányhoz tapasztalatairól jelentést tehetett; de semmi biztosíték nem volt a kezében, hogy működésének gyakorlati eredménye legyen.

A helyzet signaturája jelenleg az, hogy az igazgató-tanács a felügyeletet gyakorolni képtelen; a megyei tanfelügyelők pedig a képzők beléletére való befolyásukat a viszonyok természetszerű evolúciója következtében elveszítették, vagy legalább is nem gyakorolják; másrészt a miniszteri biztos semmi hatalmi eszközzel nem rendelkezik a felügyelet gyakorlására. Ez a helyzet tovább fenn nem tartható, képző-intézeteink felügyelet nélkül tovább nem hagyhatók. Az új rendtartási szabályzat egyáltalán nem segít a bajon; mert a tanfelügyelőket nem utasítja a felügyelet gyakorlására, másrészt a miniszteri biztost nem látja el semmi felügyeleti hatáskörrel; a szabályzat erről az intézményről, a melyet pedig a közoktatási kormány maga teremtett, egyáltalán tudni sem akar.

Mind a három felügyeleti közegnek fentartása a képzők működésében a legsúlyosabb komplikációkra vezetne. Ezért egyedüli helyes és egyszerű megoldási mód csak az lehet, hogy az igazgató-tanács eltörendő, a megyei tanfelügyelők hatásköre megszüntetendő s az összes felügyeleti teendők végrehajtó hatalommal a kinevezendő tanítóképző-intézeti főigazgatókra bízandók.

Az igazgató munkaköre.

C) Az új szabályzat tervezete az igazgatói intézményt a mai képtelen szervezetében tovább is fenntartja; az igazgató kezébe oly sok ügyet egyesít, hogy azok pontos, lelkiismeretes ellátása egy ember munkaerejét meghaladja; ebből a szempontból különösen hiba az, hogy az internatus anyagi és pedagógiai ügyeinek közvetlen vezetését nem választja el az iskolai ügyek intézésétől, illetve nem függetleníti a szükséges mértékig az igazgatótól.

Hogy a tanítóképző-intézeti igazgató túl van terhelve teendőkkel, hogy az igazgató azért, mert egy személyben vezeti az intézet tanulmányi ügyeit, végzi az irodai teendőket, a különböző adminisztratív ügyeket, teljesíti az ifjúság közvetlen felügyeletét, nevelését az internatusban, a köztartás, az internatus gazdasági ügyeit, a külső gazdaságot intézi s a gyakorló iskolát is igazgatja s ezeken kívül még tanít is, — mindezen kötelességének pontosan meg nem felelhet: mindez annyira közismeretű, hogy annak további taglalásába bocsátkozni fölöslegesnek tartom. Ezt az abnormitást az új szabályzat a képzőintézeti ügymenet, az ifjúság nevelésének és oktatásának nagy hátrányára a maga egészében fentartja. Tanítóképzésünknek nincs sürgősebb teendője a deformálódott tanítóképző-intézeti igazgatás reformálásánál. E reform elve nem lehet más, mint az igazgatói teendőknek oly mértékig való decentralizációja, mint az az intézet egyseges vezetésének kára nélkül lehetséges.

Olyan ügynek, a mely az igazgató közvetlen hatásköréből kivonható a tanítóképzés kára nélkül, tekintem az internatusnak és a köz-

tartásnak vezetését. Kétségtelen, hogy a nevelés és tanítás egymással összefüggő teendő; de igaz az is, hogy valamint a család és iskola két különböző tényezője a nevelésnek, úgy a családot helyettesítő internatus sem ugyanazon intézmény az iskolával. Semmi elvi akadálya nincs az iskola és az internatus elválasztásának; csupán annyi biztosítandó, hogy a két intézmény párhuzamosan, kölcsönhatásban, egymást támogatva működjék.

Az ügyet helyesen és szerencsésen a Tanítóképző-Intézeti Tanárok Országos Egyesülete 1894. évi közgyűlésének határozata oldja meg, a mely a következőt kívánja: «Az internatus vezetésével a tanári testület egyik *rendes* tagja bizandó meg, a ki a bennlakás ügyeinek intézésében annyi önállósággal ruházandó fel, a mennyi az intézet élén álló igazgató természetes hatáskörével és felelősségével megegyeztethető» Vagyis szükséges, hogy az internatus és a köztartást egy *rendes* tanár saját anyagi és erkölcsi felelősségére önálló hatáskörrel vezesse; de fentartandó az igazgató ellenőrző joga. Az internatus vezetése egész embert kíván, a ki gazdag tapasztalattal rendelkezik az ifjúság nevelése körül; a ki kellő komolysággal fogja fel s erkölcsi tekintélyvel teljesíti nevelői hivatását. Ezen követelményeknek az intézetnek egyik arra alkalmas *rendes* tanára felelhet meg.

Az igazgatói teendők megosztása egyik módjának tekintem még az osztályfőnöki rendszer kifejlesztését vagyis az osztályfőnököknek minél nagyobb hatáskörrel való felruházását. Az ő teendői közé volna sorolandó az osztály ifjúságának gondozásán, rendben tartásán kívül az értesítők, bizonyítványok megírása, aláírása, kiosztása, a künlakó növendékek ellenőrzése.

A tanári testületek hatásköre.

D) Az új szabályzati tervezet a tanári testületek jogait nem terjeszti ki oly teendőkre, a melyek hivatásukból kifolyólag őket megilletnék.

A tanítóképző-intézetekben az igazgató, mivel az intézet igen komplikált gépezetű, sokféle elágazó ügymenetű s a legkisebb ügyek is az ő közvetlen intézkedését várják, nagyobb hatalommal rendelkeznek, mint más iskoláknál. Ezt a hatalmát megnövelte még az igazgató-tanácsi intézmény s a felügyelet természetes elgyengülése. Az új szabályzat az igazgató hatalmát megnöveli különösen az által, hogy informáló jogát korlátlanul biztosítja. A hatalom ilyen korlátlan gyakorlata az igazgató iránti bizalmatlanság táplálására alkalmas. Erre különben szükség sincs, mert a szabályzat szerint is a tanár és igazgató közötti vitás ügyek első sorban a tanári testület előtt intézendők el.

Nem helyes az intézkedés minden jogát s a felelősség egész súlyát az igazgató vállaira rakni; ellenben helyes a tanári testületet önrendelkező joggal bíró erkölcsi testületnek tekinteni, jobban mondva, azzá tenni. Ez okból kívánatosnak tartom, hogy a testületek jogköre még jobban kiszélesíttessék, mint azt az új szabályzat teszi, kívánom, hogy az összes tanulmányi ügyek a tanári testület előtt intéztessenek el, sőt

az anyagi ügyek is, mert azok a tanulmányiaktól el nem különíthetők, a testület elé kerüljenek. Szükséges, hogy az intézet költségvetése felterjesztés előtt, a tanári testületnek hozzájárulás végett bemutatassák. Megköveteli ezt a nyilvánosság elve is.

A tanárok teendői.

E) A szabályzat a tanárokat a képzés kárára tulságosan megterheli teendőikkel.

Az egész tervezetből két vonás domborodik ki: a tanároknak kevés joggal való felruházása, masrészt minél több teendővel való megterhelése. E szabályzatot is ott van a nyoma annak a rendszernek, a mely évszázadok óta kíséri a tanítói pályát. E szabályzattól sem várhatjuk a jog és kötelességek ama harmoniájának megteremtését, a mely a tanítónak az iskola érdekében kifejtett szabad és zavartalan működésének alapfeltétele.

Lássuk, mire köteles a tanár az új szabályzat szerint?

Köteles heti 20 órában tanítani; 6—9-féle szaktárgyat ellátni; a tanítással járó összes teendőket, a tantárgyak tanulmányozását, az írásbeli dolgozatok javítását végezni; osztálynaplót, tanulmányi naplót vezetni; az értesítőket, bizonyítványokat megírni; az osztályfőnöki egyéb teendőket ellátni; a tanulókat templomba, kirándulásokra vezetni; jegyzőkönyveket írni; szertárt kezelni; ifjúsági segély-egyesületeket s önképzőköröket vezetni; a künnlakó tanulókat meglátogatni; a konferenciákon részt venni; irodai munkát végezni; a felvételi, az osztályés a képesítő vizsgálatokon részt venni; ünnepélyeket előkészíteni, azokon szónokolni, felolvasást tartani; a gyakorlati kiképzésben részt venni; bármikor helyettesítgetni, sőt tanártársait három hónapig is állandóan és *ingyen* helyettesíteni.

A tanárok sohasem húzódoztak a munkától, sőt önként vették magukra a terheket, ha az ügy érdekei úgy kívánták; az ellen azonban tiltakoznom kell, hogy a tanárok oly mértékben terheltessenek meg munkával, hogy abból akár az egyénre, akár az ügyre veszedelem szarmazzék. Ha valaki hétről-hétre 20, illetve 30 órát tanít s azonkívül a fenti mellékes munkát végzi, idegrendszere élete derekán fel kell, hogy mondja a szolgálatot s lesz belőle idő előtt nyomorult ember s tehetetlen tanító. Egy *tanárra* heti 18 óránál többet róni nem szabad egyrészt azért, mert ezen 18 órának ellátása a tanárnak az iskolán kívül is sok munkát okoz; másrészt eléggé elfoglalják őt ezen kívül az előbb felsorolt iskolai adminisztráció és egyéb mellékes teendők, továbbá speciális tanítóképző hivatása, a mely kötelességévé teszi a gyakorlati kiképzés munkájában való részvételt. Az igazgatóra heti 10, az internatust vezető tanárra 12 órát vélnék kirovandónak.

Abba sem egyezhetünk bele, hogy a tanár három hónapig [szakszerűen és *ingyen* helyettesítse társát. Az a szakszerű helyettesítés rendszeresen óriási munkát okoz a helyettesítőnek, mert az illetőtől többnyire egy új tantárgynak gyökeres tanulmányozását, elsajátítását követeli.

F) A segédtanári intézményt tovább is fentartja, habár ennek a

tanárok status-szerű előléptetése ellentmond; e tanárokat teendőikkel tulságosan elhalmozza.

Az 1868-diki törvény a segédtanároknak főteendőjévé az igazgató kíségetését tette főképez az irodában és az ifjúszág felügyeletében. Míóta azonban segédtanároknak kvalifikált egyéneket alkalmaznak, azóta ez állás tetemesen átalakult: a segédtanár főteendője a tanítás lett; de azért megmaradt a többi munkája is. Az új szervezet a segédtanártól a következő kötelességeket követeli: heti 16 órában tanítani, az igazgató irodái munkáit végezni; az internátusi felügyelet testet-lelket öő munkáját állandóan teljesíteni; az összes künnlakó tanulókat hetenkint legalább egyszer meglátogatni; ezekhez járulnak még azok a mellékes teendők, a melyeket neki, mint fiatal embernek a testületben el kell vállalnia. No de legalább a segédtanár az igazgató jobb keze; de ez magyarul nem tesz egyebet, mint hogy: köteles az igazgató minden parancsolatját teljesíteni. Az, a mit a tervezet a segédtanárral el akar követni, egyszerűen tilos. Tilos pedig azért, mert kárára volna e fiatal tanár önképzésének, tanítói működésének. Az iskolába lépő fiatal tanárnak, magamról tudom, ha napi három órában jól akar tanítani, naponként legalább hat órán kell előkészülni, tanulmányozni; különben nem lesz belőle képzett, jó tanító soha.

A segédtanári rendszerrel nem lehet a tanítóképzőket ma már azért sem kormányozni, mert a képzőkben is érvényes a status-szerű előléptetés; ezért könnyen megeshetik, a mint már meg is esett, hogy a szabályos előléptetés következtében segédtanár nélkül marad az intézet. Az új rendszert én úgy képezem, hogy az internatust és a köztartást vezesse önállóan egy arra alkalmas rendes tanár; az irodában segítsen egy fiatalabb tanár, a ki ezért hetenként legalább öt órával kevesebbet tanítson vagy esetleg külön tiszteletdíjat kapjon; a künnlakás felügyeletét pedig teljesítsék az osztálytanárok.

Felvételi vizsgálat.

G) Az új szabályzat-tervezet fentartja a tanítónőképző-intézeteknél a kötelező felvételi vizsgálatot; ellenben a felsőbb leányiskola és a női gimnázium hat osztályából fellépőktől pótló vizsgálatot nem követel.

Valamikor, nem is olyan régen, fogni kellett az állami tanítóképző-intézetekbe a tanulókat. Az ilyen iskolázatlan jött-ment deliquensek számára alkotta meg az 1868-diki népoktatási törvény a felvételi vizsgálatokat. Ezt a vizsgálatot az állami tanítónőképzőkbe lépőkre nézve általánosan kötelezővé tette a törvény, mert 1868-ban még nem voltak polgári leányiskolák sem. A mi azonban akkor szükséges volt, ma már fölösleges és káros. Akkor a felvételi vizsgálat a kellő képzettség biztosítóka volt, ma pedig, a tanítóképzőkben, a magasabb színvonalnak akadályka. A tanítóképző-intézet érdeke az, hogy tiltsuk ki belőle az iskolázatlan elemeket. Követeljünk bizonyos iskolai előképzettséget; de ekkor nincs szükség felvételi vizsgálatra, sem a fiúknál, sem a leányoknál. Mert egyaránt tiszteletben kell tartani a fiú- és leányiskolák bizonyítványait. Azok a tanítónőképző-intézeti felvételek! Azok valóban sok

fájdalmat okoznak tanárnak, szülőnek és folyamodónak egyaránt. Mennyi kérlelhetetlen szigorúság, mennyi keserűség, kétségbeesés, csalódás, nyilvános megszegyenülés, kifakadás, sőt átkozódás játszik le azon a szinpadon, a melynek neve «felvételi». Azt a szülőt meg kellene kimélni a sok költségtől, az ártatlan gyermeket attól a keserű csalódástól, hogy az ő kitünője nem kitünő, hanem elégtelen, hogy őt a tanítói csalódásban ringatták.

A felvételi vizsgálatnak, ha valami formában fentartjuk is, nem lehet az a feladata, hogy az iskolai bizonyítványt felülvizsgálja vagy pótolja; mert ezzel sértjük az előkészítő iskolákat s mert erre ez a vizsgálat izgató mellékkörülményeinél s pár pillanatig tartó voltánál fogva nem alkalmas. De az sem engedhető meg, hogy a felvételi vizsgálat pótolja az iskolai bizonyítványt, mert ezáltal utat engednénk továbbra is az iskolázatlan elemeknek a képzőkbe. A képzők fejlődésének egyik legfontosabb követelménye, hogy tanulóiuk csak a megfelelő iskolai előképzettséggel vetessenek fel. A belépésnél való vizsgálat egyedüli célja csak annak kikutatása lehet, hogy az illető jelölt testi egészségénél s érzékei, beszédszerve épiségénél fogva alkalmas-e a tanítói pályára. Erre a vizsgálatra természetesen csak azok hívhatók meg, a kik feltételesen már felvétettek az intézetbe. Az ilyen természetű belépési vizsgálat általánossá teendő a fiúkra és lányokra nézve.

A gyakorló-iskola.

H) A gyakorló-iskolát meghagyja tovább is osztatlan iskolának, minek következtében a minta-iskolára és az intenzív gyakorláti kiképzésre vonatkozó kívánság továbbra is megülsul.

A gyakorló-iskola tanítóképzésünk Achilles-sarka. A mi gyakorló-iskoláinkat is üldözi az a fatum, a mi általában a tanítói s tanári kiképzés szolgálatában álló gyakorló-iskolákat, t. i. hogy mint intézmény tökéletlen. A tanítóképző-intézetek mellett fennálló gyakorló-iskolák különösen ilyenek. Ez iskolák ugyanis kevés kivétellel *osztatlan négyosztályú* elemi népiskolák. Éppen ezen sajátságos alkotásuknál fogva nem felelnek meg azon kívánságnak, hogy népiskolai minta-intézetek legyenek. Ezek a mi gyakorló-iskoláink semmiféle népiskolának mintájául nem szolgálhatnak. A falusi osztatlan iskoláknak nem mintái, mert hazánkban éppen az osztatlan népiskolák tényleg vagy legalább névleg *hatosztályúak*. A városi négyosztályú elemi népiskoláknak ismét nem mintái, mert az ilyen elemi iskolák többnyire nemcsak négyosztályúak, hanem osztottak is. A tanítóképző-intézetek gyakorlóiskolái tehát egészen sajátságos alkotású elemiiskolák, a melyek nem illenek be sem a városi, sem a falusi viszonyok keretébe. Mi ennek a következtése? A gyakorló-iskolák *néptelensége*. A városokban nem szívesen keresik fel azokat a szülők, mert osztatlanok; a kisebb helységeekben pedig azért nem, mert csonkák, nincs ötödik és hatodik osztályuk.

A fontosabb következténye pedig a bajnak az, hogy tanítójelölteink a népiskoláról alkotott *ferde fogalommal lépnek ki az életbe*.

Dr. Wlassics Gyula vallás- és közoktatásügyi miniszter az ősszel

egy rendeletet bocsátott ki a népiskolák kiegészítése tárgyában. Ottan a néptanítókat vadolja kötelességmulasztással, hogy nem fáradznak eléggé az ötödik és hatodik népiskolai osztályok felállításán. Nem tapintott egészen a dolog elevenére, mert a baj elemi oka a tanítóképző-intézetek gyakorló-iskolája. A tanítójelöltek kiképzetésök négy évén át folyton és mindig ezt a furcsa csonka népiskolat szemlélik; csoda-e hát, hogy az elemi iskola ötödik és hatodik osztálya nekik egészen idegen; hogy az életbe kilépve, ha azt készen nem találják, annak felállításán nem is fáradoznak. Ha ki akarjuk egészíteni a népiskolákat, úgy kezdjük a munkát az elején: *egészítsük ki a tanítóképző-intézeti gyakorló-iskolákat teljes népiskolákká.*

Hogy néptanítóink a népiskolai ötödik, hatodik osztályok felállításától idegenkednek, azért is érthető, mert tanítóképző-intézeteinkből hiányos módszeres gyakorlati képzettséget visznek magukkal az életbe. Gyakorló-iskoláink csak négy osztályúak lévén, a mi tanítójelöltjeink gyakorlatilag nem ismerkednek meg igen fontos tantárgyaknak, a történelem, alkotmánytan, természetrajz, természettan, vegytan, természettani és csillagászati földrajz, a mértan, a közönséges és főleg a tizedes törték tanítási módszerével, a melyekből a gyakorlat t. i. csak az ötödik és hatodik osztályban volna megszerezhető. Nem szereznek ifjaink sem szemléletet, sem gyakorlatot, így tehát kedvet és ösztönző erősem e tárgyak tanításához. Meg aztan az *ismétlő iskolai oktatás* tárgyainak módszeréről szintén nem hall s nem tud a tanítói pályára készülő ifjú a tanítóképző-intézetben semmit. Vagy talán végezzék az erre való előkészítést a póttanfolyamok? Tapasztalásból mondhatom, hogy a gazdasági és ipari póttanfolyamok csak egyoldalú és tökéletlen kiképzést adnak az ismétlő iskolai oktatáshoz. A gazdasági ismétlő iskolákból, az alsó fokú ipariskolákból akkor lesznek komoly iskolák, ha tanítóik rendszeres kiképzését nyernek.

Tehát a gyakorló-iskolák kiegészítendőik *teljes* (hat osztályú) népiskolákká, sőt még szakirányú ismétlő iskolákká is! Igen ám; csak hogy erre a rendes felelet: próbáltuk, *nem megy.* Nos, ebben a feleletben van is sok igaz; mert valóban sok nehézséggel jár a kiegészítés. A legnagyobb nehézség közoktatásunk azon okatlan szervezetében van, hogy derekon töri a népiskolát; annak negyedik osztálya fölé emeli a polgári és közepiskolát. Ezért néptelenek, különösen városokban az ötödik és hatodik osztályok még akkor is, ha a tanítók megfeszített buzgalommal fáradoznak azok kifejlesztésén. Ehhez járul a gyakorló-iskolák az a saját körülménye, hogy tanulóikat rendszeren az intelligensebb családoktól kapják, a melyek gyermekeiket a középfokú iskolákban tovább taníttatják s az ilyen tanulóik a gyakorló-iskola esetleg fennálló ötödik-hatodik osztályait ott hagyják a faképnél.

Mínthogy közoktatásunk szervezeti átalakulását egyhamar nem várhatjuk, azért más intézkedéssel kell e bajon segíteni. Kívánjuk annak elrendelését, hogy *a gyakorlóiskola hat osztályát végzett tanulók a közepiskola, vagy legalább a polgári iskola harmadik osztályába feltétlenül felvétessenek.* Ez annál inkább keresztülvihető, mert az elemi iskola ötödik és hatodik osztályának s a polgári iskola első és második osz-

tályának tanterve között lényeges különbség nincs. Ha a miniszter megengedi azt, hogy a felsőbb leányiskolák hat osztályát végzett tanulók a tanítónőképző-intézeteknek, mint szakiskoláknak harmadik osztályába pótvizsgálat nélkül felvehetők; miért ne engedhetné meg azt is, hogy a népiskolát mint általános iskolát végzett tanulók egy másik általános iskolának, a polgárinak, megfelelő osztályába átléphessenek.

Annak, hogy gyakorlóiskoláink teljes népiskolákká kiegészüljenek, van még egy szervi akadálya, s ez nem egyéb, mint ezen iskolák *osztatlan* volta. Igen, a gyakorlóiskolák osztatlanságában látom annak okát, hogy tanítási eredményre nézve nem versenyezhetnek a többi városi iskolákkal, a melyek osztottak. Az csak természetes, hogy osztatlan iskolában, a hol egy-egy tantárgyra a rendes tanítási időnek csak fele vagy negyedrésze jut, nem taníthatunk oly sikerrel, mint az oly iskolában, a melyben minden osztálynak külön tanítója van. Ha gyakorló iskoláinkat tovább is meghagyjuk osztatlanoknak, hjába erőlködünk, nem fogjuk azokat teljes népiskolákká kifejleszthetni. Ezeknek különösen ötödik és hatodik osztályai tovább is üresek maradnak, mert nem versenyezhetnek a többi helybeli népiskolák ötödik és hatodik osztályaival, még kevésbbé a polgári iskola első és második osztályaival. Pedig a versenyképesség a legkisebb kívánalom, a melyet a gyakorlóiskolával szemben támaszthatunk. A gyakorlóiskolának, hogy célját érhesse, hogy kiépülése biztosítva legyen, kitűnőségénél fogva kimagaslónak kell lennie. Ez okokból kívánunk kell azt, hogy *a gyakorlóiskola legalább három osztatú nspiskola legyen (1—2, 3—4, és 5—6 osztályok).*

A mikor tehát az osztatlan gyakorló iskolának osztott népiskolává való átalakítását kívánjuk, korántsem egyedül az a mindenesetre igen fontos cél vezéreljen bennünket, hogy több alkalmat adván növendékeinknek a gyakorlati tanításban, behatóbbra tegyük gyakorlati kiképeztetésüket; hanem az a szándék és főleg ez! — hogy az iskoláinkat teljes népiskolákká egészítsük ki. Ennélfogva egészen helytelen, a czélok fel nem ismerésén alapul egyik állami tanítónőképző-intézetünk azon intézkedése, hogy gyakorló-iskoláját úgy osztotta ketté, hogy csinált két osztatlan iskolát. Ez a tanügyi politika pendant-ja azon abszurd állapotnak, a mikor valamely helységben egy felekezet új osztatlan iskolát állít fel egy másik felekezet osztatlan iskolaja mellé.

Állami tanítóképesítés.

1) Az egységes állami tanítóképesítés és az országos vizsgáló bizottságok létesítésére előkészítő intézkedéseket nem tesz. Favaslom, hogy addig is, míg az állami tanítóképesítés ügye országosan és törvényesen rendeztetik, a képzőkben a tanítói képesítő vizsgálatoknak megosztása érettségi (alap) és szakvizsgára életbe lépjen.

Egységes állami tanítóképesítés! Ez a mi kívánalmaink koronája; ez a népoktatási törvénymódosítás kimagasló pontja, sőt egész közoktatásunk sarkalatos tétele. Az 1896-diki tanügyi kongresszus határozatai közül ez a tétel emelkedik ki legmagasabban és világít felénk a világlító torony fényének erejével. E kérdés körül csoportosúlnak a küzdők, a

haladók és a visszamaradók harczos csapatjai. Az egyik csapat harcol az érvényesülni törekvő emberi jogok és méltóság erejével, a másik a tiszteletreméltó, de már elavult történelmi hagyományok fegyverzetével. A jövő és a múlt hullámai közoktatásunk területének eme pontján csapnak össze legerősebben. Egyesületünk ebben a nemes küzdelemben eddig is előkelő szerepet vitt, a mikor az állami tanítóképesítés ügyének a tanügyi kongresszus tételei közé való felvételét keresztülvitte s a mikor a kongresszus határozatait az 1894-ben tartott közgyűlésén hozzájárulásával megerősítette. Hiszem, hogy ezután sem fog visszariadni e nagyfontosságú ügy diadalra juttatása érdekében a maga nem csekélylendő erkölcsi súlyát latba vetni. Azt hiszem, multunkhoz híven meg kell ragadnunk a jelen alkalmat is elveink diadalmának kivívására.

Azok az erősségek, a melyek az egységes állami tanítóképesítést támogatják, eléggé ismeretesek. Nem is kellene most azokkal előhozakodnom, ha ez ügyet az ellentáborból e napokban erős támadás nem érte volna.¹⁾ Ez kötelességemmé teszi, hogy ez ügyet pár szóval érdemlegesen is tárgyaljam.

Miért kívánjuk mi a tanítók egységes állami képesítését? Azért, mert *ettől várjuk népoktatásunk általános fellendülését s nemzeti irányú fejlődését.*

Ha elismerjük azt, a mint hogy el kell ismernünk, hogy az iskolai tevékenység sikerének feltétele a tanító; úgy a tanítói állás fejlesztésével szemben kettős feladatunk van: *biztosítanunk kell a tanító műveltségét, anyagi és erkölcsi önállóságát.*

A tanítóképző-intézetek, a melyekben a tanítók általános és szakműveltségöket szerzik, a mai viszonyok között nem biztosítják azt, hogy a tanító a kellő általános és szakképzettséggel bír akkor, a midőn az intézetektől kezükbe kapják oklevelüket. Tanítóképző-intézeteink, az államiakat sem véve ki, igen silány előképzetségű tanulókkal kezdik meg munkájukat; felszerelésük oly hézagos, hogy korántsem fejthetnek ki eléggé intenzív munkát; a tanárok, igaz, általában erőfeszítéssel faradoznak, de munkájuknak nincs elég sikere, mert nincs taneszközüik, s ők maguk pedig nem bírnak valamennyien a tanításhoz szükséges kvalifikációval. Különösen áll ez a felekezeti tanítóképző-intézetekre, a melyek egynémelyike az elemi iskolából veszi fel tanítványait, silány felszerelésök a tanítás elemi követelményeit sem elégíti ki, rendszeren alkalmazott jó tanáraik nincsenek, mert azokat megfizetni nem tudják, vagy talán nem is akarják. De mit mondjunk a nemzetiségi tanítóképző-intézetekről, a melyekből kikerült tanítók — tisztelet a kivételeknek! — nemcsak műveletlenek, hanem hazafiatlanok is, a magyar államnak tanított ellenségei.

Tévedés azt hinni, hogy e bajokon eléggé segíteni fog a jó felügyelet. A jó felügyelet, a miben eddig ugyan nem volt része a tanítóképzőknek, mindenesetre sokat fog lendíteni a képzőintézeteken; a felügyelők utasításai, intései, intézkedései ösztönözni fogják a képzőket, de semmiesetre sem annyira, mint az állami képesítő vizsgálatok.

¹⁾ L. a katolikus tanítók orsz. bizottságának állásfoglalását ez ügyben.

E vizsgálatok eredménye, nemcsak a jelölteknek lesz életkérdése, hanem az illető intézeteknek is. Az országos vizsgáló bizottságok nem alkalmazkodhatnak úgy, a miként azt most teszik a vizsgáló tanári testületek, a képző viszonyaihoz; csak átlagos mértékkel mérhetnek s a rossz eredmény nemcsak a jelöltnek okozhat bajt, hanem a képzőnek is. Minden ilyen vizsgálat vizsgálatává lehet a jelöltnek s a képzőnek is, még a legjobbaknak is. Felszínre vethet oly hiányokat, a melyeket a tanári testület napi működése közben észre nem vett. Ebből az következik, hogy az országos vizsgáló-bizottságok működése a leghathatósabb tényezője lesz az *egységes színvonalú tanítóképzésnek s eme színvonal folytonos emelkedésének*. Az egyes képzők kénytelenek lesznek vagy beleilleszkedni ebbe a színvonalba vagy feladni a végét.

De az állami vizsgáló bizottságok a leggondosabb ellenőrzői lehetnek az egyes intézetek nemzeti irányú működésének is. E vizsgálaton egyenkint kerül a jelöltek gondolatvilága vizsgálat alá s az nem valószínű, hogy a bizottság tagjait a jelöltek megtéveszthessék ismereteik minősége, természetes mennyisége felől.

Ily nagy fokát a romlottságnak az ifjakról, a kétféle preparálásnak ily lehetőségét az intézetről feltenni nem lehet. Egyébiránt az állami országos vizsgáló bizottságnak erkölcsi hatása nem csupán az ellenőrzésben áll. Az a tudat, hogy a jelölt a magyar állam képviselői előtt tette le a vizsgálatot, a magyar állam kezéből kapta az oklevelet, kísérni fogja őt az egész pályáján s állandó motivuma lesz működése irányának.

Miként előljáró megjegyzésemben említtem, a képesítő vizsgálatok államosításának van még egy fontos szempontja: *a tanítói állás tekintélyének emelése*. Köztapasztalás szerint azoknak a kvalifikációknak, a melyek országos bizottságok előtt szereztetnek, nagyobb külső értékök van azoknál, a melyek partikuláris bizottságok által adatnak. Így van ez az ügyvédi, orvosi, tanári, sőt még a lelkeszi oklevelekkel is, a mely utóbbiak tudvalevőleg felekezeti országos bizottságok előtt szereztetnek.

Hogy nálunk a néptanítói oklevélre keveset adnak; hogy azt különösen az általános műveltség szempontjából kevésre becsülik, kevesebbre, mint a mekkora a belső értékök: annak okát abban is látom, hogy azokat az egyes képzők szolgáltatják ki. Nálunk, ha a tanító oklevélre hivatkozik, — egész jogosan — nem annak minőségét nézik, hanem azt kérdik, azt a levelet A vagy B képzőben, állami vagy felekezeti intézetben szerezte-e. Általános bizalom a tanítói oklevéllel szemben nincsen. Hiszen csak 7—8 esztendeje szüntek meg a választási próbatanítások. Vagy nem igaz-e, hogyha mi számottevő komoly emberek előtt is a tanítók egyetemre bocsátását próbáljuk sürgetni, csak kétkedő mosoly rá a felelet? A művelt társadalom, ha a tanítói hivatást fontosnak tartja is, kevésre becsüli a tanítót, diplomáját csak ívpapirosnak nézi. Meg fog változni a felfogás az országos tanítói vizsgáló bizottságok működése által; mert egy országos bizottságnak még is csak több tekintélye lesz, mint egy tanári testületnek. Nem akarjuk mi a tanító tekintélyét mesterségesen felfokozni, de a tanítói állás számára annyi tekintélyt kívánunk, a mennyit az természeténél fogva megérdemel.

Hogy az országos vizsgáló-bizottság nem lehet más, mint *állami* jellegű, az természetes. De éppen ez a kérdés csomója. A tanítóképesítő országos vizsgáló-bizottságok felállítása a felekezeteknek történelmi jogaiba ütközik: csak történelmi, *de nem törvényes jogaiba*. Az 1868-iki törvénybe (18. §.) belemagyarázható ugyan a felekezetek tanítóképesítési joga, de határozottan és kifejezetten nincs benne Valaminthogy a törvény azt sem mondja ki, hogy a képesítés joga az egyes képzők (akár állami, akár felekezeti) tanári testületeit illetné. Csak a *történelmi* hagyomány és fejlődés folyamán jutott ez a feladat az egyes képzők tanári testületeinek, így a felekezeti képzőknek és hatóságoknak is a kezébe. Egyébiránt, ettől eltekintve is, a történelmi jog egymagában is tiszteletet parancsol, de csak akkor, ha nem kerül szembe a haladó kor követelményeivel. De éppen itt a bökkenő! Az állami és társadalmi viszonyok kifejlődése következtében a tanítói hivatalról való közfelfogás annyira átalakult, hogy ma már sem Magyarországon, sem Nyugat-Európában nincs senki, a ki a tanítói hivatalt pusztán egyházi hivatalnak tekintené. A mai felfogás szerint a tanító az ő iskolájában oly közérdeket szolgál, a melyek messze túllépik az egyházi érdekek körét. A felekezeti tanító az egyháza által fentartott iskolájában a maga felekezete külön érdekein kívül ép úgy szolgálja az országos érdekeket, mint a községi, állami, magán- vagy társulati tanító. Ezt nemcsak elismerik, hanem meg is követelik tőle a hazafias felekezetek. Törvényeink s a közfelfogás szerint a tanító közhivatalnok, bármily jellegű hatóság által fentartott iskolában működjék is. Valamint más közpályákon működőkkel, úgy a tanítóval szemben is joga, sőt kötelessége az államnak a pályára való alkalmasságot közvetlenül ellenőrizni, a mi legjobban úgy történhetik meg, ha az állam a maga vizsgáló bizottságai elé állítja a tanítói pályára lépő egyéneket.

Tévedés azt hinni, hogy az állami képesítés rontja a felekezeti népiskola érdekeit. Hiszen megmaradnak a felekezeti képzők, a melyek úgy alakíthatják növendékeik szellemét, miként felekezeti érdekeik megkívánják s megmaradnak a felekezeti népiskolák, a melyekben a tanító utóvégre is úgy fog tanítani, a mint annak a hatóságnak az érdeke kívánja, a mely őt fizeti. De az is hamis okoskodás, hogy az állami képesítés vét a «tanszabadság» elve ellen. Ellenkezőleg! Az országos vizsgáló-bizottság csak függetlenebb testület, mint valamely állami képző tanártestülete. Az a tanító, a ki az országos bizottságtól nyerte oklevelét, szabadabban fog még az állami iskolában is tanítani, mint az, a ki a mai formák között képesített. Valamely kvalifikáció erkölcsi súlya, értéke emeli a pályán működő önállóságát s szabadságát is.

Kétségtelen, hogy az országos vizsgáló-bizottságok felállítása bizonyos, ma még fennálló jogokról legalább részben való lemondással jár; de ezen — a gyakorlati életben azonban csak kismérvű — jogvesztésben egyaránt fognak osztozni az állami és felekezeti képzők testületei. Bizom abban, hogy mind az állami, mind a felekezeti testületek azt az aldozatot a magasabb érdek megóvása végett készséggel meg fogják ajánlani.

Nagy László.

Az új rendtartási szabályzat és a tanterv.

Lassankint elkövetkezik az idő s régen várjuk már, a mikor tanítóképzésünk útja a megváltozott körülményekhez képest új és helyesebb irányt követhet. Értjük ezalatt az új rendtartási szabályzat és a szintén revideálandó tanterv életbeléptetését.

Tanítóképzésünknek régi s immár elavult alapjai helyett hosszú időre kell az ujakat eddig szerzett tapasztalatainknak megfelelőleg leraknunk és így nemcsak a fontosabb, illetőleg a szembetűnőbb hibákra kell figyelmet fordítani, hanem azokra is, a melyek a tanítóképzés benső szervezetében, noha kisebb arányúak, de nem kevésbé fontosak.

Tagadhatatlan, hogy a szervezet legfontosabb vívmánya az lenne, ha a régi rendszer czopfós maradványa, az igazgató-tanács, melynek eltörlése mellett a közvetlen szakkörök véleménye egyhangú, a régi szabályzattal együtt örök időkre kiműlnék. E mellett aztán szintén egyik legégetőbb kérdés a szakfelügyelet behozatala.

Az igazgató-tanács intézményére nézve lényegesen megváltoztak azok a körülmények, melyek annak szervezetét — hasonlóan az isk.-székek és gondnokságok szervezetéhez — boldogult Eötvös báró felfogásában szükségessé tették. Istennek hála, megéltünk már a magunk emberségéből az ig.-tanács tekintélyének gyámkodása nélkül is. Különösen mikor az a «tekintély» nem egy esetben másként nem igen akart, mert nem tudott érvényesülni, mint a mi megaláztatásunkra való törekvés árán. Különben is az ig.-tanács olyan korcs adminisztratív és tekintélyi intézménye a tanítóképzőknek, a mely mindkét feladatában jó, ha nem ártott, de semmi esetre sem használt. Nélküle a képzők úgy erkölcsi, mint szellemi és anyagi tekintetben éppen úgy megélték volna, mint vele. Teljesen fölösleges luxus, a mely csak pénzébe kerül az államnak. Hiszen az igazgató teljes anyagi és erkölcsi felelősséggel tartozik s ott van — még eddig — a miniszterium képviselőjében a királyi tanfelügyelő. Hát nem elég biztosítékot nyújtanak ezek, nem tekintve azt, hogy az örökös szegénységi fogadalmat tett és eszményi légkörben élő tanárok lelkiismeretére is kell valamit adni? Bizony ha hiba volt valahol, megtörtént az ig.-tanács fensősége alatt is és ha rendben folyt a dolog, világért sem annak érdeméből.

Szóval az ig.-tanács intézményéről még annyit se lehet mondani, mint a mórról, hogy megtette kötelességét s ezért mindnyájan csak örülni fogunk menetelének. Sőt kérve kérjük az illetékes tényezőket: szabadítsanak meg bennünket ettől a nyűgtól, mely a tanítóképzésnek csak akadály. Vagy pedig a ki ezen szerintünk czéltalan intézményt továbbra is szükségesnek tartja, álljon elő s mondja el erre vonatkozó érveit; mert mi el se tudjuk képzelni, micsoda fontos-, avagy csak másodrendű érdek is lehetne mellette felemlíthető.

Másik tagadhatatlanul legfontosabb intézménye volna tanítóképzésünknek a szakfelügyelet. Azt hiszem, ennek szakszerűségét éppen úgy érzi a miniszterium és a közökt. tanács, mint mi érezzük s míg az ig.-tanácshoz valószínűleg azért ragaszkodnak, mert annak czéltalan, sőt az ügy érdekeit illetőleg káros működését a maga teljességében bizo-

nyára nem ismerik, addig a szakegyesület megoldása minden valószínűség szerint a pénz hiányán múlik. Igaz, hogy a szegénységet szükségtelen kikiáltani, úgy is kírí az mindenfélől; de addig is, míg a szakfelügyelet behozatalát az anyagi körülmények lehetővé teszik: annak szükségessége legalább elvileg okvetlenül kimondandó volna.

Különben nem czélom sem ezekről, sem általában a rendtartási szabályzat egyeteméről részletesebben szólni, mert hiszen egyesületünk es a tanártestületek az egész szabályzatra megteszik minden oldalról megvilágított véleményes javaslataikat.

Ezúttal csupán arra a körülményre óhajtom a figyelmet felhívni, hogy — véleményem szerint — mielőtt az új rendtartási szabályzat felváltaná a régit, a tanterv-reviziónak is készen kell lenni, mert a két munka együttes életbeléptetése lesz hivatva arra, hogy tanítóképzésünknek új szervezetet adjon. Ez a természetes fejlődési mozzanat követelménye, mert hiszen a kettő egymással szorosan összefüggő kapcsolatban van. Egyik kiegészíti és igazolja a másikat.

Ebből a szempontból nagyon kívánatos lenne, ha a miniszter úr alkalmat adna arra, hogy egyesületünkhöz és a tanártestületekhez véleményadás végett leküldene az újonnan készített tantervet is, hogy az a rendtartási szabályzattal együtt vétessék szakbírálat alá. Ellenkező esetben a már gyakorlatban levő rendtartási szabályzathoz kell a tantervnek alkalmazkodnia. Ez pedig nagy hiba lesz, mert pl. a tantervvel kapcsolatban levő rendtartási szabályzat tanulmányi ügyeit s aztán a képesítő vizsgálat tantárgyait illetőleg a tanterv szerint másféle elbírálás alapján ellenkező intencziók is érvényesülhetnek. Ilyenformán aztán ahelyett, hogy úgy a rendtartási szabályzat, mint a tanterv egymást kiegészítve, a szervezet egyetemének tiszta képét nyujtana, az egymásra vonatkozó tételekben esetleg ellenmondó, vagy nem eléggé körültekintő intézkedések csak zavart okoznának. Mert könnyen megtörténhetik, hogy a már véglegesen megállapított és gyakorlati alkalmazásban levő rendtartási szabályzat tanulmányi ügyeinél olyan dolgokra nem terjedt ki figyelmünk, a melyek, okvetlenül szemünkbe ötlenek, ha a tantervvel együtt teszszük bírálat tárgyává. Így aztán azon alternativa előtt fogunk állani, hogy a tanterv készítésekor vagy alkalmazkodunk a rendtartási szabályzat vonatkozó tételeinek nem eléggé mindenre kiterjedő figyelemmel megcsinált részleteihez; vagy pedig, a mi nem kisebb hiba, a szabályzat ide vonatkozó tételeit leszünk kénytelenek toldozni-foltozni, szóval annak alaposágát megtagadni.

A rendtartási szabályzat tanulmányi ügyei 52. és 53. pontjában említett osztályvizsgálatok szükségének és czéljának kifejezést kell nyernie a tantervben is, a mennyiben ennek kell a vizsgálatok miatt a junius havi munkakört meghatároznia; illetőleg a vizsgálatra való készítés a junius havi tanmenetet okvetlen megváltoztatja.

Nagyon is sok szó fér ahhoz, hogy vajjon szükséges-e az osztályvizsgálat, vagy nem? Szerintem nemcsak teljesen szükségtelen, mert a kitüntetett czélnek semmi esetre sem felel meg, de e mellett végtelenül káros és veszélyes tanúságot szolgáltat az ifjúságnak: miként lehet felszines munkával a laikus közönség (értem itt ez alatt az igazgató-

tanácsot) és még a főlebbvalók előtt is sokszor igen szép «eredményhez» jutni. Mindenekelőtt egy fél- vagy egész nap folyamán is teljes lehetetlenség 35—40 növendéket mindenik tantárgyból kikérdezni s így «az osztály évi munkásságának együttes bemutatása» egészen illuzórius. Eddig is egy-egy növendék csak 2—3 tárgyból felelt s mégis egy osztály vizsgálata egész napig tartott. De legalább ez a részleges vizsgalat mutatná hát a való eredményt. Nem tekintve azt, hogy a közönség előtt a tanítvány egyéni természete annak feleletére nagy befolyással van s így a bátor tanuló kritikus helyzetében kevesebb tudással is többet mutathat, míg a félénkebb és kevésbé élelmes hamarabb zavarba jön: legtöbbször egy kérdés esetlegességéről ítéletet alkotni nem lehet. Mégis ebből alkot véleményt nemcsak a laikus közönség, hanem a vizsgalat «eredménye» befolyásolni szokta a főlebbvalókat is. Pedig tévesebb felfogás az embereket soha sem vezetheti jobban félre, mint az ilyen eredményből való ítélkezés. És ebben rejlik az osztályvizsgalatoknak nemcsak szükségtelen, de egyuttal erkölcsileg is káros és veszélyes volta. Mert mire készítetik az ilyen nyilvános osztályvizsgalatok a tanítót és a tanítványt egyaránt? Alkalom szüli a tolvajt és itt igen jó alkalom kínálkozik a könnyű és meg nem szolgált érvényesülésre azoknak, a kiknek lelke az amugy is eléggé szem előtt levő stréberséget szívesen befogadja.

Igen sok tanító ugyanis látva azt, hogy a vizsgalat «eredménye» mily fontos mérték az ő tanítói működésének elbirálására, ugyszólván egész évi munkájának célpontja az osztályvizsgalat és csak arra törekszik, hogy akkor a tanítvány folyékonyan beszéljen. Hogy vajjon értelmesen és a dolog lényegéről beszél-e, egészen mellékes, hiszen e rendszer két kategóriába osztja a hallgatóságot: a ki figyel, az bizonyára nem érti a tárgyat, a ki pedig értené, hátha nem figyel — csak beszéljen és beszéljen.

Így aztán meg van az «eredmény.»

Mindenesetre a tanítón kívül maguk a tanítványok tudják legjobban, melyik társuk készült alaposabban és melyik szokott csak «hasból» beszélni. Ha már most a vizsgalatban az ily hasbeszélőt szolid társával szemben az előljárók még ki is túntetik, kell-e mondanom, mily egész életre kiható mételety öntöttünk a tanítványok lelkébe!

Becsülhetik-e a tanítványok az olyan mestert, a ki az élet iskolájából vett ilyen rendszerrel akar nevelni.

Nem egyszer volt alkalmam az ilyen tanítók mesterfogásait végigszemlélni. Hogy csak pár példát mondjak, Petőfiről kell a tanítványoknak felelni, «Petőfi 1848-ban megírta a nemzet szabadságdalát, a «Talpra magyar»-t; a nemzet örömrivalgással hallgatta e szöveget a nagy költő ajakáról s ezzel együtt P. neve rövid idő mulva az ország legkisebb zugában s...» stb. Az egész bizottság érdeklődéssel hallgatta, miként önti az illető a szót, de senkinek se jutott eszébe tisztán a vizsgalat óhajtott sikere miatt, hogy megkérdezze — és ennek a szaktanító csak örült — nem azt, hogy P. költészetét illusztrált szemelvényekkel jellemezni kellene, de miként nevezte Petőfit nagy költőnek az egyetlen

«Talpra magyar» után, mert hogy P. még egyebet is írt volna, arról ugyan — noha eleget beszélt — egy szót se szólt. Vagy vegyünk más példát. Kérdés: Mi az eposz? Felelet: Zrinyi Miklós megírta híres Zrinyiászát, melynek meséje a következő: Alektó furia . . . stb.

Hát mikor a tanító tanítványaival egész éven át goromba s vizsgálaton pedig közönség előtt olyan előkelő, finom modora van!

A ki pedig az ilyen «feleletekre» azt mondja: nem jó, beszéljen a dolog lényegéről, kiteheti magát annak, hogy az előbb bőbeszédű tanítvány rögtön hallgatag lesz és oda az «eredmény.» Hasztalan fáradt egész éven át: hanyag, rossz tanító s még talán a tárgyát sem érti. Hát bizony az osztályvizsgálat, ha színjáték lenne, talán meg is felelne céljának, de így mikor megtartását egész komoly célhoz fűzik s léhaság lesz belőle: *föltétlenül eltörlendő.* Helyette azonban az u. n. *kollokvációt* kell alkalmazni; természetesen a főlebbvalók, mint bármikor, ez alkalommal is jelen lehetnek. A dolog természetével is inkább megegyezik a nap-nap után gyűjtött ismeretek összegéről szintén hétköznapias egyszerűséggel beszámolni, mint ezután is ragaszkodni a külsőségekben ünnepies, parádés osztályvizsgálatok felszínességéhez. A kézügyességi tárgyakból azonban, melyek maguk mutatják az eredményt, lehet aztán a nagyközönség számára is kiállítást rendezni.

Az új rendtartási szabályzatnak a segítő vizsgálatokra vonatkozó x. pontja szintén összefüggésben van a tantervvel. Az itt megjelölt ének- és zenevizsgálat a külön kántorképesítőről nem emlékezik meg. Ez szerintem igen helyes s ennél fogva a tantervből is kimaradhat. Úgy is nagyon sok a növendékek óraszámja s ezzel még szaporítani az amúgy is sokfelé elforgácsolt ismeretek halmazát, mikor a kántori ismeretek elsajátítása miatt erre szükség nincs, teljesen fölösleges. Annak idején közlönyünkben volt szerencsém a kántorképzésre vonatkozó szerény véleményemnek kifejezést adni. Most is azt mondom, hogy a kántorképzés helyes zenetanítással megoldottnak tekinthető. Úgy a zenében való előhaladás mértéke, mint a kántorságra való készség megfelelő tehetségtől és hajlamtól függ s tényleg 6—8 növendék kedvéért 30—40 növendéktől hetenkint 2 óra munkaidőt kár elvenni. Különben is mire való a kántorság czeremóniális részét tanulmány tárgyává tenni? Járnak a növendékek templomba s a kinek a kántorságra hajlama van, a czeremóniákat lassankint észrevétlenül is elsajátítja; koronkint pedig útbaigazítást a szaktanár adhat. A fődolog tehát az, hogy a kántorságra készülő növendék alapos jártasságot szerezzen az orgonázásban és az összhangosításban s ha aztán jó hangja van: kitűnő kántor lesz belőle. Egészen más elbírálás alá esik a székesegyházi karnagy álláshoz megkívántató zeneismeret, de erről a képzőintézeti zenetanítás keretében szó sem lehet, legfőkébb annyiban, hogy a nálunk épített alapot különösen a zeneszerzésben és a vonós hangszerek kezelésében tovább fejlesztve az illető önszorgalom mellett magát karnagy állásra is képesítheti.

Sokkal fontosabb azonban ennél a tanítóképzés zeneoktatására vonatkozólag az, hogy tekintve annak legfőbb célját, a sikeres népiskolai énektanítást, a rendtartási szabályzat x. pontjának megfelelő tétele

— fentartva a tanító- és tanítónőképzők eddigi nem egységes célra vezető helytelen rendszerét — előre praejudikál a tantervnek. Arról van ugyanis szó, hogy míg a férfiképzőkben a zenéből gyakorlatilag vizsgálati tárgy «a hegedű és zongora vagy orgona» (vajjon ki tudná okát adni, miért nem hegedű, zongora és orgona, mikor az orgona is mindenkire kötelező rendes tantárgy), addig a nőképzőkben csak a zongora. Igaz, hogy erről mint részletkérdésről országos egyesületünknek 1898. évi közgyűlésen nem volt szó; de hiszen az egyesület a kántorképzéssel se nagyon foglalkozott soha, annak tanítását mégis elrendelték. Nagyon helytelen intézkedés volt, hogy a hegedülést már elejétől fogva a nőképzőkben nem tanították; vagy ha eddig nem tették, a régi mulasztást legalább ezután kellene helyreépítenni. *Sőt éppen a hegedűt kell a nőképzők zeneoktatásának főtárgyául alkalmazni és a zongorázás csak fakultatíve azoknak tanítandó, a kik e tekintetben némi ismeretet hoztak magukkal és a zongoratanuláshoz különös kedvük van.* Így van ez az eperjesi óvónőképzéssel kapcsolatos tanítónőképzőben, csak az a baj, hogy pályájukat nem ott kezdett növendékek felsőbb osztályokban a hegedűtanulás alól felmentetnek.

Hogy a nőképzőkben miért adok előnyt a hegedűtanításnak a zongora fölött? — noha úgy a nő-, mint a férfiképzők zeneoktatásának egységére kell törekednünk — a kérdés bővebb magyarázatra nem szorul, röviden csak arra utalok, hogy csakis a hegedű lehet a népiskolai énekoktatás legközvetlenebb eszköze. Férfiképzőben pedig azért szükséges az általánosan kötelező zongoratanítás, mert csakis ez a hangszer lehet az orgonázás technikájának előkészítője. Nem tekintve azt, hogy a zongoratanulás magában a népiskolai énekoktatás céljának nem megfelelő, a növendék e céltól függetlenül a zongorázásban képes-e valamelyes eredményt is felmutatni, ha pl. 120 társával együtt csak öt zongora áll rendelkezésre, a mikor hetenkint egynek alig jut két félóra magánygyakorlásra. Ellenben fakultatív tanítás mellett, ha pl. 120 növ. közül legfőlebb 30 jelentkezik, ezekkel négy év alatt tisztességes eredményhez juthatunk s ha kikerülnek az életbe, mint zongoratanítónők is megállhatják helyüket. A mostani zongoratanítás mellett azonban nem hiszem, hogy az összes tanítónőképzőkből 29 év alatt 10 olyan növendék kikerült volna, kik az intézetben szerzett zongoratanulmányaik után önálló zongoratanításra képesek lennének.

Ehhez képest tehát a rt. szabályzat x. cikkének említett pontja megváltoztatandó és a tanterv is ennek megfelelőleg átalakítandó.

Eperjes.

Beér Ferencz.

Vélemények a rendtartási szabályzat tervezetéről.

Országszerte lázas buzgalommal vitatták meg a tanítóképző tanárok azokat a szabályokat, a melyeket a miniszter leküldött a testületekhez és az országos egyesülethez. Azt a nyomott hangulatot, a melyet az új rendtartási szabályzat az első napokban keltett, csakhamar az a lelkes törekvés váltotta fel, hogy a testületek tudomására hozzák a leg-

illetékesebb forumnak, a közoktatási kormányynak, a tanítóképzés javítását, gyökeres módosítását illető javaslataikat. Élénk tanácskozások, itt-ott talán heves vitatkozások zaja töltötte be a különben csendes tanárszobákat. Eleven hangulattal végezték a tanárok a tanítóképzés javításának munkáját; miként a gépész is nem közönséges érzéssel dolgozik egy új gépen, a mely jobb, erősebb, munkaképesebb leend a réginél.

Hogy mi van az egyes felterjesztésekben, azt persze nem tudhatjuk. De a nyilvánosságra került tényekből kétségtelennek látszik, hogy a testületi munkálatok nem ragaszkodnak ahhoz a szűk kerethez, a melyet a leküldött szabályzat nyujt; hanem kiterjeszkednek a tanítóképzés szőnyegen levő összes ügyeire, mindazokra a reformeszmékre, a melyek az újabb időben felszínre kerültek a alakot öltöttek az egyesületi tanácskozásokon, e lapok hasábjain a általában a napi és szak-sajtóban. Az is kétségtelennek látszik, hogy a tanácskozások eredményéhez a döntő motivumokat a Tanítóképző-Intézeti Tanárok Országos Egyesülete 1898. évi közgyűlésének határozatai szolgáltatták. Lehet, hogy a túlságos opportunizmus, a csökönnyös konzervativizmus itt-ott sokat lealkudott e javaslatokból, de még az ilyen javaslatokból is kitűnik a mai intézményekkel való elégedetlenség, azon alap lehetetlensége, a melyen a készített szabályzattervezet áll; kitűnik egy közös czélra való komoly szándék, a mely nem más, mint: *a tanítóképzés egységes alapon való rendezésére és fejlesztésére irányuló törekvés*. Egységes és egyszerűsített formájú felügyelet, a tanári testület és igazgató vezető, oktató és nevelő munkájának behatóbbá tétele, a tanítóképzés szakszerű munkájának megjavítása, a tanítóképesítésnek egységes alapon való országos rendezése a vezérlő alapeszméi e törekvéseknek.

Napi és szaklapok a szabályzat-tervezet kibocsátása alkalmából több-kevesebb érdeklődéssel foglalkoztak a tanítóképzés ügyeivel. A szaklapok közül a *Nemzeti Iskola*, a napilapok közül az *Egyetértés* hoztak fejtegetéseket. Mindkettőnek adjuk itt rövid kivonatát.

* * *

A *Nemzeti Iskola* a december 9-diki számában *«egységes tanítóképzés»* czímen szól a kérdéstről. Figyelmezteti a minisztert első programbeszédjére, a melyben megígérte, hogy megteremti *az egységes állami tanítóképesítést*; szemére lobbantja, hogy egy lépést sem tett ezen ígéretének beváltására. Megemlékezvén a rendtartási szabályzatról, a következőket mondja:

«A tanárok ezt az új szabályzatot meglehetősen levertséggel fogadták. Azt, hogy a meglévő állapotokon a lehetőség korlátai között javít, elismerik, de ama korlátok lerombolása képezte a küzdelem tárgyát, s ha ezek megmaradtak, akkor a tanítóképzés ügyén édes-keveset fog segíteni.

A tanárok jól tudják, hogy e korlátok lerombolása csak törvényhozás útján végezhető el s jól emlékeznek ők is a miniszter első beszédjére s azután még sokszor ismételt ígéretére, a mik most ez új szabályzat paragrafusai közé zsurgorodtak össze.

Enyhíthet, javíthat a régi szabályzaton akármennyit, de ha az

igazgató tanácsot — ha elzüllött bábként is — ott hagyja a képzők felett; ha a felvételi vizsgálat ma is szerepelhet; ha az állami és egységes képesítés továbbra is csak jámbor óhajítás: bizony népoktatásügyünk előbbre vitele céljából hiába fáradtak, hiába csinálták.

Hogy a tanárok felelete milyen lesz e rendeletre, talán mellékes. (? Szerk.) A fő az, hogy a miniszternek esze ágában sincsaz egységes képesítés szervezése. Ugy látszik a kulturharczot csak hatalmi érdekek miatt szeretik megvívni, a közszükségért, a közjóért feleslegesnek találják.

A következetesség sem nagy erénye változó kormányférfiainknak. A középiskolai tanárképzést és képesítést meg tudták oldani úgy, hogy ez csak állami lehet, de ezt a népoktatás intézeteire nézve folytatni nem merik. Pedig a *nép* nevelése sokkal nagyobb feladat, mint akár egész középoktatásunk. Ha a néptanítók közé bocsátunk be télig művelt, vagy rosszul, nemzeti szempontból megbízhatatlan embereket, bizony ezek munkáján nem lesz isten áldása.

A nemzetiségi kérdés megoldásán fáradoznak. Különböző társadalmi intézményekkel állanak elő s eszökbé sem jut, hogy ezt csak a nevelés útján lehet megoldani. De ha a dászkalok és a pópák a népet már az iskolában a magyargyűlöletre, meghamisított és elferdített történetre tanítják, ezekkel célzt soha sem érnek. Ha pedig annak a népnek képzett, megbízható tanítót adnak, a kiért a felelősséget a magyar állam vállalja el, akkor a gyermek szíve a miénk marad, s a felnőtt embert olyan könnyen a hamis próféták el nem bolondíthatják.

Ezt vártuk a minisztertől és nem a *lehető korlátok* figyelembe vételét.»

* * *

A másik cikk az *Egyetértés* december 10-iki számának tanügyi mellékletén *Kriek* Jenő ismert jeles kartársunk tollából jelent meg a következő czímen: «*Az állami tanítóképzők új rendtartási szabályzata és az igazgató tanácsok.*» Első sorban örömet fejezi ki azon, hogy a tanári testületek, miután a szabályzatról véleményadásra felszólítottak, majdnem egyhangúan az *egységes felügyelet* mellett foglaltak állást; hogy kívánják az *igazgatói hatáskör decentralizálását* és az *igazgató tanácsai intézmény eltörlését*. Az igazgató-tanácsokról kimutatja, hogy, a mennyit harmincz év alatt az egyes tanítóképző-intézetek fejlődtek, sohasem köszönhetik az igazgató-tanácsosok testületének, legfeljebb (ritka esetben) *egyes* igazgató-tanácsosoknak; ellenben, hogy egyes képzőink fejlődésükben visszamaradtak, annak gyakran volt oka az igazgató-tanácsok semmittevése. Az igazgató-tanácsok indolentiája egyik téren sem tűnik ki annyira, mint a képzők felügyelete terén, a mely az iskolák látogatásában nyilvánul. «Innen-onnan husz éves tanári pályám alatt csak egyszer történt, hogy igazgató-tanácsost tanítási pályámon tisztelhettem.»

Igaza van cikkírónak! Immár harmincz éve van a tanítóképző intézetek fejlesztése az igazgató-tanácsok kezébe letéve. E harmincz évi fejlődés tapasztalatai legerősebb argumentumok az igazgató tanácsok ellen: az igazgató-tanácsok harmincz évi tétlensége természetszerűen

szülte meg a halálos ítéletet az igazgató-tanácsok ellen. Ez intézmény a szó szoros értelmében nem is volt faktora a mi fejlődésünknek; ma pedig akadályköve annak.

* * *

Kötelességünknek tartjuk ez alkalommal tájékoztatni kartársainkat egyesületünk választmányának állásfoglalásáról a «szabályzat» ügyében.

A miniszter egyesületünket is megtszeltte azzal a felhívással, hogy véleményét mondja el a rendtartási szabályzat tervezetéről. A választmány eddig négy ülésen foglalkozott az ügygyel, a melynél fontosabb évek óta nem fordult elő tanítóképzésünk történetében. A választmány előadója Nagy László cz. tanítóképző-intézeti igazgatót kérte fel előadóul.

A választmány első sorban megállapodott az általános elvi mozzanatokban; azután részletesen tárgyalta az egyes fejezeteket. Eddig tárgyalta az összes fejezeteket a képesítés ügyének kivételével; utóbbinak letárgyalása végett január hó elején fog még egy ülést tartani

A választmány álláspontját megjelölték az egyesület 1898-dik évi közgyűlésének határozatai. A választmány nem térhetett el e határozatoktól, de nem is akart eltérni, mert minden tagja azokban a határozatokban látja lerakva tanítóképzésünk fejlődésének alapját.

A választmány elvi álláspontját az egész szabályzattal szemben az a határozat fejezi ki, hogy: *a rendtartási szabályzat kiadását czélszerűtlennek tartja mindaddig, míg az 1868-diki törvények érvényben vannak. Azért legelső és legsürgősebb teendőnek azt tartja, hogy az 1868-diki népoktatási törvényeknek a tanítóképzésre vonatkozó része, esetleg novelláris törvényekkel, módosíttassék.*

Kimondották továbbá, hogy a következő elvi természetű kijelentéseket fogják a miniszternek előterjeszteni és részletesen megokolni:

1. Az igazgató-tanácsi intézmény eltörlendő s eddigi hatásköre a képzőintézeti főigazgató, az igazgató és a tanári testület között osztandó fel.

2. A képzőintézetek a megyei tanfelügyelők hatásköre alól kivonandók s egységes felügyelet alá vonandók; a mai miniszteri biztosi intézmény tovább fejlesztésével, végrehajtó hatalommal való felruházásával a tanítóképző-intézetek egészen és kizárólag tanítóképző-intézeti főigazgatók hatásköre alá helyezendők.

3. Az igazgatói munkakör a tanítóképző-intézet egységes vezetésének kára nélkül, de a tanítónövendékek oktatása és nevelése érdekében megosztandó; különösen az internátusok közvetlen vezetése az igazgató ellenőrző jogának fentartásával, de önálló hatáskörrel a képzőintézet egyik arra alkalmas tanárára bízandó.

4. A tanári testületeknek hatásköre az intézetek összes nevezetesebb tanulmányi s az oktatással és neveléssel összefüggő ügyeinek első fokú elintézésére a kellő módon és formák között kiterjesztendő.

5. A tanároknak munkaköre az intézeti oktatás és nevelés érdekei s a méltányosság szempontjai szerint szabályozandó.

6. A segédtanári állásnak, mint rendszeres intézménynek tovább való fentartása a megváltozott viszonyok következtében nem czélszerű

és nem kivihető; eddig megszabott munkaköre a rendszeren alkalmazott tanárok között osztandó meg. Az osztályfőnöki intézmény fejlesztendő.

7. A gyakorló-iskola teljes (hat osztályú) elemi iskola legyen s három tagozatból álljon (1—2, 3—4, 5—6 osztályok); lehetőleg ismétlő iskolával is kiegészítendő.

8. Az egységes állami tanítóképesítés eszméje megvalósítandó s e célból országos tanítóképesítő vizsgáló bizottságok állítandók fel, illetve nevezendők ki. E vizsgálatok és bizottságok szervezésére nézve irányadók a II. Országos és Egyetemes Tanügyi Kongresszus határozatai.

Az állami tanítóképesítés ügye a katolikus tanítók bizottságában.)

Mielőtt tulajdonképeni tárgyamra áttérnék, röviden felsorolom a kath. tanító-egyesületektől beérkezett véleményeket.

Véleményt jelentett be összesen 35 tanító-egyesület, illetve tanítói kör. A beküldött véleményeknek csak csekélyebb részében találtam a tárgyhoz szóló érvelést; számosan csak a hitfelekezeti iskolák szükségességéről szoltak általánosságban s futólagosan említették föl a kath. tanítóképesítést mint az iskolaföntartás folyamányát; többen minden megokolás nélkül egyszerűen csak álláspontjukat jelezték; mások pedig a kérdést tévesen fogták föl s egészen másféle dolgokról beszéltek, sőt olyan is találkozott, ki a tételhez egyáltalán nem szolt, mivel azt politikai jellegűnek tartja.

A mennyiben a jelentésekből a véleményt kifejtteni sikerült, azokat a következőleg csoportosíthatom: A tanképesítésre nézve az eddigi állapot föntartását kívánja 8 egyesület; a képesítésnek az állami befolyástól teljesen függetlenül való gyakorlását óhajtja 14 egyesület; az állami ellenőrzésnek a mai alakban való föntartását s vizont az állami tanítóképezdek képesítő bizottságában az egyházmegyei főtanfelügyelőknek szavazati jogot kíván 4 egyesület; elfogadja az állami képesítést azon föltétel alatt, hogy a képesítő bizottságban az egyházi hatóság méltóképp képviselve legyen, 1 egyesület; az összes állami

1) Fölvilastatott a Kath. Tanügyi Tanács folyó évi december 13-án tartott ülésében. Dr. Karácson Imre győri rom. kath. tanítóképző intézetei igazgatónak ezt az előadói előterjesztését a Kath. Tanítók Országos Bizottságának választmányja, a Kath. Tanügyi Tanács, f. é. december 13-iki ülésén tárgyalta s egész terjedelmében elfogadta, megtoldván a következő határozatokkal:

1. A kath. tanítóképzők tanképesítő joga az 1868. XXXVIII. t.-cikkben biztosítva van s ehhez ragaszkodik.

2. A felekezeten állam nem lehet jogosult felekezeti iskolák részére tanítókat nevelni és képesíteni.

Tisztelettel fogadjuk a Kath. Tanügyi Tanácsnak a tanítóképesítés ügyében való álláspontjának nyilvánítását; de azt természetesen nem fogadjuk el s felhívjuk a figyelmet «az új rendtartási szabályzat tervezete» című cikkünk «állami tanítóképesítés» című fejezetére.

képzőknek vidékek szerint felekezetiékké való átváltoztatását kívánja a egyesület.

Az állami tanítóképesítés eszméje az állami hatalomnak túlságig vitt s mindenre kiterjeszkedő központosításából származott. Az állami képesítés alatt azon intézkedést értjük, melynél fogva a tanítói pályára törekvő összes egyéneknek csakis az államkormány által kinevezett egy vagy több központi bizottság adhasson a tanításra való följogosítást, vagyis tanítói oklevelet.

A korábbi időkben bizonyos tanügyi körök részéről szórványosan hangoztatott állami tanképesítés eszméje a millenium alkalmával tartott egyetemes tanügyi kongresszuson már határozati javaslat alakjában bontakozott ki s azóta, mint a közel jövőben már megvalósításra várakozó reform-eszme, illetékes és nem illetékes helyeken már többször fölhangozott.

Az állami tanképesítésnek nálunk forgalomba hozott tervezete sem gondolatára, sem alakjára nem új és nem eredeti. Nyugat-Európából indult ki s hozzánk osztrák révén jutott. Fölszínre vetették némely szóvivő pedagógusaink, kiknek gondolatvilága csakis a német eszmekörre szorítkozik és azon tengődik; fölkarolták a csakis Ausztriáig látó kulturpolitikussaink.

A tanítóképesítés államosításának szükségét legfőképp azzal az érvel halljuk támogatni, hogy így a nemzetiségek közül megakadályozzák oly elemeknek a tanítói pályára lépését, kik hazaellenes eszmékkel eltele nemzetiségi üzemek helyévé tennék az iskolát.

Ámde a széthúzó nemzetiségi törekvéseket ez az intézkedés a legcsekélyebb mértékben sem fogja megakasztani. A szivekbe semmiféle vizsgáló-bizottság be nem láthat s az érzelmeket Istenen kívül senki ki nem sürkészheti, a vizsgálatot tevő jelöltnek pedig mindig lesz annyi természetes esze, hogy magyarellenés érzelmeit a vizsgáló-bizottság előtt elárulni nem fogja. A kényszerből egy ideig rejtegetett magyarellenes érzelmeik azonban annál féktelenebbül megnyilatkoznak majd akkor, ha az illető a tanításra való följogosítást már megkapta.

A másik érv, hogy némely intézet nem igen felel meg a törvény követelményeinek s a képesítő vizsgálatot kevésbé szigoruan veszi. Ámde eddig is ott voltak az állam ellenőrző közegei s ez ellenőrzést lehet hatásosabbá, szigorubbá is tenni. A módot megadták az államnak eddigi törvényeink is, csak végre kell hajtani a törvényt. Mig egyrésztől azonban tanítóképző-intézeteinkben és vizsgálatainkban a legszigorubb ellenőrzést is elfogadjuk és attól nem félünk: addig másrésztől a lelkiismeretesen végzett munkálkodás öntudatával mondjuk, hogy célszerű lenne az államkormány részéről, ha saját iskoláiban is kellő éberséggel ügyelne, mert ott sem minden arany, a mi fénylik, sőt sok dolog egyáltalán nem is fénylik.

Az állami tanítóképesítés eszméje ok nélkül való bizalmatlanság a vallásos jellegű tanítóképzőkkel szemben, csak viszályt támaszt az Egyház és állam között, beharczot támaszt a tanítóságban, melyben egyik fél támadó, a másik védő szerepet visz s az áldatlan harcz az egyesítés helyett csak szétválaszt.

Epen nem tagadom ama fontos állami érdekeket, melyek szükségessé teszik, hogy az államkormány betekintést nyerjen a tanító-képesítésbe és világos átnézetet, sőt többet, teljes megnyugvást szerezzen azon egyénekre nézve, kik a jövő nemzedék nevelését átveszik. Az ország lakói ugyanis nemcsak Egyházuknak tagjai, hanem az államnak polgárai is s méltán elvárhatja tőlük a haza, hogy őt híven szolgálják, hogy rájuk mindenkor biztosan számíthasson. Ezért az államnak jogában áll kijelölni az ismeretek bizonyos mértékét, melyet minden tanítótól elvárhat; jogában áll megkövetelni, hogy tanítói hazafias szelleműek legyenek. Jogok ürügye alatt azonban illetéktelenül másnak a jogait elkobozni mindenkép kiáltó jogtalanság lesz.

A gondolkozásban való fogalomzavar és egyoldalú fölfogás téves intézkedéseket szül a gyakorlatban. Az állami tanképesítés szóvivői abból a téves fölfogásból indulnak ki, hogy az ember csupán csak polgára a hazának, de megfelelnek arról, hogy ugyanegy időben tagja Egyházának is. Egyik iránt épügy tartozik kötelességekkel, mint a másik iránt; egyik épen oly joggal keres és követel biztosítékot, mint a másik arra nézve, hogy tanítói a nevelést helyes irányban végezzék. Az Egyház épen oly joggal követeli és ellenőrzi, hogy iskolaiban vallás-erkölcs irány uralkodjék, mint a minő joggal várja az állam, hogy ott nemzeti irányú legyen a tanítás és nevelés. Épen ezért jogtalanság, illetéktelenül és ok nélkül elkövetett jogfosztás lenne a tanítóképesítés államosítása.

Az Egyház joga a tanszabadság elvében gyökerezik s le nem mondhat abbeli jogáról, hogy tanítóinak értelmi és erkölcsi tekintetben a tanításra való alkalmassága vagy alkalmatlansága fölött határozzon.

De sőt nemzeti szempontból is veszélyesnek tartom a kizárólagos állami tanképesítést, mert ez kiszolgáltatná a tanképesítést az időszertinti állami kormány kénye-kedvének. Maga a kormány, épügy, mint a kormányzás iránya bizonytalan esélyeknek van kitéve. A történelem tanu rá, hogy a kormány abszolutisztikus irányú és jellegű is volt már, mely egyenesen ellentétbe helyezkedett a nemzet irányával s a magyar nemzeti eszme kénytelen volt az Egyház védőszárnyainak oltalma alá, vagyis az Egyház által föntartott iskolákba menekülni. Az Egyház gyermekeinek árulója nem lehet, mert önmagát pusztítaná el. Az Egyház a magyar nemzeti államot, melyet megalkotni segített, melynek épsége fölött féltékeny gonddal őrködött, óvni és gondozni fogja a jövőben is mindenkor.

Az Egyház iskoláiban való teljes rendelkezési jogát s így annak egyik sarkalatos részét, a tanképesítés jogát semmiféle kétes értékű teoriákért, bármily hangzatos jelszavak alatt jőjjenek is azok forgalomba, föl nem áldozhatja.

Az egyházat nemcsak a saját tanítóképző-intézetében illeti meg elvitázhatatlanul a tanképesítés joga, hanem rendeltetésénél fogva még az állami tanítóképzőkben való képezésnél is természetesen megilleti legalább az ellenőrzés joga és pedig nemcsak a hitoktatásra nézve, hanem a többi tantárgyakra nézve is, hogy azokban vallásellenes irányzat elő ne forduljon.

Indítványozom tehát: Mondja ki az orsz. kath. tanügyi bizottság, hogy

a) a kath. tanítóképző-intézetek tanképesítési jogát, az állam ellenőrző jogának elismerése és tiszteletben tartása mellett, teljes epségében főtartja s annak megóvásárá minden tőle telhetőt megtesz s mindennemű rörekvést, mely e jog elkobzására irányul, elítél és jogtalan erőszaknak tart:

b) az állami tanítóképző-intézetek tanképesítésénél a vallás-erkölcsi irányzat ellenőrzése végett szükségesnek tartja az Egyház ellenőrzői jogának elismerését.

Győr, 1899. deczember 10.

Ifjusági segítő-egyesületek a tanítóképző-intézetekben.

Olyan fontosnak tartom ezt a kérdést, hogy, midőn szőnyegre került, szó nélkül nem maradhatok, annyival is inkább, mert a budapesti I. ker. állami elemi isk. tanítóképző-intézet ifj. segítő-egyesületének négy év óta tanár-elnöke vagyok.

Ákár önképző-körölről, akár segítő-egyesületről, akár más ifj. egyesületről van szó, *melylyel az ifjúságot hasznosan és kellemesen foglalkoztathatjuk*, egyesületünkben hivatott vitatókat kell találnia s az ilyen kérdések ugyancsak olyanok, a melyeknek megvitatása közben és által egyesületünk produkáló munkásságát végezhet.

Mert jóllehet, a tudomány egyes kérdeseihez is hozzászólhatunk s ez is kötelességünk, de azon a téren kevesebb babér vár ránk, mivel annak régibb, nagyobb és felszereltebb fórumai vannak. Az a tér pedig, a melyikről szőlok, nem igen bővelkedik munkásokban, s ha bővelkedné is, volna-e illetékesebb munkása, mint a tanítóképző-tanár?!

A tanítóképző tanár nagyon sokszor hangoztatta, hogy milyen lényeges a tanítójelöltnek nevelése. Ne csak oktassunk, hanem neveljünk is. Elmondta biz' ezt sokféle tanító és tanár. De a nagyhangú frázisokat megfelelő tények nem mindig követték s majdan elmondhatjuk, *hogy a tanítójelölt nevelése ennek a kifejezésnek többnyire csak a hangoztatásában áll.*

Vagy a mely tanítóképző-intézetben internatus van, az eo ipso czélszerűen nevel? Ilyen felfogás is van.

Az internatus intézményében bizonyára rejlik valami nevelő-erő. Hogy a kaszárnyában is van ilyen, kétségtelen. Mihelyt az egyhivatusú emberek, ifjak tömege összekerül, mindjárt meg van annak a hatása. Egészen más kérdés, hogy valamely kéz egységessékké, tervszerűekké volt-e képes tenni és nemesekké, a különböző hatásokat.

Az internatusokban többnyire a kényszer, a rendszabály uralkodik. Korlátok szép számmal vannak álltva az ifjuság elé s egyelőre, sőt tovább is szükséges. De milyen boldog az az ifju, ki e korlátok közül kiszabadul! Mit a megszokás, mint megszokás, rajta hagyott, azt hogy igyekszik magáról lerazni, hogy a mi kínos volt, csak az emlékezetben

maradjon meg, mint a későbbi édes jelennek riasztó ellentéte s így a boldogság emelője.

Nem jobb volna-e, ha az ifju az iskolában, az internatusban *iskolai feladatainak biztosításán s megoldásán kívül oly foglalkozási kört vagy köröket nyerne*, melyekben kezdeményező lépéseket egyéni tulajdonságainak megfelelőleg tehetne, melyekben a korlátok szűk volta nem nyomaszthatná szabad röptében az egyént, melyekben az ifju tetteiből folyó következmények szintúgy a publikumban, iskolánkban a növendékseregben fejeződnének ki, mint az életben. Azt látnók az ifju seregben, mint az életben s látnák maguk az ifjuk is, hogy az élet hizelegve emeli néha egyiket a többi vállára, aztán meg földhöz csapja; a közönség szó nélkül rendreutasítja az egyiket, bátorítja a másikat stb. s a *küszelmek izgalmi* volnának az a tűz, a melyben az igazi fém, a karakter, kiválik a salakból.

Eszembe jut az, mit Pestalozzi s talán mások is mondtak a nevelésre vonatkozólag, hogy a kertész csak öntözi, mindenképen ápolja a növényt; a növés a növényé. Ez elv szerint *a nevelés lényegében az önmunkásság célszerű helyes irányítása*. Ez pedig nem eléggé van meg mai nevelésünkben. Még pusztán oktatásunkban sem igen.

A kis gyermek neveléséről azt mondjuk, hogy az neveli őt jól, *a ki célirányosan, kellemesen tudja foglalkoztatni*. Ez nagy igazság, de nemcsak a kis gyermekre nézve érvényes, hanem az ifjuságra nézve is; sőt felnőttekre nézve sem felreteendő elv.

A tanítójelölt belép az internatusba. Mindent csengetyűszóra tesz. Arra fekszik, kel, veszi, teszi a könyvet, ebédel, vacsorál stb. A mit ő ezeken kívül a maga esze szerint tenne vagy talán fogyatékos érzelmei szerint elkövetne, abból sok ellenkezik az intézeti törvényekkel. Úgy pedig büntetés éri vagy érhetné. Mit csinálhat? Tanul? Oh nem! Muszájból mindig csak a rabszolga dolgozik. *Szabad idejében tehát* (csak a többségről szólok így, az éretlenebb részről, a mely nem hivatásból lépett a pályára, hanem valami hajótörés következtében jutott ide, de 4 év alatt azért képes volna jó tanítóvá fejlődni) *gubbaszkodik, keserű arcot vág*, mert erei részint az egyéni sajátságok és a korlátok össze nem illősege miatt heverésre vannak kényszerítve; *esetleg a rendtartás kijátszásán gondolkodik, tervel vagy vágyainak támad sólyomszárnya*.

Ha pontos ez a pszichológiai elemzés, úgy következik, hogy a növendék ereit, különösen a míg több az erő, mint a vágy, nemcsak az órákra való tanulással kell foglalkoztatni. (Azt természetesen nem akarom gyógyszerem hatásaképen mondani, miszerint így elérnök, hogy éppen mindegyik növendék kiemelkednék az előbb rajzolt állapotból. De talán sokan!) S a ki a tanítójelöltet a benlakásban vagy azon kívül úgy tudja foglalkoztatni, hogy e munkásság közepette első sorban a tisztán tanulói feladatok integritását meg tudja őrizni, de e mellett kellő szervezetben oly tevékenységi köröket tud biztosítani a tanítójelöltnek, a mely körökben minden tanuló, egyikben vagy másikban, megtalálja egyénisége, hajlamai szerint ambíciója tárgyát, a közszereplés örömét vagy ürömét, s melyekben e szerint nem muszájból dolgozik s a melyekben szabad, tevékeny egyénre ismer magában s élete e korára később, nem, mint

a kínoknak korára, hanem mint egykori boldog tanulókorának kedves tényezőjére gondol az iskolára, az neveli jól a tanítójelöltet. Természetes, hogy e munkássági körökbe a tanári karnak bele lehet játszani, sőt ez egyenes kötelessége, a tanítói készség szempontjait.

Hogy ideámat még inkább megvilágítsam, még egy analogiát említek meg, a mely a köteles iskolai tanulás s az ily foglalkozások és a játék másfelől a torna közt rejlik.

A ki a tanítóképzéshez csak a köteles iskolai tanulást elégnék tartja, az valami olyat mond, hogy a testgyakorlathoz is tökéletesen elég a rendszeres torna. A rendszeres torna hasznait mindnyájan elismerjük, de a torna mellett éppen olyan szükségesnek tartjuk a játékot. Miféle volna az az ifju csapat, a mely folytonosan a negyed- vagy félfordulatokat gyakorolná, meg a nyújtón és korláton laknék? Miféle volna az a tanuló ifjuság, a mely mindig csak leczkét tanulna?

Az ilyen iskolák gyász-ruhába öltözködő szülőkhöz hasonlíttanának, olyanokhoz, kiknek gyermekeiből ujmodi gyászvitézek készülének.

* * *

Nem is érvelek tovább. A tanítóképző intézeteknek gondoskodniok kell, hogy a tanítójelöltek számára az iskolában, vagyis internatusban, önmunkásságukra alkalmas és a tanítói pályának megfelelő intézmények legyenek.

Egyesületünkben ilyen intézmény eddig kettő került szóba: az *önképzőkör* és a *segítő-egyesület*; az előbbit *Farkas Sándor* érdemes kolléga, utóbbit *Sztankó Béla* buzgó titkárunk kerítette ügyesen szőnyegre. Mind a kettő igen alkalmasan volna szervezhető tanítójelölthöz illő szempontokkal. És ilyen foglalkoztatási körről többről is lehetne szó, pl. zenekar, olvasó-egyesület, házi-ipari szövetkezet, a tanítás módját gyakorlatilag vitató egyesület stb. stb. Ezeket ez alkalommal csak úgy legnagyobb általánosságban vetem fel. Mert úgy képzelem a dolgot, hogy egyik sem kényszerítené mindegyik növendékét, hogy tagja legyen; mindegyik megélhetne kevesebb növendékkel is, úgy, hogy egy számos növendékkel bíró intézet megbirna 2—3—4 ily ifj. egyesületet is. Minden növendék abban foglalkoznék, a melyikhez kedve, hajlama volna. Némelyik mindegyikben, vagy legalább is nemcsak egyben. Az élet is ilyen. És ez az idea nemcsak idea. Sok megvalósítható volna belőle, csak mindegyiknek élére állana egy rendes tanár, nem olyan, a kinek csak állása rendes.

Ezt a részt azonban ilyen általánosságban nem folytatom. Rátérek az ifj. segítő-egyesület szervezésére, életére, kapcsolatban azzal, a mit Sztankó B. kollégám erről elmondott, mert kiindulásunk alapja is egy. Közöltettek iskolánk ifj. segítő egyesületének alapszabályai, melyeket minden kollégának szives figyelmébe ajánlok, mert azoknak alapján bármelyik tanítóképző-intézetben reménnyel indulhat meg ily ifj. segítő-egyesület. Ezt a szervezetet azonban nemcsak az én szavam ajánlja, hanem az az eredmény is, melyet ifj. segítő-egyesületünk azon az alapon elért. Ugyanis rövid 5 év alatt az a 700 frt tőke, melylyel a polg. képző ifjuságáéval egy kalap alatt levő közös társaságból kivál-

tunk, megkétszereződött s azonkívül alig volt ez öt év alatt szegény növendék, a ki, ha egy nadrágot, cipőt, kalapot, kabátot kért volna ifj. egyesületünktől, az arra való pénzt, természetesen ellenőrzés mellett, meg ne kapta volna. Kezdetben 60 rendes tagja volt az egyesületnek s ma majdnem 100. A jövőben bizonyára szégyelni fogja magát az a növendék, a ki az ifj. egyesületnek nem lesz tagja.

S mennyi bajtársi vonzalom tisztulást s öntudatot nyert ez 5 év alatt! Hogy surlódnak el azok a különbségek, a melyek alsóbb) és felsőbb osztályokat el szoktak választani egymástól! Mennyi törekvés indult ki az ifjúságból, mely ez egyesület provokálása nélkül tovább szunnyadott vagy elenyészett volna! Milyen babérokat visz az életbe, fegyelmezett tellépést, a ki az ifjúságnak elnöke, vagy más tisztviselője volt, vagy a ki általában bármikor indíttatva van, hogy az ifjúság érdekében társaival tanácskozzék! S mindannyi pedig az életbe viszi ezt: «Segíts magadon s az isten is megsegít!»

Fölösleges ezt tovább vázolni, de hangsúlyoznom kell azt, mit mindnyájan sokszor emelünk ki: egészséges és hagyományos közszellem. Ez valódi kincs egy megállapodott intézetben. S ehhez az ifj. egyesületek nagyban hozzájárulnak, ha jó kézbe jutnak és vannak.

A régi iskolák tényleg azon alapon indultak, hogy az ifjúságot az iskola az önkormányzásra vezesse. Ezt az irányt sok körülmény sokszor támadta, de hiszem, hogy újabban ismét visszatérünk ehhez az elvhez.

Az önkormányzás azonban nem azt jelenti, hogy magában hagyjuk az ifjúságot, sőt az ily ifj. segítő-egyesület élére tanárelnök kell, a kin az elnökség nyugszik, de ha látja, hogy ifj. elnöktársa rátermett s megbízható, még a fődolgokat is néha-néha rábízhajta, mert ha arra van szükség, vetőt mindig mondhat.

A segítő-egyesület ténykedésében fődolog a kérvényező szegény tanulók segítése; ide pedig a körülményeknek, a kérvény okadatolásának oly mértéklése, a pajtáskodás leküzdésének oly foka szükséges, a mire az ifjú, különösen kezdetben, tanárelnök nélkül nem igen képes. De lassanként erre is képessé válik, tapasztaltam.

Láttam arra is esetet, hogy egy-egy ifju üzletnek tekinti a segítő-egyesületi tagságot. Lefizetek 1 frt tagdíjat s nemsokára 5 frt segítséget kérek, alkotmányosan intézi az ifj. választmány, t. i. szavazattal; fele jó pajtasom s így nyerek 4 frtot. Tudok esetet, hogy egy cigaretta is hatalmas korteseszköz volt. Már csak azért is tanárelnök kell, a ki maga az ura a térnek akkor is, mikor mindent az ifjak látszanak cselekedni.

A tanárelnökség daczára azonban nagy szabadságot lehet biztosítani az ifjúságnak. Első szabadság, hogy maga választja a tisztviselőit s ez nagyon emeli az önérzetet s alig van számítottényező, a mi annyira csalétek volna az ifjura nézve, hogy a segítő-egyesületnek tagja legyen, mint e szavazati jog. Hogy keletkeznek jelöltek! Hogy ingadozik a szavazat! Éljen az egyik csoport, zizeg a másik tercette-ben vagy duette-ben. Szép emlékek ezek az ifjúságnak s ennek nyoma nem a

veszekedés! Segítő-egyesületi tanárelnökségem legszebb emlékei az ifjúság választási mozgalmaihoz fűződnek.

Az alkotmányosság azonban nemcsak a választásokban fejlődik, hanem a választmány működésében s az ifj. egyesület legfőbb nevelő ereje ebben nyilatkozik. Előadottnak a kérvények, hozzászólnak először általánosságban, majd konkrété egyikhez-másikhoz, majd szavaznak. Eleinte, ha a IV. éves szavazásra feláll, az első éves is követi, később az utóbbi is önállóságot nyer s érvel magasabb társával szemben is.

Pontos pénzkezelő lesz az egyik, jó jegyzőkönyveket ír a másik, plaidoyert tart a harmadik. Az iskola különben ez ügyességekhez soha sem segíti a tanulót. És még mennyi találekonyosság vetődhetik fel egy-egy ifjában. 1. Hogy gyűjtsön, szerezzen pénzt a segítő-egyesületnek vagy pártoló tagot. Ez is volt már egy pár tanítványom ambíciója. S ha ilyenén töri a fejét, nem rosszon töri. 2. A választmányban ellenőrző-bizottságot alakítunk, mely utánajár, mire fordítják a segítséget, a kik abban részesültek. 3. A segítő-egyesület ifj. elnöke vezeti az egyesület naplóját, melyben úgy fejlődik az egyesület történetének megírása. 4. Színházi kedvezményes jegyeket kértünk, hol megkaptuk, hol nem; de ha megkaptuk, meg is köszöntük; hogy ment a küldöttség s hogy tanulta az életben való intelligens fellépésnek a módját. 5. Nyári vakációban hogy törekszik némelyik egy pár fillért összeszerezni a segítő-egyesület pénztárának gyarapítására stb. stb.

Ezek mind nagyon szórakoztató s nevelő foglalkozásai a tanító-jelöltnek s én az ifj. segítő-egyesületek létesítését, különösen, a hol másféle ifj. egyesület nincs, már ezekért is ajánlom. Ajánlom különösen vidéken, hol a tanulóifjúság mégis nagyobb kontaktusban van a közönséggel, mint a fővárosban s így több alkalma nyílik, hogy az önszolgálat módjain ne csak gondolkozzék, de saját ideái szerint tegyen is. S erre egy ifj. segítő-egyesület keretében valóban szükség van, azért, a mit iratom elején elmondtam, hogy a nevelő öntevékenység élénken folyjon, mert csak a tagdíjak beszédese és ki is osztása az egyedüli teendője az ifjúságnak, az igen chablonná, egyhangúvá válik és nem elég tevékenység s úgy nem vonzza eléggé az ifjúságot s nem eléggé foglalkoztatja. Kíváncsi vagyok éppen ezért egy vidéki kolléga e tárgyban elmondandó véleményére.

Hogy a mi segítő-egyesületünkben több mozgalom és hasznos szórakozás legyen, ezért egy tavalyi jótánczú ifjú tánczra tanította társait szabad idejükben s ennek díjaiból, mely még a megajánlásból 100 frtra szaporodott, az ifjúság egy alapítványt tett, melynek évi kamata annak a segítő-egyesületi tagnak adatik, a ki a próbatanítások alkalmából a legjobb tanítást tartja.

A mi intézetünkben más ifjúsági egyesület nincs is, mint segítő-egyesület s most kezd életbe lépni egy ifj. zenekar is, de ezek a törekvések is azt mutatják, hogy egy segítő-egyesület magában kevés egy ifjúságnak, mert annak tevékenységi körét bővíteni igyekszik s hogy az ifjúságnak szórakoztató nevelése, foglalkoztatására ilyen ifj. egyesületekre szükség van; ezekbe való ifju mindig akad. Az eddigiekben, hogy konkrétobbé tegyem a kérdést, úgy szóltam az ifj. segítő-egyesületek-

ről, hogy egyes vonásaiban bemutattam intézetünk segítő-egyesületének működéséből egyet-mást, a miből az is látszik, hogy egyesületünknek közlönyében közzétett szervezetét, alapszabályait úgy érintem, mint a magamét is. Találhat abban valaki hiányt is, de azon az alapon fejlődhetik egy lelkes ifju csapat egyesülete.

Az eddigiekhez már csak a következőket csatolom. Czelírányos volna, ha a segítő-egyesületek oly irányban fejlődhetnének, hogy a segítségek nemcsak egyes ruhadarabok volnának, hanem a szegény és jó tanuló számára a köztartás egészben vagy részben való kifizetése is. De ehhez pénz kell. A mi egyesületünkben, mihelyt vagyunk megengedi, azt hiszem, mindjárt szokásba jön ez is. Akkor a segítő-egyesület szintugy stipendiumokat fogna osztogatni; sulya, értéke, az egészséges közszellemre való hatása annál inkább emelkednék. S ezenkívül egy tartalmas szempont jutna uralomra közében. T. i. most a kérvényező ifjunak főérve a szegénysége; akkor olyan fő lenne, sőt alkalomadtán fontosabb a tanulása és magaviselete.

Nincsen elég gondoskodás alapszabályainkban arra nézve, hogy az ifjuság mindig csak kiváló karakterű és tanuló ifjut választhasson meg ifj. elnökének vagy más tisztviselőjének. Ez pedig lényeges dolog. Mód lehetne erre nézve az, hogy a választás előtt a tanári kar kandidálna. Vagy ha az ifjuság szabad akaratának korlátot nem akar szabni a tanárkar, élhet mindenkor azzal, hogy a neki nem tetsző választást nem erősíti meg. Az ilyen intézkedések is nagyon nevelők.

Önként értetődik, hogy az ifj. segítő-egyesület tanárelnöke minden konferencián referál a tanári karnak az egyesületi életről s az úgy szerzett adatok úgy hozzátartoznak az ifjuság szemmel kíséréséhez, mint pl. az osztályfőnöki jelentések.

Végül igen örülök, ha e soraimmal az ügyek tisztázásához hozzájárulhattam.

(Bpest.)

Dr. Baló Fózsef.

A tanítóképzésről és a tanítóképző-intézetekről.

— Az 1898—99. évi tanítóképző-intézeti értesítők ismertetése. —

VII.

A tiszai ág. hitv. ev. egyházkerület eperjesi kollégiumának értesítője az 1899. iskolai évről.

Közli: dr. Szlávik Mátyás a kollégium e. i. igazgatója.

Az értesítő a kollégiumot alkotó négy testvér intézetről, u. m. a hittanintézetről, jogakadémiáról, főgimnáziumról és tanítóképzőről ad számot.

A tanítóképző-intézetre vonatkozó részt *Perényi Vilmos* igazgató állította össze.

A tanév történetében kiemeli az igazgató, hogy az az előzőhöz képest jóval nyugodtabb lefolyású volt; a tanítás az egész tanév alatt zavartalanul folyt. A vallástan és tót nyelv tanítása új tanárra, *Liptai Lajos* lelkészre bízott, kiből az intézet kiváló szakembert, buzgó tanárt és ragaszkodó kartársat nyert. Örömmel iktatom ide, hogy *Zelenka Pál* püspök a IV-ik tanfolyam felállítását helyezte kilátásba. (A folyó tanévben, tényleg négyosztályú már az intézet.)

A tanári testület 3 rendes tanárból és 3 kisegítő, illetve óraadóból áll.

A három osztályban volt összesen 47 növendék, ezek között 46 ág. hitv. ev., 1 izraelita. Évközben kimaradt 4 növendék.

A segélyezés áll: tandíjmentességben, benlakásban, tápintézeti ellátásban (ebéd és vacsora; — *hát reggeli nincs?!*) és gyógykezelésben. A 47 növendék közül benlakott 39.

Ezen 39 növendéknek adott kedvezmény pénzösszegeben:

39 lakás 35 forintjával	1365	frt — kr.
39 tandíjmentesség	390	« — «
33 ¹ / ₂ ebéd egész tanévre 36 frtjával	}	. . . 1224 « — «
1 « fél tanévre		
9 ¹ / ₂ vacsora egész évre 24 frtjával	}	. . . 240 « — «
1 « félévre		
Összesen	3219	frt — kr.

Az intézet működése nevelő és tanító, ezért a leendő tanítók vallás erkölcsi és hazafias irányú nevelésére a tanári kar a lehető alkalmat és módozatokat nyújtotta. Erzsébet, felséges királyasszonyunk gyászos halála alkalmával szept. 17-én gyászünnepet rendeztek, hol is *Perényi Vilmos* mondott megható beszédet. *Kapy Gyula* tanár vezetésével 24 frt hasznot hozó hangversenyt tartottak. Ez összeget a kirándulási alapra fordították.

A bevégzett tananyag, lévén az intézet háromosztályú, az állami mértéket nem ütheti meg.

Az intézetnek önálló gyakorló iskolája nincs. E célra a helybeli ág. hitv. ev. u. n. tót iskolát használják. Az iskola osztatlan, tannyelve magyar. A gyakorló-iskola vezetője *Remenyik Lajos*, a ki valóban dicséretes buzgalommal iparkodik nehéz feladatának megfelelni.

Az ifjúság önképzésére is gondot fordítanak. A kör elnöke 20 év óta *Gamauf György*. Tartottak 21 rendes — és 1 díszülést.

Az önképzőkör vagyona a következő:

Bevétel	127	frt 56 kr.
Kiadás	45	« 38 «
Készpénz	82	frt 18 kr.
Régibb tartozások	86	« 18 «
Múlt és harmadévi tartozások	55	« 25 «
Ez évi tagsági díj hátralék	74	« 35 «
Takarékpénztári betét	9	« 94 «
Fabinyi-alap	63	« 08 «
Összesen	370	frt 98 kr.

Az 1890—91-iki tanévben alakította *Gamauf György*, az önképző-kör elnöke, a segélyző-egyesületet, melynek célja a növendékeket szorultságukban kisebb kölcsönökkel és segélyekkel támogatni.

A segélyző-egyesület vagyona:

Bevétel	46	frt	09	kr.
Követelés kiállítási kölcsönből	37	«	78	«
Régibb kölcsön	7	«	88	«
Régibb tagsági díjak hátraléka	41	«	05	«
Ez évi tagsági díjak hátraléka	16	«	85	«
Ez évi kölcsönből	22	«	25	«
Összesen	171	frt	90	kr.

A tanszerek és könyvtár gyarapodása alig számba vehető.

A tanév végén lefolyó képesítő vizsgálatról a következőkben ad számot az értesítő:

A 14 jelentkező között 3 javító- és 11 teljes vizsgára jelentkezett. A javítóvizsgázók közül 1 intézetünknek volt rendes-, 2 magántanulója. Az intézetünket végzett ág. hitv. evang., a másik kettő róm.-kath.

A teljes vizsgát tevő 11 között intézetünket végzett rendes tanuló 1, *érettségi alapján 3, magánúton végzett 7.* (1) Vallás szerint: ág. hitv. evang. 5, ev. ref. 3, róm.-kath. 1, izr. 2.

Az írásbeli vizsgálat sorrendje és témái:

Neveléstan: «Melyek a tanító tekintélyének alapjai?»

Német fordítás «Húsvét», magyar szöveg. Ugyanekkor folytatólagosan német értekezés, a melyet csak ketten dolgoztak, czíme: Die Schilderung des Herbstes.

Mértan: A zárt borítékban négy tétel volt kijelölve, a melyek közül a jelöltek kettőt tartoztak kidolgozni. (Melyek voltak a tételek? !)

Szabadkézi rajz egy koczka-csoport után.

Természettudományok: A kijelölt nyolcz tétel közül a jelöltek négyet választhatnak, de egyiknek fizikai tételnek kell lenni. (A tételek? !)

Szépírás, ezt valamennyi csinálta; zeneszerkesztést egy, és tót értekezést négyen.

A szépírás egy lap magyar és egy lap német írás. Zeneszerkesztésből «Maradj meg kegyelmeddel» kezdetű zsoltár (Nagy Lajos chorálkönyvéből). Tót értekezés egy adott tárgyról.

A három javító-vizsgát tevő még 19-én megkapta oklevelét s 11 teljes vizsgát tevő közül jeles 2, jó 4, elégséges és elégtelen 1. Ezen legutóbbi f. é. júniusban jelentkezhetik javító-vizsgára. Kántori képesítést egy kapott.

Az értesítőből hiányzanak az órarendek, az évközi dolgozatok, a képesítő-vizsgálat teljes tételei. A statisztikai adatok is egyoldalúak. A gazdaságtan tanításáról, a kert s méhes állásáról, botanikus kertről nem ad számot az értesítő.

A IV-ik osztály felállítása haladást jelez. A tanári kar buzgó munkája pótolja a szervezetből folyó hiányokat. A szép múltú intézetnek adjon az ég jobb és szebb jövőt!

VIII.

Az esztergomi érseki kiseddévónó-képző intézet értesítője az 1898–99. iskolai évről.

Közli: Számord Ignác igazgató.

Az első lapok Erzsébet királyné emlékének vannak szentelve. Az ünnepi beszédet Számord Ignác igazgató mondta.

Ugyancsak az igazgató értekezik a következő cím alatt: «Megfelelnek-e a Fröbel-féle foglalkozások a magyar kisedd kedélyének?» Nem veti el teljesen a Fröbel foglalkozásait, hanem megtartja belőlük azt, a mi a jó, a mi helyes; módszerét azonban nem követi. Alapos tudással, meleg ügyszeretettel foglalkozik a témával. Kifejti nézeteit 1. a színes labdákról, 2. a golyóról, kockáról, hengerről, 3. a nyolcz egyenlő részre osztott kockáról, 4. a hasábról, 5—6. a felekre, negyedekre osztott kockákról, hasábokról, 7. a lerakó táblácskákról, 8. a szilánkfonásról, 9. a pálczika lerakásról, 10. körlerakásról, 11. kavics- és maglerakásról, 12. fonaljátékról, 13. a kitűzésről, 14. a kivarrásról, 15. rajzról, 16. papírfűzésről, 17. papírfonásról, 18. papírhajtogatásról, 19. papírkivágásról, 20. papírgyűrésről, 21. borsómunkáról és 22. agyagmunkáról. Majd a magyar játékszerű foglalkozásokat veszi kritikai kése alá. Így véleményt mond a gyékényfonásról, vesszőkötésről, czérnaorsó-munkáról, kerti foglalkozásokról stb. stb. Okoskodásainak vége az, hogy Fröbel az életből leste el eszközeit. A öntevékenységen alapuló nevelés irányát, útját megmutatta s habár a helyes útról le is tévedt, érdemei tagadhatatlanok. Vigyük előre az ő munkáját, javítsuk, tökéletesítsük módszerét magyar nemzeti szellemben, ez által nagy lendületet adunk a magyar kiseddévónónak.

A tanári testület négy tanítónőből, 3 férfi tanítóból áll.

Közli az értesítő a tanári testület irodalmi és egyesületi munkásságát. Nemkülönbén számot ad a végzett tananyagról.

A váltakozó rendszer alapján ez évben a II-ik osztály állott fent; jövőre csupán az I-ső osztályba vesznek fel növendéket.

Magyar nyelvi dolgozatok a következők voltak:

1. Szűz sz. Margit álma. (Helyesírás)
2. «A józslés». (Emlékezetből.)
3. Bízál Istenben. (Elbeszélés.)
4. Levélke.
5. Bizalmas levél.
6. Személyrajz, (Egy barátnőjük személyleírása.)
7. Az óvónó jelentése a felügyelő bizottsághoz.
8. Elismervény.
9. Nyugtatvány.

10. Mikép szoktassuk le a csufolkodásról az óvóintézeti gyermekeket?

11. Folyamodvány. (Óvónői állásért.)
 12. Szerkesztszenek egy elbeszélést e cím alatt: «A szükség imádkozni tanít.»
 13. A kérkedő. (Jellemrajz.)
 14. Mikép viselkedjék az óvónő, mint házi nevelőnő?
 15. Gondolatok, (Helyesírási dolgozat.)
 16. Két gyermek a szabadban. (Rajz.)
 17. A kisdédóvás feladata vallási szempontból.
 18. Húsvét. (Leírás.)
 19. Mennyiben hat a dal, mint nevelő eszköz a gyermek kedélyére.
 20. Petőfi Sándor. (Életrajz.)
- A taneszközök évi gyarapodása 477'90 frt.

Az intézet életének főbb mozzanatai közül kiemelendő az a visszafejlődés, hogy az 1898—99-ik iskolai évtől váltakozva csak egy-egy tanfolyamot tartanak fenn. A vallás-erkölcsi érzelem ápolására minden alkalmat megragadtak; több ily irányú ünnepélyt tartottak. A fegyelmi állapot kielégítő. Nagyon érzik az internátus hiányát. A tanulmányi állapot kedvező. A tanulók egészségi viszonyai kedvezők voltak. A növendékek ének-karának az intézeti ünnepélyek tartásában kiváló szerep jutott.

A növendékek több kisebb s két nagyobb kirándulást tettek: így ősszel Tatára, tavasszal Budapestre.

A jótékonyosság élelmezésből és egyes nemes adakozók egyéb adományaiból állott. A hercegprímás, *Vasary Kolos*, 20 növendéket látott el ingyenes élelmezéssel. A segélyző alap 2518 korona és 30 fillérből áll.

Az osztályvizsgálat eredménye a következő: kitünő 3, jeles 11, jó 15.

A június hóban megtartott képesítő vizsgálat írásbeli tétele a következő: «Minő hatása volt Fröbel Frigyes működésének a magyar kisdédóvás ügyére? A vizsgálaton 41 jelentkező vett részt. Eredmény: kitünő 5, jeles 13, jó 21, elégséges 1.

Ezután a minta-óvodáról ad számot az értesítő. Volt ennek 26 fiú és 31 leány növendéke. A minta-óvóintézetten kívül van még egy más óvó-intézet is 255 kisdeddal.

Az óvónő-képzőben volt 29 növendék, mindannyi r.-kath. vallású. Nyelvre nézve volt: magyar 17, magyar-német 4, magyar-tót 3, magyar-német-tót 5. Nemzetiség szerint: magyar 24, német 2, tót 3.

Végül a tanév befejezéséről és a jövő évi felvételekről nyerhetünk tájékozódást. Az értesítőből hiányzanak: az intézet fentartásának költségei, órarend, évközi dolgozatok, a növ. felvételi alapja. Az egy-egy éves váltakozó rendszer behozatala visszafejlődést mutat. Különben a tanári kar munkálkodása, ügybuzgalma, hatékony tényező a felekezeti óvónőképzés terén.

IX.

Az esztergomi érseki tanítóképző-intézet értesítője az 1898—99. tanévről.

Szerkesztette: *Guzsvenitz* Vilmos, h. igazgató.

Az előszóban utal az igazgató a francia nemzetnek a XX. század hajnalán tartandó kiállítására, melyen Magyarország is méltóképp óhajt részt venni. A magyar tanítóképző-intézetek nesztora, az esztergomi képző, történetének megírását, illetve kiegészítését határozta el e nevezetes alkalomra.

«Az esztergomi tanítóképző megalapítása és rövid története» című, *Keményfy Kálmán* által írt munkából ide iktatom a következőket:¹⁾

Az esztergomi tanítóképzőt *Kopácsy Főzsef* állította fel, 1842. szept. 17-én kinevezte a tanárokat is. Ugyanez év nov. 3-án nyílt meg az intézet. Első igazgatója *Saross Vincze* kanonok volt. A három évig tartó egy éves tanfolyamot 1846—47-ik évben a két éves tanfolyam váltotta fel. A két tanár fizetése 1150 váltó forint volt. Az intézet fenntartásának összes költségei 5820 váltó forintot és 6 öl fát tettek ki. Tanárai voltak: *Mayer István* (István bácsi) és *Rendek Főzsef*. 1852-ben az intézet beszüntette működését. 1856. okt. 14-én adatott át az intézet újból nyilvános rendeltetésének. Az intézet két nehézséggel küzdött: nem volt önálló épülete, nem fenntartási alapja. Válságos idő volt ez, igazgató-tanára, *Zajnai Fános*, nagy küzdelmeket állott ki. Volt idő, hogy hitelen tanított tanártársaival együtt. A politikai elnyomatás alóli felszabadulás után *Simor Fános* primással derültebb s nyugodtabb napok következtek az intézetre is. Az intézet újra szerveztetett 1870-ben. Tanárai voltak: *Prámer Alajos* igazgató, *Vidéky Fános*, *Zubricsky Endre*, *Farkas Sándor*, *Hulényi Ferencz* és *Korányi Főzsef*. 1884-ben a primás tetemes költséggel új otthont adott az intézetnek. Prámer után az intézet igazgatói voltak: *Kudlik Fános*, *Tallián Ödön*, dr. *Walter Gyula*, dr. *Kováts Kálmán* és a mostani igazgató. Kiváló érdemeket szerzett az intézet fejlesztésében dr. *Walter Gyula*. *Vaszary Kolos* hercegprimás 1893-ban gyakorló-iskolát állított az intézethez, 1896—97-ben négy éves tanfolyammá bővítette az intézetet, önálló, rendes tanári karral látta azt el.

* * *

Az év főbb mozzanatai közül kiemelendő, hogy szept. 17-én az intézetben Erzsébet királyné emlékére gyászünnepelet tartottak, melyen *Guzsvenitz* igazgató mondott megható, szép beszédet. Az intézet ifjúsága több kisebb tanulmányutat tett. Meglátogatta Budapestet.

Az intézet vezetősége és tanári kara kiváló gondot fordít az ifjúság vallás-erkölcsi nevelésére.

A fegyelmi állapot megfelelő.

Az egészségügyi állapotok semmi panaszra sem adtak okot.

¹⁾ Minthogy e művet egyik tisztelt munkatársunk e füzetben részletesen ismerteti, a jelen ismertetés általános részét elhagyva, csak magára az esztergomi képzőre tartozó adatokat közöljük.

A tápintézeti segélyezés értéke 5000 korona. Az ösztöndíjak összege: 2416 korona. A segítő egyesület tőkésített vagyona 5670 korona.

Az ifjúsági önképző-kör 25 gyűlést tartott. E gyűléseknek szavatelatok, ezek bírálata, írásbeli dolgozatok, beszédek, felolvasások tartása és ünnepek rendezése képezte rendes tárgyát. Az önképző-kör vezető elnöke *Dreisziger Ferencz* tanár.

A szertárak s taneszközök gyarapodást mutatnak. A tanári könyvtár 1436 kötetből áll.

A tanári testület 8 tagot számlál.

A végzett tananyag az állami tanterv mértékét üti meg.

A gyakorlati kiképzésre kevés időt fordítanak. A harmadévesek heti két-két, a negyedévesek heti négy-négy félóraban tanítanak.

A következő írásbeli évközi dolgozatok fordultak elő:

I. osztály.

1. Egy költemény emlékezetből való leírása.
2. Egy költemény emlékezetből, prózában, szóserint való leírása.
3. A böics dervis. (Mondatolás.)
4. Talpraesett feleletek. (Mondatolás.)
5. Szófejtés.
6. Szilágyi Mihály fogsága. (Emlékezetből, szabadon.)
7. A fejedelem buzogánya. (Olvasmány-kivonat.)
8. Éneklő madaraink haszna.

II. osztály.

1. Mátyás király mint uralkodó s mint hadvezér. (Olvasmány-kivonat.)
2. Szabadon választott elbeszélés leírása.
3. A karácsonyi népszokások szülőföldemen.
4. Az ember barátjai az állatvilágban.
5. A «Családi kör» cz. olv. népies helyeinek fejtegetése.
6. Az ősz és tavasz. (Összehasonlítás.)
7. A növények, mint az ember életszükségletei.
8. A Duna fontossága.

III. osztály.

1. Őszi gondolatok. (Elmélkedés.)
2. A görögökről.
3. Érdem vagy nagyság szerint helyezendők-e el a gyermekek az iskolában?
4. Egy eredeti mese.
5. Mely népiskolai tantárgyak és mennyiben alkalmasak a nemzeti szellem fejlesztésére?
6. Egy szabadon választott közmondás magyarázata.
7. A vas. (Értekezés.)
8. A hó hatása a természet háztartásában.

IV. osztály.

1. A középkori irodalom általános jellemzése.
2. Mily befolyással volt a kereszténység fölvétele a magyar nemzet fejlődésére?
3. A kath. egyház hatása a népoktatás fejlődésére.
4. A zivatar. (Értekezés.)
5. A népiskolai történettanítás fontossága.
6. Melyek azok a népiskolai tantárgyak, melyek a jóízlést művelik?

A statisztikai adatokból kiemeljük a következőket: az I. osztályban volt 34 rendes tanuló és 11 magánvizsgázó, a II. osztályban volt 16 rendes tanuló és 2 magánvizsgázó, a III. osztályban volt 23 rendes tanuló és 3 magánvizsgázó, a IV. osztályban volt 24 rendes tanuló és 6 magánvizsgázó, összesen 119 tanuló. Magyar 77, magyar-német 5, magyar-tót 20. Viselet: példás 29, dicséretes 46, jó 22. Előmenetel: kitünő 3, jeles 30, elsőrendű 55, másodrendű 9.

A képesítő vizsgálaton 24 rendes, 9 magántanuló vett részt.

A képesítő vizsgálatok tételei a következők:

I. Pedagógia, magyar.

A magyarországi tanítóképzés története.

II. Német nyelv.

«Das Wasser» cz. olvasmány fordítása németből magyarra.

III. Mennyiségtan.

1. Mekkora egy körgyűrűszelvény területe ha az ívek sugarai 0,5 m. és 0,4 m. hosszúak és ha az ívekhez tartozó középponti szög 48° ? 2. Egy háromszög oldalai 13, 14 és 15 dm. hosszúak, mily nagy a területe? 3. Valamely gőzkazán két végén félgömbö alakú lapokkal van határolva; a gőzkazán 1 m. széles és 4 m. hosszú; ebből a hosszúságból csupán a hengerre 3 m. esik; mekkora a gőzkazán felszíne? 4. Egy négyzet alappal bíró csonka gúlának alsó alapéle 20 dm., felső alapéle 14 dm. és oldaléle 16 dm., mily nagy a köbtartalma?

IV. Természetrájk.

Allattan: A madarak jellemzése, rövid csoportosítása táplálkozás, szaporodás, életmód és tartózkodásuk szerint.

Növénytan: A virág rendeltetése és alkatrészeinek röviden körvonalozott ismertetése.

Ásványtan: A víz hatása. (Neptunizmus.)

V. Természettan-vegytan.

1. A légköri villamosság és a villámhárító. 2. Az elektromos áram vegyi hatásai. 3. Az elektromágnesség alkalmazása. 4. Melyek a festőanyagok?

VI. Gazdaságtan.

1. Az állattenyésztésre szolgáló épületek egészségügyi követelményei és berendezése. 4. A gyümölcsfák szaporításának módjai és nemesítésük különféle nemeinek felsorolása. 3. A hasznos állatok; nevezetesen a baromfityenyésztésnek rövid leírása.

VII. Rajz.

Mértani testcsoport távlattani rajzolása (világosság balról).

VIII. Szépirás.

Leírása és ütenyezése a «Hymnus» első versszakának.

A gyakorlóiskola osztatlan és hatosztályú 37 növendékkel. Közli az értesítő a gyakorló-iskolai tananyagának havonkénti felosztását. Izeltől kiragadok a számtani tananyag beosztásából egy részletet.

S z á m t a n.

I. osztály.

Hetenként 2 félóra.

Szeptember. 2. hét: az 1, a sok, a kevés, a semmi, 3. hét: összeadás egygyel. 4. hét: kivonás egygyel.

Október. 1. hét: szorzás egygyel. 2. hét: osztás egygyel. Tehát 6 héten keresztül gyötrik a gyermeket az egygyel! Ugyan miféle műveleteket lehet magával az egygyel végeztetni? Van ezen eljárásnak rationalis alapja? Ez a Grube-féle módszernek túlhajtott ferde kinövése; lélekgyötres; alapjában, csirájában való megölése a számtan iránti hajlammal s kedvnek. Gépíleges kényszer a tiszta számfogalom rovására. De menjünk tovább! Október. 3. hét: összeadás és kivonás a kettő körében. 4. hét: szorzás a kettő körében. November. 1. hét: osztás a kettő körében. Összeadás-kivonás egy hétig, osztás egy hétig! Milyen fokozatok! Nemcsak a számokat, de a műveleteket is külön egyedeknek tekintjük? A számtanításnak ez a módszere idejét múlta, nem illik a mai álláspontok keretébe.

A gazdasági kertből hiányzik a botanikus kertészet. Az értesítőből hiányzanak az órarendek. Az intézet fentartásának költségeiről sem kapunk teljes tájékozódást. Egyébként pedig a felsorolt adatok eléggé világosan beszélnek az intézet jelentőségéről, a tanári kar buzgó s odaadó munkásságáról.

Heinrich Józsa igazgató jubileuma.

A kolozsvári állami tanítónőképző-intézet tanártestülete s növendékei f. hó 9-én szép, házias ünnepet ültek, Heinrich Józsa igazgató 25 éves tanügyi működésének évfordulója alkalmából.

Ez az ünnep is égő mécsese volt ama pár év óta gyakrabban s országSZerte hol itt, hol amott föl-föllángoló tűznek, mely a kartársak s tanítványok szívében szikrát fog mindenfelé, hol közoktatásügyünknek — Isten kegyelméből még mindig oly sok munkása örül az utóbbi negyedszázad mindama vívmányának, melynek ők is méltó részesei valának. S midőn e számos — hála Istennek, még jó testi erőben és szellemi frissességben élő — tanító és tanítónő jubileumát tanügyi viszonyaink szerencsés fejlődésének, virágzásának magaslatáról jóleső megelégedéssel szemléljük: önkéntelenül újul fel s vonul el lelki szemünk előtt a legújabb tanügyi mozgalmakban oly gazdag néhány évtized, melynek reménytelen kezdete az akkori elmaradottság sajgó érzetétől inspirált küzdelemet, tevékenységet, kitartó munkát, különösen pedig emberi erőt meghaladó türelmet követelt mindazoktól, kik fejletlen nemzeti közéletünk legárvább részének, a hazai népoktatásügynek föllendítésére vállalkozni elég önmegtágadók és merészek voltak. *

De — köszönet a Gondviselésnek! — az elég reménytelennek látszó korszak ma nem is oly sok év múltán hazánk újabb történelmének oly kimagasló korszakát képezi, mely a fokozott nemzeti követeleményeknek teljesen megfelelő s a külföld által is elismert közoktatásügyünknek jótékony hatásával ajándékozta meg az áldozatrakész Magyarországot.

Nemzetünk sohasem zárkózott el a művelt világ nagy, vezérlő eszméitől s ha — kedvezőtlen politikai viszonyaink miatt — némelykor egy időre el is maradtunk az előre haladt nyugoti országoktól: a tétlenségre hárhóztató idők elmúltával a szebb jövő kedves reménykedésében mohón ragadtuk meg az alkalmat, hogy a nemzetnek szerény és igénytelen, de a munkában fáradhatatlan s szellemök világításával nemzedékről nemzedékre áldásosan ható tanítómesterek irányítása mellett mulasztásainkat helyrehozhassuk, kipótolhassuk.

Vagy nem a jelzett képet tünteti-e fel az 1867—1900. év közötti felejthetetlen időtávolság, ha a magyar népoktatásügy mai, eléggé virágzó állapotát vesszük szemügyre? De igen, mert ha az 1868. évi 38. t.-czikk csupán csak kedvező módot és alkalmat nyújt iskolaügyünk előhaladására, de nem teremti meg egyúttal a hazafias érzületű tanítókat és tanítónőket: ma aligha emlékezhethetnénk meg oly nyugodt öntudattal a közelmúlt népnevelési gazdag sikereiről.

Magyarország azért, hogy most számottevő osztályosa Európa civilizált államainak, legtöbb hálával tartozik azon tanítói nemzedéknek, mely az új aera kezdetén zsenge ifjúságának lobogó tűzét, fogékony lelkének élénk tudvágyát s munkás tevékenységet szomjuhozó akaraterejét vitte a tanítóképző-intézetekbe, hogy szerzett ismeretével lépjen ki az életbe s álljon az iskolaügy lelkes napszámosai közé.

Heinrich Józsa is a 25 előtt pályát kezdő tanító-nemzedék egyik

tagja, ki önzetlenül, a feltűnést kerülve, csupán iskolájának szentelte munkás életének legszebb éveit.

Egy becsületes munkában eltöltött negyedszázadnak mindenesetre legszebb jutalma a legnagyobb bíró, a nyugodt lelkiismeret helyeslő szózata, de azért a tanári testület nem engedhette elmulni az ő évfordulóját, a nélkül, hogy az intézet körében őszinte elismerése kifejezésével az évtizedeken át sikerrel végzett munkásságának elégtételt ne adjon, már csak azért is, hogy a vezetése alatt álló növendékek előtt megmutassa s általában a mai ifjú tanító-nemzedéknek Heinrich Józsa pályafutásában életre keltse azon fölemelő s a tanítás rögzös pályáján kitartásra serkentő tudatot, hogy a szorgalom a nehéz és háladatlan munkát a közös pályáján is előbb-utóbb kivívja a fokozatos hivatali emelkedésben méltó elismerését.

A jubileumi ünnepre d. e. 9 órakor megjelentek: *Kozma* Ferencz kir. tanfelügyelő, dr. *Farkas* Lajos egyet. tanár és *Lécsay* Ferencz ig. tanácsosok, dr. *Hermann* Antal budapesti igazgató, a tanári testület s a jelenlegi növendékek teljes számban, a volt növendékek közül számosan, végül *Pallós* Albert, megyei állami tanító-egyesületi elnök vezetése alatt ~~az~~ egyesület képviselői.

Az ünnep az intézetnek e célra csinosan és izléssel földíszített tornatermében folyt le, hová a jubilánst *Kovács* Béla tanár s *May* Emilia tanítónő vezetése alatti küldöttség hívta meg. A jubiláns megjelenésekor *Pataki* Vilmos zene-tanár vezetése alatt fölhangzottak Erkel *Hymnuszának* akkordjai; melyeket az ünneplők állva hallgattak végig. Ezek elhangzása után *Felméri* Albert tanár, kartársai nevében üdvözölte az igazgatónőt. Beszédében, melyben méltatta az ünnepelelt kitartó munkálkodását s reményét fejezte ki az iránt, hogy Heinrich Józsa lelkes vezetése alatt az intézet, mint eddig, ezután sem fog leszállni ama magaslatról, melyre kedves emlékü elődjének kiváló egyénisége és tehetősége tölemelte — a következő szavakat mondta:

«A cél, mely felé Nagysád igazgatói működésében törekszik, célja lévén a tanári testületnek is, bármikor s bármely körülmények között számíthat a tanári testület buzgó támogatására. De hogy mi is erőink teljes kifejtésével szolgálhassuk vezetése mellett a tanítóképzés szent és igaz ügyét: legyen Nagysád továbbra is buzgó fejlesztője és szilárdítója a testületi egészséges közszellemnek, hogy e testületnek lelkesedéstől sugalt munkálkodását soha ne zavarják meg a félreértés, elégtelenség borus érzete vagy a lelki élet viharos hullámai egy pillantra se. Az egyetérés, a kölcsönös becsülés és a jó kedvvel teljesített munka közös érzete fűzze egygýe mindenkor e testület tagjait s akkor Isten áldása se fog elmaradni.»

Ezután megemlékezvén Heinrich Józsa 25 évi sikeres tanítói tevékenységéről, Isten áldását kérte további életére, egyúttal átadta a tanári testület csinos emléktárgyát, a testületi tagok arczképét magában foglaló albumot.

A következő szónok *Asztalos* Gabriella okl. tanítónő volt, ki igen szép beszédben emlékezett meg a volt tanítványok nevében az igazgatónő érdemeiről s átnyújtotta a volt s jelenlegi tanítványok által

gyűjtött «Heinrich Józsa alapítvány» 512 koronájáról szóló takarékpénztári könyvet, melyet azon czélból gyűjtöttek össze s helyeztek el, az igazgatónő névén, hogy annak kamatait évenként egy szegénysorsú, szorgalmas intézeti növendék a tanári testület ítélete alapján ösztöndíj gyanánt élvezze. — A jelenlegi növendékek háláját és szeretetét *Egyed Erzsébet* IV. osztályú n. lendületes beszédben tolmácsolta, a gyakorlóiskolás leánykak részéről *Turcsa Ilonka* mondott rövid, de ügyes köszönetet az igazgatónő jóságáért.

Az ünnepély kimagasló pontja volt *Kozma Ferencz* kir. tanfelügyelőnek eszmékben gazdag beszéde, melyben igaz örömmel adott kifejezést azon fontos tanulságoknak, melyeket az igazgató működése, a tanári testület közt élő szellem, a növendékek szeretete s az ig.-tanács méltányoló tisztelete iránt a mai ünnep lefolyásából merített. Végül *Wlassics Gyula* közoktatásügyi miniszter úr megbízásából felolvasta annak következő üdvözlő sorait:

«Önnek a hazai nőnevelés terén teljesített hasznos szolgálatai 25. évfordulója alkalmával indítatva érzem magamat, hogy Önt elismerésem kifejezése mellett a legmelegebben üdvözöljem azzal, hogy kiváló képességeit a magyar tanítónőképzés javára még sokáig értékesíthesse.» Budapest, 1899. november 30-án. Wlassics.

Végül *Pallos Albert* elnök adta elő a megyei ált. tanítóegyesület üdvözlését és jókívánatait, mely után az ünnepelt az őszinte hálaérzelem szavaival köszönte meg az elhangzott üdvözlőket mindazoknak, kik róla ma megemlékeztek, különösen pedig a miniszter úrnak, nem remélt szíves kitüntetéséért. Hogy pedig ezen kedves napot ő is emlékeztetéssé tegye, kijelentette, hogy ezután egy szegény tanító jó magaviseletű és szorgalmas leányát, ki intézetünkbe jár s kit a tanári testület ítélete arra érdemesnek tart, rendes havi pénz-segélyben fog részesíteni.

Az ünnep későbbi részét a növendékek művészi játéka képezte a következő műsorral: Kéler Béla: «Jubileumi nyitány», zongorán előadták *Végh Ilona* és *Czakó Olga*. — Böhm Károly: «Üdv dal», karének, zongorakísérettel. — Farkas Ödön: «Ballada», hegedűn játszottá *Király Mariska* s zongorán kísérte *Czakó Olga*. — Huber Karoly: «Ünnepi dal», karének után Várady Antal «Utolsó sor» cz. költeményét igaz érzéssel *Végh Erzs* szavalta. — Kéler Béla «Magyar hangverseny» cz. darabját *Végh Ilona*, *Horváth Kornélia*, *Csengeri Piroska* és *Gaal Mariska* játszották zongorán; végül *Egressy-Vörösmarty* «Szózat»-át az énekkar adta elő. A program minden egyes száma rendkívül sikert ért el s az elismerést méltán érdemelte meg nemcsak *Pataky Vilmos* zenetanár, hanem a kiváló tehetségű növendékek is buzgó törekvésükről.

Délben a helybeli áll. tanítóképző-intézet tanártestülete hozta el kollegiális üdvözlését *Orbók Mór* igazgató vezetése alatt.

Növendékeink a délutáni szabad időt előkészületre használták fel az esti meglepetéshez. Ugyanis tanítónők vezetése mellett magánszorgalommal külön és pedig tárgyban gazdag műsorra készültek el alig pár hét alatt; összes tehetségük nagy részét kifejtették, hogy leleményességükről s ügyességükről ez alkalommal is tanuságot tegyenek.

Este 6 órakor ugyanis a meghívott tanári testületet s közönséget ismételve nagy és kellemes élvezetet nyújtó előadásban részesítették. Az estének változatos és kiválóan sikerült tárgysorozata a következő teljes gyakorlottsággal, finom műízléssel és feltűnő precizitással előadott részletei voltak:

1. Csiky Gergely: «A jóslat». 3-ik felvonás.

Személyek: 8 növendék.

2. Élőkép: Ehrer képe után «Szent Erzsébet».

3. Magyar népdalok; zongorázta Máthé Mariska.

4. Monolog: «A bakfis»; előadta Schmidt Janka.

5. Daljáték: «A tavasz érkezése»; zongorán kísérte Vizy Vilma.

6. Murai Károly: «Virágfakadás». Vigjáték 1 felv.

Személyek: 6 növendék.

7. Élőkép: Ricci képe után: «Szembekötödsi».

8. Hegedű kettős zongora kísérettel: Csárdások. Előadták hegedűn

Király M. és Schmidt Janka; zongorán kísérték: Gratz Emma és Kovács V.

9. Életkép: Csárdás. Kalotaszegi népviseletben bemutatta 12 növendék.

Az élőképek s szindarabok kiváló sikerének nagy része illeti a vezetésben buzgó és tevékeny benlakó tanítónőket; May Emilia, Mangesius Mariska, Udvarhelyi Ilona és Sfetea Mariska kisasszonyokat méltán illeti az őszinte elismerés fáradozásukért.

Végül 9 órakor vacsorához ült Kozma Ferencz kir. tanfelügyelővel élén az ünneplő közönség, hol Kozma F., dr. Hermann Antal, Fazakas József az igazgatót, Gratz Mór evang. lelkész pedig a tanítónőket köszöntötték fel. Vacsora után házias táncmulatság következett, mely czigányzene mellett éjfél után 2 órakor ért véget.

Oly kedves és gazdag változatosságban folyt le a jubiláló nap, mely, a míg egyrésztől büszkeséggel töltheti el a közreműködőket intenciójukért s az elért szép eredményért, másrésztől méltán tanulságul szolgálhat másoknak arra nézve, miként illik, ha szerény körben is, de alkalomadtán nemcsak a magunk, hanem a *mások* munkáját is megbecsülni s ázt rendelkezésünk alatt álló eszközökkel ki is fejezni.

—t.

N É P O K T A T Á S .

A psychologia a gyermekszobában.

IX. Közlemény.

A gyermek erkölcsi fejlődése.

Nincsen az embernek egyetlen egy olyan sajátsága, a melyről annyira különbözök, egymással homlokegyenest ellenkezők volnának a vélemények, mint az úgynevezett erkölcsi természet.

Az egyik csoport tudós azt állítja: az ember eredeténél fogva *rossz*.

Már a bölcsőben velünk van Ádám apánk s Éva anyánk bűne. A különböző rendű és rangú theologusokon kívül e nézet mellett tör pálczát Cesare Lombroso is, a midőn azt tanítja, hogy az ember csupa gonosz sajátosságokat hoz magával a világra. A testileg és lelkileg ép ember ezeket a rossz tulajdonokat idővel legyőzi. A nem normális ember megmarad született gonosztevőnek. Az ilyen az erkölcsi fejlődés útján tovább nem haladhat, mint az úgynevezett vad, barbár népek. Nem tiszteli, folyton megszegi a mai társadalomnak a szokás s a hagyomány által szentesített törvényeit. A társadalomnak nemcsak terhére, hanem ártalmára van. A ki nem érzékeny a saját testi vagy lelki fájdalmai iránt, az nem képes mások fájdalmát felfogni. Képtelen arra, hogy gondolataiban és cselekedeteiben az egoismus határán felül emelkedjék. Az ilyen fejletlen emberekkel szemben a társadalomnak saját érdekéből folyó kötelessége, hogy e szerencsétleneket ártalmatlanokká tegye; humanitását kimutassa.

A másik csoport a mellett bizonykodik: az ember eredeténél fogva jó. A gyermeki lélek makula nélküli. Ártatlan, mint maguk az angyalok. Az Isten jósága s mindenhatóságában kételkedik az, ki azt tételezi fel, hogy ez a legbölcsebb lény és a legjobb atya, tudva és készakarva, rossznak teremtette az embert. Ő, a ki mindeneket előre tud és lát, ne a mennyország, hanem a pokol benépesítésére törekednékl «Minden jó, a mi a természet kezéből kijő» s «Bizony-bizony mondom nektek, ha olyanok nem lesztek, mint a kis gyermek, nem juttok be a mennyeknek országába.» Ha a gyermek később elromlik, ha az erkölcsi lazaság s az elvadultság vesz rajta erőt, annak nem ő maga, hanem az emberek az okai. A nevelés feladata — Fichtével szólva — az, hogy a gyermekben levő jóság csiráját fejleszse, az egyént független, maga és mások iránt jó indulatú, erényes emberré alakítsa.

A harmadik csoport a mellett erősködik: az ember eredeténél fogva *sem nem jó, sem nem rossz*. Akár az egyik, akár a másik irányra nézve örökölhet őseitől bizonyos hajlándóságokat, de azért ritkán válik jobbá vagy rosszabbá, mint az a kör, a melyben él. Csak a nevelés által válik az ember erkölcsi lényé. Ilyen erkölcsi lénynek csak azt tekinthetjük, a ki a multban elkövetett vagy a jövőben elkövetendő cselekményeit vagy ezeknek indító okait egymással össze tudja hasonlítani, ezek helyeslésére vagy kárhoztatására képes. Képes-e erre a gyermek legalább az első évben? Ha nem: akkor nem is erkölcsi lény s természeténél fogva sem jó, sem rossz nem lehet.

A kik az embert rossznak tartják, hibáznak abban, hogy bizonyos erkölcsi törvényeket állítanak fel, vagy legalább is irányadóul veszik ezeket s ezekkel mérik a maguk és a mások cselekedeteit. Feledik, hogy minden kornak, minden népnek megvolt a maga sajátos s műveltségéhez illő törvénye. Ezek a törvények, sőt maga a lelkiismeret is idők folytával a műveltség egyes fokai szerint változást szenvedtek. Az emberek úgy igyekeztek s úgy igyekeznek cselekedetüket irányozni, hogy a saját erkölcsi törvényeikkel ellentétbe ne jussanak. A különböző műveltséggel bíró népek között különböző, egymással talán homiok-

egyenest ellenkező erkölcsi törvények lehetnek, de a ki a saját erkölcsi törvényei szerint cselekszik, megnyugszik lelkében. Az nem határoz semmit, Európában lakik-e az illető, vagy a Fidsi szigeteken. Árvaházat alapít-e, vagy valami idegen törzsbeli embert skalpozott-e. Ha már az erkölcsi törvények a műveltség szerint változásnak vannak alavetve s a mi az egyik helyen ma jó cselekedet, az a másik helyen gonoszság számba megy: nincs semmi lehetetlenség abban, hogy a jövő emberei éppen magasabb műveltségük folytán, a ma érvényben levő, szentnek ismert «erkölcsi törvények» helyébe másokat állítanak. Ne az erkölcsi törvényeket állítsuk fel tehát a mások tettei mérlegelésénél irányadóul, hanem magát az erkölcsi cselekedetet. Azt, a mire csak az erkölcsi lény képes. Az erkölcsi törvények szerint való ítélkezés furcsa helyzetbe hozhat bennünket másokkal, de — magunkkal is. Korunk egyik, talán legszebb ethikai szabálya: «Úgy cselekedjete az emberekkel, a mint ti kívánnátok, hogy mások veletek cselekedjenek.» Megtartják-e ezt a gyönyörű törvényt, hogy többet ne említsék — a diplomaták? S megtartjuk-e *mindig* magunk is? S mégis, a milyen kevés ember van, a ki Arany Jánossal szólva, azért zúgolódnék, «hogy esze kevés», éppen olyan kevés, ha még nem kevesebb ember van, a ki édes-magát a jóra való, a becsületes, az erényes emberek közé ne számítaná. És mi a gyermek cselekedeteit mégis az erkölcsi törvények szerint akarnók mérlegelni? . . .

Azok, a kik az embert eredeténél fogva *jónak* tartják, nem veszik figyelembe, hogy éppen az ember fejlődésének kezdetén, már az első életévben, olyan sajátságokat tapasztalhatunk a gyermekekben, a mit jónak egyáltalában nem mondhatunk. Minden gyermek *önző*. Arra törekedik, hogy saját jólétét, teste gyarapodását, még a mások rovására is előmozdítsa. Az önzés szülőanyja azoknak a cselekedeteknek, a miért az embert már természeténél fogva rossznak állítják. Ezeket s ilyeneket hoznak fel álláspontjuk igazolására azok, kik a gyermeket se jónak, se rossznak nem tartják. De menjünk csak tovább!

A fejlődéstanának hívei elismerik, hogy az állat és az ember között az egyik választóvonalat az erkölcsi cselekedet képezi. Oly tér ez, hova az állat az embert eddig nem követte s valószínűleg nem követi a jövőben sem. Azonban, hogy az emberi és állati lélek között a kapcsolatot e tekintetben is kimutassák, az erkölcsi fejlődés vizsgálatában az *ösztönből* indulnak ki. Azt mondják: vannak olyan ösztönök, melyek épp úgy megvannak az emberben, mint az állatban. Ezek közé tartozik: az önfentartás ösztöne, a nemi ösztön, az anyai szeretet ösztöne újszülött magzatához, stb. stb. A fejlődés alacsonyabb fokán álló állatok csak az egyszerű ösztön-cselekményekre képesek. A magasabb rendű állatoknál már az összetett ösztön-cselekmények is előfordúlnak. Némelyek azt mondják, hogy az értelmi fejlődés és az ösztönök között fordított arány van. Vagyis minél alacsonyabb fokán áll az állat az értelmi fejlődésnek, ösztönei annál számosabbak. Mások ezt olyan hypothesisnak tartják, a mit nem lehet még ma bebizonyítani, azt azonban valószínűnek tartják, hogy az embernek kevesebb ösztöne van, mint azoknak az állatoknak, a melyek a fejlődésben mindjárt utánna

következnek. Az állati, valamint az emberi lelket is a fejlődésben a szokás és a külső viszonyokhoz való illeszkedés segíti elő.

Az önfentartás ösztöne megvan minden állatnál. A kinél ez az ösztön az uralkodó, legyen az ember vagy állat, nem tekint másra, hanem csak saját magára. Nála az «*éni*» minden körülmények között az első. Az erős jogot formál ahhoz, hogy a gyengébbet felfalja, eltiporja, ha vele útjában találkozik.

Sokkal magasabb fokán állanak a fejlődésnek azok az állatok, a melyeknél már a társasösztön előfordul. Ezek érzik, talán tudják, hogy bizonyos körülmények között egymásra vannak utálva, egymásnak segítségére vannak, a szeretetnek, a részvétnek, a rokonszenvnek oly láncolata fejlődik közöttük, hogy ezekből folyó cselekedeteiket, ha emberek követnék el, bizonyosan erkölcsi jó cselekedet számba számítanók.

A természetbúvárok előtt sok ilyen cselekedet ismeretes. Én csak kettőt említek fel állításom igazolására. *Brehm* utazása közben egy csapat páviánnal találkozott Abessiniában. A csapat egy része már fenn volt a hegyen, a másik pedig lent a völgyben. A völgyben levőket a kutyák megtámadták. Alig vették ezt észre a hegyen levő vén hímek, azonnal lesiettek s elkergették a kutyákat. Egyszerre indultak aztán valamennyien fel a hegyre. Mire a kutyákat újra reájok uszították, már mind fent voltak a hegyen, csupán egy fiatal volt egy sziklatuskón egyedül. Mikor a kutyák ezt körülfigták, elkezdett segítségért kiáltozni. Erre egy hatalmas hím villámgyorsan lejött a hegy tetejéről, odament a fiatal majomhoz, megsimogatta. Elvezette. A kutyák elbámultak s nem támadták meg a páviánt. Az ilyen cselekedetet az emberek között a gyengébbek védelmezésének mondjuk. *Stansburg* Utahiban a Sós-tón egy vén, teljesen vak gödényt talált. Ez a vak állat teljesen el volt hívva. Minden jel arra mutat, hogy társai nemcsak annyi eleséget hoztak neki, a mennyi a megélhetésre éppen elegendő, hanem ennél többet is és pedig hosszabb idő óta. Az ilyen cselekedetet, ha nem hízlalunk is ki valakit, az emberek könyörületességnek hívják. Mivel azonban ezt *csak* állat és nem ember cselekedte: ösztöncselekmény a neve.

Az ember erkölcsi cselekedetei is a társasösztönből fejlődtek ki. Minél alacsonyabb fokán állt és áll az ember a művelődésnek, az összetartózkodás érzete annál szűkebb térre szorult és szorul. Voltak s vannak emberek, kik a szeretetet s rokonszenvet csak a saját családjuk tagjaira, vagy legfeljebb a saját törzsük egyéneire terjesztik ki. Magukhoz hasonlóknak csak ezeket tartják. Csak ezekkel tesznek jót. Csak ezekkel éreznek együtt. Mások a faj érdekében munkálkodnak. Az egész emberi nemet egy családnak tekintik. Vannak ismét olyanok is, kik rokonszenvüket az összes élőlényekre kiterjesztik.

Azokat, kik akár családtagjaik, akár törzsük, akár fajuk érdekében valami kiváló működést fejtettek ki, a család, a törzs, vagy a faj tagjai rendszerint tiszteletben, becsülésben részesítették. Az egyén működése csak abban az esetben nyerte meg a társak tetszését, ha nemcsak a saját, hanem a társak érdekében is munkálkodott. Az elismerés, a mások

becsülése, a dicséret jól esett. A példán indulva, mások is dicséretre vágytak s hasonló körülmények között hasonlóképp kívántak cselekedni. Így létrejöttek bizonyos szokások, a melyek, ha akár egyes családban, akár egyes törzsben nemzedékeken keresztül érvényben voltak, hatással voltak a testi szervezetre is. Ha mást nem, akkor az ilyen cselekedetre való hajlandóságot egyik nemzedék a másiktól örökölte. Később már nemcsak a társaknak, hanem a felsőbb lénynek, Istennek is tetszeni akartak. Ime ez az erkölcsi törvényeknek, az erkölcsi cselekedetnek, az erénynek rövid története, a fejlődéstana hívei szerint.¹⁾

Nem folytatom tovább a különböző bölcsészeti iskoláknak az erkölcsi cselekedetekre vonatkozó nagyon tanulságos, nagyon érdekes nézetei ismertetését. Egy lépés és már ott lehetnénk, a hol azt állítják: minden erkölcsi cselekedet indító oka az — *önzés*. Én azt hiszem, talán már nagyon is sok bizonyítékot hoztam fel annak az állításomnak igazolására, hogy milyen nagy eltérés van a tudósok között az ember eredeti természetére vonatkozólag.

A gyermek psychologia feladata e különböző nézetekkel szemben az, hogy megvizsgálja a gyermek lelkiéletét s adatai alapján igyekezzék megállapítani: melyik fél jár közelebb az igazsághoz.

Azt szoktuk mondani: a gyermek története — az emberiség történelme. Az egyes ember fejlődésének egyes napjai megfelelnek az emberiség századok és ezredekre terjedő időszakainak. Ha ez igaz, akkor az ember kezdetben csak azon a fokán áll a fejlődésnek, a melyen az állat, s csak később emelkedhetik oda, hol a műveletlen, úgynevezett vad népek állanak s csak legvégül juthat a műveltekkel egyenlő színvonalra, nem csupán értelmi, de erkölcsi tekintetben is.

A fejlődéstánának hívei az önfentartás ösztönéből indulnak ki. Tény, hogy a gyermek születésekor már magával hozta ez ösztönt. Később már, nemesebb ösztönök is jelentkeznek nála. A különböző természetű ösztönök egymással, hogy úgy szóljak, harczrakelnek.

Nem lehetetlen, hogy egyik-másik embernél az élet későbbi szakában is bizonyos pillanatokban, sőt talán teljes élete folyásában az önfentartás ösztöne marad folyton uralkodó. Az ilyenek cselekedetei az önzés bélyegét viselik magukon. Mint a könyvek könyve mondja, az ilyenek lennállva imádkoznak a gyülekezetben; az utcasarkokon alamizsnálkodnak, csak hogy másoktól dicséertessenek. Minden cselekedetük csak arra való, hogy velök kérkedjenek. «A sas magasan repül és — hallgat; a lúd alig emelkedik felül a föld színén s már gágog. Ki tehet róla? — Természetük.»

Azt sem tagadhatjuk, hogy a társas-ösztön is nagyon korán jelentkezik a gyermeknél. Alig van két-három hetes, már nyugtalankodni kezd, ha egyedül van, ha magára hagyják. Az élet későbbi szakában is csak akkor érzi magát boldognak, ha társaságban, mások között van. A társas-ösztön létrehozza a rokon-szenvet s az ebből folyó cselekedeteket. Mások cselekedeteinek utánzása fejlesztőleg hat nemcsak az értelemre, de az akaratra, a jellemre is. A nevelésnek igen fontos

1) V. ö. Darwin. Az ember származása, I. 4-ik rész.

tényezőjévé válik éppen ennél fogva a társaság. Br. Eötvös József írja valahol: «Valamint ott, hol az erdő-vágásban hasonkorú csemeték egy tömött cserjévé nőttek össze, a legtöbb ép fa fejlődik ki s a magányosan álló fácska, bár szabadon terjesztheti ki ágait, minden gond és ápolás mellett is ritkán tartja meg épségét; így van a nevelésnél is. A tömött kör, mely a kifejlődést látszólag akadályozza, szükséges, hogy a törzs, mielőtt bizonyos magasságot el nem ért, s meg nem erősödött, a szétágazástól, elgörbüléstől megoltalmaztassék.» De lehetséges volna-e ez az embernél, ha a társas-ösztön már korán ki nem volna benne fejlődve?

Bármilyen szép és üdvös hatása legyen a társas-ösztönnek és a társaságnak, gyermek-psychologiai szempontból éppen ez okozna a legnagyobb nehézséget. Mikor a gyermek erkölcsi tulajdonságait vizsgáljuk, akár jó, akár rossz legyen az a magaviselet, az a cselekedet, nagyon meg kell gondolnunk: nem a környezetben levők utánzásával, suggerálásával van-e dolgunk? Soha se szabad megfeledkeznünk a mellékörülményekről. Folyton-folyvást az indító okok után kell kutatnunk. Ha ezt megtaláltuk, egészen más szempont szerint bíráljuk el a gyermek jóságát vagy rosszaságát mind a családban, mind az iskolában. Ha a család, a környezet hatásától eltekintünk is, mégis találunk a gyermekben elég rossz sajátságot, de jót is. A rosszat nem azért, a mint *Rousseau* mondja, mert a gyermek gyenge s a jót nem azért, mert erős.

A ki a kis gyermeket csak kissé figyelemre méltatja, elismeri, hogy az ember életének első évében sok olyan sajátságát áruja el, mely az állatokra emlékeztet bennünket. Kezdetben csak az evés egyetlen vágya. A mi szeme elé kerül, arról még később is azt hiszi, hogy mind az — övé és csak arra való, hogy megegye. Az orvosok azt állítják: elegendő, ha a csecsemő kezdetben csak minden két órában kap enni. A tapasztalás a tudomány embereivel szemben azt mutatja, hogy a gyermek szopik, akár minden negyedórán is, akár van szüksége gyomrának a táplálékra, akár nincs. Ezer szerencse, hogy a kised gyomra, sem a felesleges, sem a nehéz tápanyagot nem tűri meg magában. A gyermek e falánkságából aztán több rossz sajátság is származik. A *türelmetlenséget* és a *haragot* már az első napokban észrevehetjük. A gyermek éhes. Felébred. A környezetbeliek sietnek hozzá. Már az is soká tart neki, míg ott teremnek nála. Hát míg eltalálják: mi baja lehet a csepp teremésnek! Kibál torkaszakadtából. Kivörösödik, mint a rák a forró vízben. Ha kissé erősebb, mérgében rúg, kapál. Szinte nevetni szeretnénk rajta, ha nem félnénk, hogy a sirás még meg is árthat szegénykének. Beszélhetünk ekkor neki, akár a falnak. Csitíthatjuk. A kibálás tovább tart, míg vagy el nem alszik, vagy vágyának tárgyát meg nem kapja. A ki ebben kételkedik, küldje el a feleségét színházba s maga maradjon otthon — dajkának. Némelyik gyermeket a várakozás olyan türelmetlenné teszi, hogy az első pillanatban még az anyai emlőt vagy a tejes üveget is eltaszítja magától. Ilyen jeleneteket nemcsak az evésnél, hanem mindennemű szükségletei kielégítésénél láthatunk.

Mikor a gyermek kissé növekedik s azt veszi észre, hogy a mihez

eddig csupán neki volt joga, abban a szulók, a környezetben levők más gyermeket is reszesítenek, elő áll a féltékenység s vele együtt az *irigység*. Kisebb testvéreit kezdetben nem szereti s a testvéri szeretet csak akkor kezdődik nála, a mikor a kisebbik játszópajtása lesz. Az anyák közül sokan megpróbálták már azt, hogy gyermekük jelenlétében idegen gyermeket tettek emlőjükre vagy vettek fel karjukra, ölükbe. Az eredmény mindig ugyanaz volt: a gyermek soha se tudott anyja e cselekedetével kibékülni. Próbálja csak valaki a három éves gyermeknek azt mondani: mamádnak adjuk ezt a babát. (Teszem fel fél éves gyermeket.) A gyermek minden bizonynyal azt mondja: nem kell. Bizonyosan attól fél, hogy a szeretet nyilatkozásaiból neki akkor kevesebb jut. Vagy fektessünk a másfél éves gyermek bölcsőjébe egy «idegen» gyermeket. Majd láthatjuk, hogy a kis emberizink milyen szépen kifordítja azt a vendéget, a ki az ő jogos tulajdonába befurakodott.

Az irigységnek ilyen nyilatkozását csaknem minden gyermek pszichológiai munkában olvashatjuk s minden gyermekszobában láthatjuk. *Sigismund* fia még nem tudott beszélni, a mikor édes anyja egy idegen gyermeket ölébe vett. A gyermek odament anyjához. Ránczígálta ruháját, mikor ez nem használt, elkezdett nyafogni, hogy őt is vegye fel. Tulajdonképp pedig azt akarta, hogy azt a «másikat» tegye le. Máskor meg az anyja egy ilyen kis «vendég»-nek előbb adott tejet, mint neki. No, hiszen lett is hadd el hadd! A gyermek dühbe jó. Mindenképp agyon akarja ütni azt a csészét, a miben az a »másik« kapott tejet. Öklével felé üt. Anyja hozza neki a tejet. Nem kell. Kérlelni akarják. Adnak egy darab cukrot. Ez se kell. Eldobja. De nemcsak az «idegen» gyermekekkel bánnak így, hanem a saját testvérükkel is. *Tiedemann* fia 526 napos korában is odament, ha hugát simogatták, hogy vele is hasonlóképp cselekedjenek. A mit huga kapott, azt el akarta venni. Mikor nem látták, még meg is verte.

Mind a türelmetlenség, mind az irigység utójára valósággal dühbe hozza a gyermeket. Az egyik jobbra-balra üt, a másik mindent le- és eldob, a mit útjában talál. Ha mérgét ki nem töltheti azon, a ki oka volt annak, a miért haragszik, akkor nem egy esetben máson akarja megboszulni magát. Vannak olyanok is, a kik harapnak, a földre lefeküsznek, ott kiabálnak, kapálóznak. Persze, vannak azután olyanok is, a kiknél az akarat ilyen nyilvánulása vagy egyáltalán nem szokott bekövetkezni vagy ha van is, csak futólag, egy ideig szokott jelentkezni.

A türelmetlenséget, az irigységet az állatok között is láthatjuk. A borju a kötélén hánykolódik, mikor látja, hogy anyját a jászolhoz kötötték s őt még most sem eresztik alája. A csirke elszalad a gilisztával, cserebogárral, társai kergetik, el akarják venni tőle. A kutya, macska féltékenyen rágódik azon a csonton, a mit csak az imént adtunk neki. Szóval az állat és a gyermek bizonyos közös sajátsággal bírnak. A kifejező mozgások némelyike a mérges, a dühös állatra, mások meg az örültek magaviseletére emlékeztetnek bennünket.

A türelmetlenség, féltékenység, harag, irigység, mérge, düh fellép a gyermeknél, a nélkül, hogy ebben környezetét utánozná. Később a

kifejező mozgások egyike vagy másika lehet utánzás is. E jelenségek szépeknek ugyan nem mondhatók, de azért a gyermeket rossznak már azért sem mondhatjuk, mert itt egyenesen az önfentartási ösztön nyilvánulásával van dolgunk. Ez az ösztön a gyermeknél vak, a meggondolásra időt nem enged.

Az is mindennapi tapasztalat, hogy a gyermekek *érzéktelenek*. Az apa és anya gondjai közönyösek reájuk nézve. Érheti a családot bármilyen baj, bármilyen szerencsétlenség, a gyermek ezzel nem sokat törődik. Figyelme csak addig terjed ki reá, míg kíváncsiságát ki nem elégti. Ha testvére beteg, legfeljebb az nem tetszik neki, hogy nincs kívül játszania. Apja, anyja betegségének sok esetben inkább örül: sokkal szabadabb a vásár! Foga fáj valakinek. Megdagad az arca. Akkor sokkal inkább érdekli az arc alakjának változása, mint a szenvedőnek fájdalma. Ha teheti nevet s tréfál a furcsának tetsző változás felett. A kik a gyermeket részvétlenséggel, kőszívűséggel vádolják, gondoljanak csak arra: milyen kevés azoknak az embereknek a száma, a kik legalább az első pillanatban el ne mosolyodjanak, ha másokat a sikos utcán elcsuszamodni, elesni látnak.

Részvétét még a halál sem kelti fel. Ha az egész ház sír is a vesztéségen, a gyermek megtartja eredeti vidámságát. Legfeljebb a félelem vesz rajta egy-egy pillanatra erőt. A halott látása egész sor associatio kapcsolatot kelt fel lelkében. A kedves játszótárs holt testének megpillantása nem tesz rá akkora benyomást, mint azok a virágok, a mik koporsója körül vannak. A legkomolyabb pillanatban, a legszomorúbb események között mindig vesz észre olyan mellékkörülményt, a mi lelkét a szomorútól elvonja s vidám hangulatra gerjeszti. *Sully* említi: Egy tanítónő tudatta tanítványaival, hogy egy tanulótlársuk meghalt. A tanítónő szavai halotti csendet okoztak. Egyszer csak egy kis leány szivből telkaczag. Ne gondoljuk, hogy ez a kis leány szivtelen volt. Nem, de az ő lelkét jobban meglepte az a szokatlan csend, a mi a tanítónő szavaira bekövetkezett, mint a tanítónő szavainak jelentése.

A mások szenvedéseinek, a halálnak láttára a gyermekek magaviseletében nagyon sok egyéni eltérés van. Mert, ha a nagy többség olyan is, hogy a szenvedéseknek reá semmi hatása nincsen, azért vannak olyanok is, kiket szeretteik szenvedése meghat s egész nap nem mozdulnak anyjuk betegágyától, a hol csak tehetik, segítségére igyekeznek a betegnek lenni. A kiket mi kőszívűeknek hiszünk, azok nem olyan rosszak, mint mi gondoljuk. A baj csak ott van, hogy a gyermek cselekedeteit a felnőttek számára alkalmazható mértékkel mérjük. Népünk azt szokta mondani: a gyermek nem érti még a fájdalmat. Igaza van. Érzelme sokkal csekélyebb még, mintsem a fájdalomra, a vesztéségen felfogására képes volna. Ezenkívül a lelki képeknek gyors változása, az élénk képzelmi munkásság megakadályozza őket abban, hogy állandóan a mások szenvedését, a szerettek fájdalmát lássák s jajgatásaikat hallják. «A gyermeki kebelben, hol annyi öröm megfér, nagy fájdalom nem talál helyet. Mint a facsemete, felszívja gyökerével a langy nyári esőt s a nap meleg sugara alatt nő s fejlődik, de nem ismeri még a vihar

hatalmát, melynek nyugodt rejtekében eleibe nő: úgy az ember létének bajaival csak később ismerkedik meg.» De azért «ha szomorú idők vonulnak el valamely család fölött, megmarad azok nyoma a gyermekben is. A kised nem ismeri a nélkülözéseket, miken keresztül megy; nem érti a gondteli tekintetet, melyvel szülei játékát követik; a panaszkodás, miket hall, a könyvek, miket lát, egyaránt megfoghatatlanok előtte; de a szomorú kör, melyben felnőtt, észrevétlenül hat kedélyére s a zajos gyermeki vidámság — életünk eme legtisztább boldogsága — az egyetlen, mit tőlünk senki sem irigyel, jókor eltűnik a gyermeknél, kit szülei gondok közt neveltek fel.» (Br. Eötvös.)

A gyermekek rosszaságának bizonyítására azt is fel szokták hozni, hogy *kegyetlenek*. A hol csak tehetik, kínozzák a gyengébb gyermekeket és az állatokat. Magam is látom s nem egyszer, hogy az iskolás gyermekek közül a nagyobbak addig ingerlik a kisebbeket, míg a kisebb méregbe jó. Neki megy a nagyobbak vagy olyant szól, a mit a nagyobb sértésnek tart s vége a tréfának, üti-veri a kisebbet. Ha a kisebb megszabadul a nagyobb körmei közül, agyonveréssel, megöléssel s a jó Isten tudná, mivel fenyegeti a nagyobbat. Ha egy darab követ, téglát talál, felé dobja. Felindulásában nem bánná, talán örülne is, ha fejbe találhatná. Ha eltalálja ellenségének lábát, az előbb ordító gyermek hangos kaczagásban tör ki. Az is annyira-mennyire idetartozik, a mikor a gyermek elesik s könnyebb a lelkének, ha környezetéből valaki a földet megveri. Vagy, ha már a gyermek nagyobbacska, maga végzi el a verést. Ebben az utóbbi esetben azonban már igen nagy szerepe van az utánzásnak.

A gyermeknek ez az úgynevezett kegyetlensége az uralomvágyból származik. Meg akarja a gyermek másoknak is mutatni erejét. Szeretné, hogy mások is éppen úgy engedelmeskedjenek neki, mint otthon kedvencz állatai: kutyája, macskája, no, meg egyéb játékszerai. Ha a nagyobb, az erősebb érzeteti hatalmát a gyengébbel, ez még érthető. Furcsább az, mikor a kisebb fenyegeti vagy megtámadja a nagyobbat. A fenyegetés a legtöbb esetben nem egyéb szószátyárkodásnál. Beszél a gyermek, csak azért, hogy beszéljen. Ha tettelegességre kerülne, bizony a tizedrészt sem tenné meg annak, a mit egyik-másik gyermeknek ígér. Ha csakugyan megtámadja, két eset lehetséges. Vagy nem akarja elhinni, hogy az a másik erősebb, meg akar vele mérközni; vagy pedig az indulat annyira erőt vesz rajta, hogy a megtámadás és a küzdés pillanatában az ész elveszti uralmát. A kicsi kakas se futamodik meg addig a nagy elől, míg egymást jól össze nem vérezték. A verekedés sokkal inkább sajátosága a fiuknak, mint a leányoknak. A leányok sokkal gyávábbak s igen sok olyan 8—9 esztendőös leány van, a ki a 6 éves fiú elől — elszalad. Ámbár láttam már leányokat is, a kik minden szére-szóra verekesznek.

Kegyetlenkedésszámba veszik azt is, mikor a gyermek az állatokat kínozza. Neróról írják, hogy már gyermekkorában nagyon szerette a legyeket öldönsni. Hogy azonban minden légy-öldöső gyermekből egy-egy Neró lenne, azt eddig még senki se állította. A legtöbb 3—4 éves gyermek szereti a legyeket, pillangókat fogdosni. A légynek kiszedi

a szárnyát. Elereszti. Tetszik neki, mulattatja, a mint ugrál. A pillangónak megfogja egy szárnyát s gyönyörködik abban, a mint a gyenge állat kezében vergődik. Semmi egyéb ez, mint játék-ösztönének kielégítése. Ugyanez az oka annak is, hogy kedves állatját nap-nap után folyvást húzza-vonja. A mint észreveszi, hogy a kis macska keservesen nyivácsol, ha a farkát meghúzza: meghúzza, a mikor csak teheti. A macska-farok, úgy szólván szuggerálólag hat reá, hogy a nyivakolást hallgathass. Az eszeágába se jut, hogy ezzel a macskának fájdalmat okoz. Megteszi azután is, a mikor kezét már nehányszor megkarniolja. A karmolás nem azt eredményezi, hogy a gyermek a macskát nem bántja, hanem inkább azt, hogy szeretetét megvonja tőle s kínzásában bizonyos cselhez folyamodik.

Az is megtörténik, hogy a legyet megöli; kegyetlenkedései következtében a madárka, a macska, kutya életét elveszíti. A mikor ezt először látja, meghökken. Némelyik sajnálja az állatot. Megsiratja. Másik azzal vigasztalja magát, meg a környezetbelieket is, hogy a macska vagy a légy, csak alszik. Arról, hogy az állat kimulásának ő volt az oka, hallani sem akar, a mi jele annak, hogy nem képes felfogni: mekkora fájdalmat és szenvedést okozhat cselekedeteivel az állatoknak.¹

Nem lehet ezeket a cselekedeteket a gyermek jó sajátosságának mondani, de nem annyira rosszaságból történik ez, mint inkább abból, hogy erejét, hatalmát ép úgy éreztetni akarja a gyengébbekkel, mint vele érzetik hatalmukat az erősebbek. Nem csoda, ha abban, a ki a családban mindenkinek engedelmeskedni tartozik, ott, a hol teheti, feltámad az uralomvágy s megpróbálja: milyen kedves érzelmet szülhet az, ha másoknak parancsolhatunk, ha velük úgy bánhatunk, a mint nekünk tetszik.

A mi áll a gyermek kegyetlenségéről, ugyanaz áll *hasugságáról* is. Tagadhatatlan, hogy a gyermekek körében gyakran találkozunk a hazugsággal, de a leggyakrabban csak azért, mert a gyermek beszédjére is azt a mértéket alkalmazzuk, a mit a felnőttekére. A hazugság — a mint mondani szoktuk — nem egyéb, mint az igazságnak szándékos elferdítése, abból a célból, hogy másokat tévútra vezessünk. Képes-e a gyermek az igazság és a hazugság között, különösen az első években valami éles különbséget tenni?

A gyermekszoba psychologusainak van már egy csomó adata arra nézve, hogy a gyermek már a bölcsőben, a mikor még beszélni nem tud, akkor is tesz olyan dolgokat, a mire a felületesen ítélő könnyen rámondaná: hazudik. A gyermek játszik valamivel. Egyszer csak eltűnik a játékszer. Kérdezzük hol van? A gyermek nagyot néz. Nevet s azt mondja: «*la-la.*» Ez annyit jelent: elment, elveszett, nincs. Ezt két okból teheti. Vagy látta s tapasztalta, hogy a környezetében levők valahányszor olyant kért, a mi még az ő ítéletük szerint nem neki való, az illető tárgyat eldugták s annyit mondtak: «*la-la!*» Ebben az esetben

1) Ilyen eset: egy harmadfélévés gyermek kezével agyonfojtogatta a csibéket. Miután munkáját derekasan elvégezte, felkereste édes anyját és arra kérte: állítsa fel a csirkéket, mert alusznak. (Szerk.)

a «hazugság» a felnőttek cselekedetének utánzása. Ha a gyermek nem utánzásból teszi ezt, akkor az ösztön munkálkodik benne. Tudjuk, hogy a gyermek, a mit meglát, mindent magáénak hisz. Mikor észreveszi, hogy a környezetben levők egyet és mást elvesznek tőle, eldugja azt, a mit tovább is magánál szeretne tartani. Ez a dugdosás, mint *Perez* is írja, a gyermek szokásává válik.

Az is lehetséges, hogy ez a hamiskás mosolylyal kiejtett «*la-la*» csak annyit jelent: «nincs itt», «nem látható.» Erre érdekes esetet említ *Preyer*. Fia 30 hónapos korában leejtette a kulcsot. Hamar lehajolt érte. Felemelte. Apja kérdezte: «Hol van a kulcs?» A gyermek azt feleli: «Nincs.» Mivel ez a gyermek nem hazudott soha, sőt inkább minden cselekedetét, minden botlását naivul beismerte és elbeszélte, azt hiszi *Preyer*, hogy ez a felelet nem a hazugság szüleménye. Csupán azt jelenti: a kulcsot már nem láthatjuk.

Néha a helyes következtetés az, a mi a gyermeket a hazugságra rávezeti. *Tiedemann* írja, hogy fia 22 hónapos korában természeti szükségéi kielégítésére rendszeren kéredzett. Ha észrevette, hogy valamit tettek az asztalra s őt nem vették fel, hogy láthassa: mi van az asztalon, akkor rendszeren az éjjeli edényre kéredzett. Igen, mert az úrszék oly magas volt, hogy onnan az asztallapot tartalmával együtt kényelmesen beláthatta. Ez a gyermek már tudta, hogy ha az éjjeli edényre kér, akkor minden esetben felveszik. Ha tehát a kíváncsiság vett rajta erőt, úgy segített magán, a hogy célját könnyebben elérhette.

Tiedemann fiának ez az eljárása nem nélkülözi a hazugság egyetlen ismertető jegyét sem. Mielőtt azonban végleg döntenénk, ne feledjük, hogy a gyermek könnyen suggerálható. Van olyan, a ki, ha zsebet lát, meg nem állhatja, hogy ne kotorásszon benne; de olyan is, a ki a pusztá beszédre már a második kanál levesnél elhiszi, hogy jóllakott. Az ásítozásról, meg a vakaródzásról már egyszer szoltam. A ki kételkedik a suggestió hatásában, kísérelje meg csak egyszer, hogy beszéljen tanítványai előtt az ásítozásról. Én hiszem, mert magam is tapasztaltam, hogy már a beszédre elkezd néhány tanuló ásítozni és pedig a leggyakrakban azok kezdik meg az ásítozást, a kik legjobban figyelnek. Vannak emberek, a kiken még akkor is erőt vesz az ásítozás, ha róla — olvasnak. Olyan ember pedig talán nincs is, a ki, ha hármat-négyet ásítoznak előtte, maga is meg ne kívánná az ásítozást. Suggestió ez is, éppen olyan, mint mikor valaki a megszokott vendéglő előtt rendszeren szomjúságot érez s megerőltetésébe kerül, hogy a megszokott helyre be ne forduljon.

Motat (1887) óta sokan kimondották már, hogy mi mindenre képes a gyermek a suggestió hatása alatt. Mikor a tanulók összebeszélés folytán határoznak el valamit, teszmem fel, hogy a későn jövő tanár elől közösen megszöknek, a legnagyobb rész a suggestió hatása alatt és nem önelhatározás folytán cselekszik. A valótlanságok állítására vonatkozólag meg az van kimutatva s bebizonyítva, hogy a 6—15 éves korban vannak gyermekek, a kik, ha valamit félálomban, de ha ébren hallanak is, kis idő mulva képesek arra megesküdni, hogy azt, a miről szó van, a saját szemikkel *látták*. A hallási benyomás alapján keletkezett

kép kísérlő körülményeit megalkotja, kiszínezi az élénk képzelet. Az így suggerált gyermek képes a tökéletesen ártatlan emberekre s mint a tapasztalat mutatja, szüleire is a legsúlyosabb bűn vádját emelni, csak legyen, a ki — elhigye. Ha már ilyen szerepe is lehet a suggestiónak, nagyon meg kell gondolnunk, milyen gyakran előfordulhat az az eset, hogy a gyermek nem *tudva*, hanem a suggestió hatása alatt hazudott. Nem lehetetlen, hogy az, mikor a 22 hónapos gyermek vagy észrevette, vagy tudatában fellépett a kép, hogy az asztalra valamit tettek, suggerálólag hatott reá, sőt talán még a természeti szükség ingerét is felkeltette benne. Az inger azonnal megszűnhetett, a mint a gyermek kíváncsisága kielégítettett.

A suggestió nemcsak kívülről jöhet, a gyermekek, sőt a felnőttek körében is van az autó-suggestióra nem egy eset. *Baldwin* említi, hogy mikor kísérletet tett arra nézve: lehetne-e mást az alváásra suggerálni — azt tapasztalta, hogy a kísérletnek reá is befolyása volt. Minél biztosabban számított rá, «hogy mást elaltatnia sikerül, annál hamarabb elalmosodott maga is, 5 percz múlva már érezte *magán* a suggestió hatását. Lehetnek elegenden, a kik kételkednek *Baldwin* megfigyelésének a helyességén. En nem kételkedem, mert hasonlót magamon is tapasztaltam. Fiam 5 éves korában nagyon rászokott a mese hallgatásra. Esténként oda ülök ágya szélére s három népmesét elolvasok neki. (Jobban szereti, ha olvasom, mintha magam mesélem.) Mikor a három mesének vége, magam is oda dülök az ágyra. Ő a kezemet atölelve alszik el. Hogy ez az elalvás annál hamarabb bekövetkezzék, én is színlelem az alvást. Bizony akárhányszor megtörténik, hogy magam is elalszom. Arra is van eset, hogy ébren vagyok, de bágyadtságot érzek s bizonyos idő kell, míg újra a munkához foghatok. Ez is az auto-suggestiónak egy esete.

A gyermeknél az auto-suggestiót az élénk képzelet segíti elő. A mikor a gyermek azt képzelet magáról, hogy ő most szénhordó, életer, cselekedetét úgy igyekszik rendezni, mint a szénhordozótól látta. Utánozza annak mozdulatait, utánozza annak a cselekedeteit. Az élénk képzelet életet ad az életnélküli tárgyakkal. A gyermek fa-lovaival künn játszik az udvaron. Egyszer csak szalad be. Kenyeret kér. Minek? Megéhezett a «szürke.» Ha aztán kérdezősködünk a gyermektől, még azt is megtudjuk, hogy a szürke minduntalan nyerit, hegyezi a fülét: nem hozzák-e neki már a kenyeret? Erre is könnyű volna rámondani: az a gyermek hazudik, maga éhes s másnak kéri a kenyeret. Csakhogy ezt az a gyermek teszi, a ki tudja, hogy ha enni kér, a legritkább esetben tagadják meg tőle. Élénk képzelete következtében teljesen meg van arról győződve, hogy az a ló igen is nyerített. A képzelet helyettesíti az érzéki benyomást, a gyermek nem hazudik, csak azt mondja, a mit gondol. S hányszor van így a gyermek, a mikor mi felnőttek azt mondjuk róla: egy szava se igaz. A gyermek hallott vagy kigondolt valamit. Elbeszéli szülőinek. Ezek nem tudnak eléggé csodálkozni rajta. A gyermek bizonykodik mellette: «igaz, igaz.» Ha azt kérdezzük: kitől hallottad? Nem egy esetben azt a feleletet kaphatjuk: «a babától.» A mint a baba szájába ad bizonyos állításokat, beleadhatja azt a máséba

is. Ha egyetlenegy szó sem igaz az egészből, a gyermek mégis teljesen hiszi, hogy az illető dolgokat hallotta és pedig attól, a kit állítása bizonyítására megnevezett. Ilyen a gyermeknél az auto-suggestió. Ha mi azt mondjuk is rá, hogy hazudik, ez a hazugság nem szánt szándékkal, nem *tudva* és készakarva történt. Már pedig a szándékosság a hazugságnak olyan ismertető jegye, a mit a fogalom tartalmából kihagynunk semmiképp nem szabad.

Brown említi a következő esetet. A köhögés ellen szirupot rendelt az orvos. 3 éves s 2 hónapos gyermeke észrevette, hogy az a szirup édes. Elkezdett köhicsélni. En is beteg vagyok. Nekem is orvos-ság kell. Egyre csak ezt mondogatta. Ehhez hasonló esetet, azt hiszem, minden családban tapasztaltak és tapasztalnak. Az anyának karczol a torka. Kihoz az éléskamarából egy kanál mézet, mert azt hallotta, talán tapasztalta is, hogy a méz a karczolás ellen igen jó orvosság. A gyermek is kap a mézből. Nem lehetetlen, hogy másnap reggel azzal kel fel: mamam fáj a torkom. A szülők megijednek s ha azonnal orvosért nem küldenek is, megnézik legalább a gyermeknek a torkát, mert a bacillus kicsinysége daczára, igen veszedelmes ellenség. Nem látnak semmit. Egy kávé kanál méz a torokfájást elmulasztja. Tudom én azt, hogy azok, a kik a gyermekben egy-egy ördög-fiat látnak, erre azt mondják: ha ez a gyermek nem hazudott, akkor nincs is hazugság ezen a világon! Én e cselekedet megítélésében nem mennék ennyire. Lehetséges az is, hogy hazudott; de lehetséges az is, hogy az auto-suggestió folytán bizonyos illúzió keletkezett benne s a nyakhártya ingerlékenységét valóságos torokfájásnak tartotta. Az auto-suggestió első lépcsője a jelen esetben mindenestre a mézre való gondolás volt. Nagyobb gyermekek között már akad olyan, ki az ilyen esetek után indulva valósággal hazudik. A 4—5 éves gyermeknél azonban sokkal nagyobb része van az ilyen s ehhez hasonló esetekben az illúciónak, mint a hazugságnak.

Míg a verekedés, a mint fentebb említettem, inkább a fiúknak a sajátja, addig a *hízselgésben* meg a leányok a — mesterek. De a mint vannak verekedő leányok, éppen úgy vannak hízselkedő fiúk is. A hízselkedésben is rejlik egy csomó hazugság. A hízselkedés két okból szokott a gyermekek között jelentkezni: vagy tetszeni akarnak másoknak vagy attól félnek, hogy magukviseletével elronthatnák valakinek a jó kedvét.

Az első esetben valótlan-ságot mondanak, szeretetet színlelnek ott, a hol semmit nem éreznek; dicsérik egymás szép ruháját, akkor, a mikor meg vannak arról győződve, hogy bizony az a ruha nagyon is csunya. Az utóbbi esetben mindenre igenlő feleletet adnak. Nem akarnak vagy nem mernek senkinek ellentmondani. A gyermeki őszinteséggel ellenkező tulajdonságnál vagy a szoktatással van dolgunk vagy pedig ismét a suggestióval. A mások szemében való tetszés annyira hat az ilyen gyermekre, hogy legalább abban a pillanatban talán maga is elhiszi, hogy nem neki, hanem a felnőtteknek vagy egyszerű másoknak van igaza. Az is meglehet, hogy már a felnőttek példájából azt tanulta, hogy másokkal szemben mindenkor úgy kell magunkat viselni, hogy az emberek szelídeknek, jóra valóknak, kedveseknek mondjanak.

Persze az aztán baj, ha azt is észreveszi, hogy a kivel szemben a legkedvesebbek voltunk, azt háta mögött tőlünk telhetőleg igyekezzünk, — sajnos, sokszor gyermekeink előtt — gyalázni. Ezen az úton tanulja meg a gyermek a *hamisságot*.

Néha a gyermek jogérzete kerekedik felül s az csábítja olyan cselekedetre, a mi a felnőttek előtt hazugság színben tűnik fel. Érdekes ebben a tekintetben *Sigismund* észrevétele. Fia, mikor a dajkával ment, elgyalogolt egy negyedóra hosszáig a nélkül, hogy az elfáradásnak csak legkisebb jelét adta volna. Ha azonban apjával csak az ajtó elé ment ki, már elibe állt: vegye fel. Ha fel nem vette, sírni kezdett. Az ok ott volt, hogy apja a járkálás közben sokkal gyakrabban felvette, mint a dajkája. Ugyanezt én is tapasztaltam. Ha én is megyek fiammal, akkor elmehetünk 5—6 kilométer távolságra, kis pihenés után vissza is jöhetünk, a nélkül, hogy fáradságról panaszkodnék. Még nem volt 5 éves, a midőn egy meglehetősen meredek 850 m. magas hegyre velem fel jött. Elfáradásról nem panaszkodott. Ha azonban édes anyjával egy kilométert megy a síma úton, már az elfáradásról panaszskodik. Ennek okát én abban találok, hogy a mikor én is vele vagyok, figyelmünket az úton levő ezer meg ezerféle dolog annyira lefoglalja, hogy az elfáradásra rá sem gondolhatunk. Ha pedig édes anyjával megy, tudja, hogy ha jól viseli magát az úton, akkor a sétálásból való hazatérés után játék vagy mese lesz a jutalma. Ez a jutalom vonja őt haza s annak a meggondolása, minél rövidebb az út, annál kevesebb idő s alkalom kínálkozik a helytelen magaviseletre. Hazudik-e a gyermek, a mikor azt mondja: elfáradtam? E kérdésre feleletet adni nagyon nehéz. Meglehet, hogy az egy kilométernyi hosszú út unos-untig elég apró lábainak, akkor, a midőn magát unja s az 5—6 kilométert fel sem veszi, ha az új meg új képek folyton szórakoztatják. Ez az oka annak is, hogy sokkal szívesebben megy egyedül édes anyjával, mintha a társaságban még valami «néni» is van. Igen, mert az első esetben anyja egyedül vele foglalkozik, az utolsó esetben pedig a «néni»-vel beszélget a legtöbbször. Magunk is csak így vagyunk. Társaságban sokkal rövidebbnek tűnik az út s mint a példabeszéd mondja, ha ketten megyünk, csak fele jut egyikünkre. Az unalom nem keres fel oly hamar bennünket.

A gyermekek úgynevezett hazugságainak igen sok fajtája van. Sok, sok adat szükséges még ahhoz, hogy ennek a lényegét a maga valóságában felfogjuk. *Sully* azonban már az eddigi adatok is arra a meggyőződésre vezették, hogy a hazugság nem tartozik hozzá az ember természetéhez. Ha a gyermek valójában hazudik, ezt csupán utánzásból teszi. Az első hazugság emlékezete sokáig megmarad a lélekben. A mint a gyermek észreveszi, hogy a felnőttekkel szemben valótlan állított, megbánja, szavait módosítani, magyarázni, gyengíteni törekedik. Ha erre módot nem talál, lelki furdalásokat érez. Fél attól is, hogy megtudják, de félelmét nagyban előmozdítja az, ha már hallotta, hogy a jó Isten mindentudó.

A hasonlókoriak társaságában a hazugságot éppen nem tekintik bűnnek. Sokszor, mondhatnám nap-nap után figyelem, a mint a gyermekek az iskolába mennek s egymással vitatkozva a vita hevében olyanokat

állítanak, a miről az első pillanatra tudom, hogy egy szó sem igaz belőle. A nagyítás, a felnőttek beszédjének, a tanításnak helytelen fel fogása s a jó Isten tudná megmondani, mi mindenféle forrásból merítik hazugságukat. Az azonban bizonyosnak látszik, hogy e hazugságok miatt lelkiifurdalást vajmi kevés gyermek érez.

Akár a kegyetlenséget, akár a hazugságot tekintjük, mind a kettő olyan sajátság, a melyre való hajlandóság megvan a gyermekben, de csakis a *hajlandóság*. Ha ezt a nevelés nem fékezi, sőt a felnőttek példája ápolja, akkor könnyen valóságos kegyetlenségévé, valóságos hazugsággá fajulhat.

Vannak szülők, a kik meg azzal nem tudnak kibékülni, hogy gyermekük az első szóra nem engedelmeskedik. Persze mint mindenben, úgy az engedelmisségben is nagy az egyéni eltérés a gyermekek között. Vannak a kik rakoncátlanok, fékezhetlenek, míg mások a szép szóra kajlanak, engedelmeskednek. Csakhogy ezeket az engedelmeskedőket se lehet egy kalap alá foglalni. Vannak, a kik engedelmeskednek ugyan, de bizonyos belső elégedetlenséget éreznek magukban. Némelyek ezt külsőleg is elarulják, mások meg már kiskorukban is el tudják titkolni érzelmeiket. Csekély azoknak a száma, a kik minden parancsotól szívesen teljesítenek. Örülnek is nekik a szülők. Mindenki dicséri az ilyen «jó gyermeket.» Nagyon derék, nagyon jóra való ember válhatik az ilyen gyermekből. Felnőtt korában is arra törekszik, hogy mindenkinek kedvében járjon. Gyakran csalatkoznak az ilyenek, mert nem gondolják meg, hogy az emberi szív sokkal kisebb, mintsem az egész világ helyet foglalhatna benne. A szilárd jellem nem így s nem ilyen emberben fejlődik.

A gazdák azt tartják: «Szilaj csikóból válik a jó paripa.» A gyermek-pszichologusok meg azt állítják hogy a normálisan fejlődő gyermekek között van a legtöbb rakoncátlan gyermek. Azon, hogy az élénk, eleven, egészséges gyermek, ha csak a büntetéstől nem fél, nem igen engedelmeskedik, csodálkoznunk nem lehet. A szülők, a gyermek környezetében levők, folyton-folyvást csak azon vannak, hogy a gyermek valamiképp ruháján piszkot ne ejtsen, a szobában, udvaron rendetlenséget ne csináljon. Eppen olyan, vagy még nagyobb rendszerető legyen, mint maguk. Meg is van a hatása, már kicsikorában örül az új ruhának, de csak addig, míg rá veszi. Csakhamar észreveszi, hogy az új ruha sok kedves foglalkozásában gátolja. Bizony van elég olyan gyermek, a ki az új ruhát valóságos nyűgnek tekinti. Iparkodik is megszabadulni tőle, Aztán a szobában való rendetlenségért mennyit kell a gyermeknek hallgatni!

Mikor a gyermeket rendetlenségéért korholjuk, nem gondoljuk meg, hogy a gyermek fő eleme a játék. Egy és más dolognak a megtiltása kedves foglalkozásában, képzelmi képeiben zavarja. A saját akaratát itt ütközteti először ellentétbe a másokéval. Minél nagyobb a hajlandóság arra nézve, hogy akaratát érvényesítse, annál kevésbé engedelmeskedik. Szép szóval, morális eszközökkel csak a legritkább esetben hathatunk az *engedetlennedő* gyermekre. Nem egy könnyen hiszi el, hogy az, a mi neki oly kellemes foglalkozása, még rossz is lehet. Mikor

a három éves gyermek oda ül a sajtár mellé, vagy a pocséta partjára s el kezd benne tapsikolni, lubiczkolni, akkor bizony nem sok eredménye van annak, ha úgy igyekezem elcsalni onnét, hogy azt mondom neki: «piszkos lesz a ruhád!» Ezt a gyermek vagy szó nélkül hagyja, babrál tovább, vagy pedig elkezd alkudozni: Vigyázok a ruhádra. Mindjárt megyek. Ezek a legközönségesebb feleletek. A fenyegetése se sokat hederít, különösen akkor, ha tudja vagy azt, hogy ritkán követi a mennydörgést villamcsapás; vagy azt, hogy míg a büntetés bekövetkezik, addig jó darab idő eltelik. A dajkák, de meg az anyák is tudnának erre példát eleget mondani. *Sully* említ egy érdekes esetet. A négyéves gyermeket két évvel öregebb nénje korholja s azzal fenyegeti, hogy ha nem lesz jó és engedelmes gyermek, nem jut be a — menyországba. A fiú erre méregbe jő, azt vágja vissza: «Bánom is én.» Aztan, hogy nénjének bebizonyítsa: egy cseppet se ijed meg a fenyegetéstől, mert az nem olyan nagy szerencsétlenség, a mivel ijeszti, így folytatja érvelését: «A bácsi se jut oda, én majd szépen velem maradok.»

A mikor a gyermek ilyen s ehhez hasonló esetekben engedelmeskedik, ne gondoljuk, hogy azért tenné, mert kedves neki a másoknak való engedelmeskedés. Korántsem. Azért engedelmeskedik, mert felújul emlékezetében az, hogy az engedetlenségnek kellemetlen következményei lehetnek. Minél bizonyosabbnak s hamarabb bekövetkezőnek hiszi a kellemetlen érzelmet, annál hamarabb engedelmeskedik. Gyakori az az eset is, hogy a két érzelem között összehasonlítást tesz s csak akkor engedelmeskedik, ha a jövőből anticipált érzelem legyőzi a jelenlevő kellemes érzelmet. Bizony-bizony, ha jól meggondoljuk, jó részben igazat kell adnunk Rousseau-nak, a mikor azt állítja, hogy a gyermek csupán azért engedelmeskedik nekünk, mert tudja, hogy erősebbek vagyunk.

Sokat lehetne arról is írni, mi mindenféle fortélyt eszelnek ki a gyermekek abból a czélből, hogy parancsainkat megszegjék, tilalmainathágják. Az, hogy azt, a mit parancs-szóra «muszájból»-ból kell tenniök, nem végzik oly szívesen, mint a mire önként vállalkoznak, mondom, ez nagyon közönséges dolog. A felnőttek is csak így vannak. Erre czéloz a közmondás is: «Nehez annak a kutyanak a fogtából enni, a melyiket bottal hajtának a nyúl után.» Egy kissé különbözik ettől a: «Nem akarás — fejkavarás!» Érdekes adataink vannak arra, mi mindenfelével mentegetődznek a gyermekek, ha parancsainkat teljesíteni nem hajlandók. *Paola Lombroso* írja, hogy egy három éves leányka nagyanyja hívására így felelt: «Nem érek rá, szoptatom a gyermeket!» (A babát). A három éves s kilencz hónapos fiú pedig, a mint *Sully* írja, ezt mondta dajkájának: «Nem érek rá, balhát keresek.»

Ha azt mondom a gyermeknek, csendesesen legyen, mert valaki beteg vagy nyugodni akar, akkor két eset lehetséges. Vagy jobban lár-máz, mint közönségesen beszélni szokott, vagy, ha nem larmáz is, de többet beszél, csakhogy susogva. Minduntalan akad valami mondani valója, mintha az, a mi meg van tiltva, sokkal kellemesebb volna neki, ha teheti. Ezt is sokan tapasztalták már, de mielőtt a gyermeket elítél-

nők, gondoljuk meg azt, hogy ilyenkor talán érzékenyebbek vagyunk. Meglehet, hogy a gyermek máskor is annyit beszél, de magunknak nem tűnik úgy fel, mint most, mikor a beszélést megtiltottuk neki. Ne feledjük el azt se: «A tiltott alma mindig jobb ízű.» Hányan vagyunk, a kik tanulókorunkban akkor szerettünk volna legjobban dohányozni, a mikor egy szem dohányunk se volt! Az iszákosokról meg azt állítják, hogy akkor viszket jegjobban a torkuk, a mikor egyetlen fillérük sincs. Talán így van a gyermek is a jelen esetben a beszéddel, máskor meg mással. A nyalánkságra éppen azzal szoktatjuk rá a legtöbb esetben gyermekeinket, mert még azokat is megtiltjuk nekik, a mi asztalunkra kerül, a mi a gyermek egészségére nézve éppen nem volna ártalmas. Azok a kereskedők, a kik édességeket árulnak, sokkal okosabban nevelik e tekintetben inasaikat, mint igen sok család gyermekét.

Arra is igen sokat adunk, hogy a gyermek a társaságban illedelmesen viselje magát. Előre ellátjuk jó tanácsainkkal. Helyes. A szabadjára eresztett gyermek igen gyakran megbotránkoztathat másokat. Régi s jó magyar szokás volt az, a mikor még a gyermeknek az asztalual s a felnőttek körében hallgatás volt a helye. Ma már a viszonyok és szokások ebben a tekintetben is változnak. Meg is van az eredménye! Ha a gyermek semmi illetlenséget nem követ is el az asztalnál, azért mégis talál módot arra, hogy kedves étele valamiképp ki ne kerüljön az asztalról, úgy, hogy belőle ne egyék. Rousseau említ erre egy szép példát. A hat éves leány az asztalnál ül. Az egyik fajta ételből nem adtak neki. A leányka mutogatni kezd a tálakra: «Ebből is ettem, ebből is, ebből is.» Egyet azonban rendszerint kihagy, egész addig, míg a felnőttek figyelmét erre fel nem hívja.

Ugyanílyen találékonyak akkor is, ha érzik, hogy csinjukért büntetés vár rájuk. A nyolcz éves fiú valami csinyt tett. Apja meg akarja verni. A gyermek elszalad. Apja utána. Mikor a gyermek észreveszi, hogy apja már közel van, mereven megáll s azt mondja az apának: «Ugyan mit féljek attól a veréstől!» Az apa elneveti magát erre a nyilatkozatra. Persze a verésből semmi se lett. Ha megszídják, gyakran megtörténik, hogy egészen másféléről kezd beszélni. Egy anya korholta három éves fiát. A gyermek megnézi anyját s mintha misem történt volna, azt mondja: «Mama, mikor te beszélsz, akkor nem mozog a felső ajakad.» A testi fogyatkozásokat is hamar kiismeri s cselekedeteit ehhez alkalmazza. A három éves gyermek tudja, hogy apja a derekát fájdtja, (hátgerincz sorvadása van) nem tud hajolni. Mihelyt apja meg akarja verni, azonnal a zongora alá bujik.

A mentegetődzésben is nagyon leleményesek. Ha másra nem foghatják rá, hogy a kárt tette, ha a tetten rajta kapjuk, iparkodnak magukat mentegetni, eljárásukat szépítgetni. Sok adata van erre nézve a gyermekszobának. Én csak egyet említek. A három éves fiúnak azt parancsolta anyja, hogy maradjon a szobában s vigyázzon hugára, míg lemegy az udvarra. Mikor az anya megy fel a lépcsőn, látja ám, hogy a fiú is a lépcsőn van. Anyja kérdőre vonja: miért hagytad ott a kis gyermeket? «Azért, feleli a fiú, mert darázs van a szobában. Félek tőle.» «Nem félted testvéredet, hogy a darázs őt is megcsípi?» «Oh

igen, feleli a gyermek, de ha én is benn maradtam volna, akkor engem is megcsípett volna és a mamának most mind a kettőnkkel kellene vesződni.» Ebben a példában még nagy kérdés: volt-e darázs valóban a szobában? Ha volt is, akkor is bizonyosabb a valószínűség, hogy ez a gyermek, mikor a szobából kilépett, a mentségül felhozott okok egyikére se gondolt, ezeket csak mentegetődzése közben eszelte ki.

Az engedetlenség egy fajtája az ingerkedésben nyilatkozik. A gyermek már megégette ujját a gyertya lángjánál, vagy a takaréktűzhely ajtajánál. Anyja egyre inti: ne nyúlj oda, ne menj oda. A gyermek nyújtja még is ujját a gyertya felé, a takaréktűzhely ajtajához — de csak annyira, hogy valamiképp meg ne égesse. Egész cselekedete elárulja, hogy csak anyját akarja bosszantani. Fél szemmel folyton anyjára néz, ha ijedtségét észreveszi, nagyokat kaczag. Hasonló a következő eset is. A három éves gyermeknek azt mondom: hozd ide a cipőt! mikor az első szóra nem engedelmeskedik, rászólok: mit mondtam?! A gyermek erre félbeszakítja játékát, megy a cipő felé, de egyre csak azt mondogatja: nem megyek, nem megyek. Ezzel a beszéddel is csak az a célja: hogy a parancsot kiadó egyént ingerelje. Mikor már hozza a cipőt, akkor is csak azt mondja: nem hozom, nem hozom.

Ha a gyermeknek valami baja van, igen gyakori az olyan kedélyállapot, a mit népünk «kelletlenség»-nek mond. Kellemetlen érzelmétől meg szeretne szabadulni. Ösztönszerűleg kér valamit, Mihelyt megkapja, azonnal észreveszi, hogy a kellemetlen érzélem még nem szűnt meg. Nem kell neki a mit csak az imént kért. Ujra mást kíván. Ezt sokszor félóra hossza számra folytatja. Nem egy esetben újra azt kér, a mit már egyszer félrelökött. Ez a kelletlenség rendszeren a betegeskedő gyermeknél szokott fellépni, de ha sokszor ismétlődik, szokássá válik s a gyermeken mindannyiszor erőt vesz, valahányszor unatkozik. Dacz. makrancosság, macacsság, akaratosság származhatik könnyen belőle.

Az eddig felsorolt, kevésbé dicséretes sajátságokra annyira a mennyire hajlandósága van a gyermeknek. A már nagyobbacska gyermekek körében van elég olyan cselekedet, a mit éppen nem helyeselhetünk, de a mire a környezetbeliek szoktatják rá a gyermekeket. Ilyen pl., hogy többet ne mondjak: a *kétszínűsködés* is. Társadalmi szokásaink jóformán közreműködnek ennek a rút szokásnak a kifejlődésében. Akárki látogat meg bennünket, nem győzünk eléggé örömeinknek kifejezést adni, hogy az illetőhöz vagy illetőkhöz «szerencsénk van». Szemben hízkelünk, kedveskedünk. Mikor a látogatók menni akarnak, marasztaljuk, mert hát ezt kívánja az — «illem». Mikor aztán «végre valahára» elmennek, no akkor, hogy sokat ne mondjak, bizony igen sok helyen egy hosszút sóhajt a házi-asszony s felfohászkozik: «Hála Istennek!» Ezt a gyermek mind látja és hallja. Hát még ha azokra a szó-szapulásokra, kritikákra gondolunk, a melyet sok szülő a gyermek füle hallatára kibocsájt száján az ismerősökre, talán éppen azokra, a kiket csak éppen most, az ajtó küszöbén biztosítottunk arról, mennyire örültünk, hogy «szerencsénk» volt — Kétkelhetünk-e abban, hogy az alakoskodásban készakarva sem nevelhetnők különben gyermekeinket, mint így, akaratlanul a — saját példánkkal,

Azonban ez a kétszínűségre való szoktatásnak már nem a kezdete. Folytatás s a képmutatásban való megerősítés ez. Arra irányul, hogy a gyermekben a tisztelet és kegyelet érzelmeinek a csiráit elfojtsuk. A kezdet ennél sokkal ártatlanabb dolog. Kevesen is tudják elkerülni. A gyermek még a bölcsőben majszol darabka kenyeren, vagy édességén. Oda megyünk hozzá. Kérünk tőle. Örülünk, örvendezünk, hogy az «aranyos» odaadja. Agyba-főbe dicsérjük jó szívéért. Letörünk, ha ugyan letörünk belőle egy morzsácskát s aztán? Megint visszaadjuk neki. Ha a gyermekkel kétszer-háromszor így tesznek, akkor akármilyen «jó szive» legyen is, mégis abban a reményben nyújtja át adományát: úgy is visszakapom. Az így nevelt gyermek, a mikor látja, hogy a mit nekünk adott, azt nemcsak játékból, hanem valósággal is megszűszük, bizony-bizony akárhánszor pityergésre fogja a dolgot. «A jó kedvű adakozás»-nak kevés ismertető jegye van abban, a ki csak azt kínálja meg szivarral, a kiről *tudja*, hogy szivarozni soha se szokott. És mégis a gyermekben az ilyen «jó kedvű adakozó»-t dicsérjük. De mit is mondanának a mai felfogás mellett az olyan emberre, a ki a «gyermek elől» elenné az ennivalót?... *Sigismund* meg azt mondja, hogy divatos eljárásunkkal a gyermeket az alakoskodásra, kétszínűségre, no meg a farizeusi alamizsnálkodásra szoktatjuk rá. Azt ajánlja, hogy a mit a gyermek kínál, vegyük el. Am dicsérjük meg érte: de ne adjuk neki vissza. Így kevesebbszer s kevesebbet ad, de nem is szokik oly korán rá a képmutatásra.

Sokat fel lehetne s talán kellene is sorolni a gyermekek rossz tulajdonságaiból. Talán volnának is, a kik a gyermekeket rosszaknak tartva, ezen örülnének is. Azonban én azt nem teszem. Azt hiszem az érem egyik oldala így is eléggé kidomborodik. A mi érmünknek másik oldala is van, azon vannak a gyermek jó tulajdonságai. Lássuk ezt is!

Míg a gyermek rossz sajátságai leginkább az öntentartási ösztönből származnak, addig a jó tulajdonságok kifejlődésére igen nagy befolyása van a társas ösztönnek. *Semming* sentimentalizmussal telt művében azt állítja, hogy az embernek legelső erénye a *bizalom*. A gyermek bízik minden emberben. Elveszi minden idegennek, el a dajkának az emlőjét, éppen úgy, mintha a saját édes anyja volna. Azt, hogy erre a bizalomra nem sokat építhetünk, eddigi fejtegetéseim után bizonyíthatnom felesleges. *Locke* azt mondja: «A csecsemő kezdetben minden tárgy iránt *köszönyös*. A szerencsétől vagy az oroslántól épp oly kevésbé ijed meg, mint dajkájától. . . A mily mértékben megszokja a körülötte levők arczát, épp oly mértékben huzódozik az idegenektől». Azt hiszem, hogy ez az idézet elegendő *Semming* állításának a kellő értékére való leszállítására. Nem a bizalom az, a mi legelőször felébred az emberben, hanem a környezet egyes tagjaihoz való vonzalom. A gyermek nagyon hamar észreveszi, kik azok, a kik kellemetlen érzelmei eltávolításában legtöbbet tesznek körülötte. Az önzés, mely mint láttuk, mennyi rossznak a kútforrása, ráveszi arra is, hogy azok iránt a kik gyengességét gyámolítják, erőtlenségén segítenek, bizonyos vonzalmat érezzen, őket másoktól megkülönböztesse. Ebben segítségére van a csecsemőnek a társas ösztön is. Van időszak, a mikor a gyermek sírásának

lecsillapítására elegendő, ha anyja hangját hallja. Később szeretetét nemcsak anyjára s dajkájára, hanem az egész háznépre is kiterjeszti. Fel van írva nemcsak az égben, hanem a gyermek szívében is, a ki a gyermekkel jót tesz. Azt szoktuk mondani, korán megismeri a gyermek, ki szereti őt legjobban. Nekem úgy tetszik, igazunk is van, a midőn azt állítjuk. A gyermek ahhoz ragaszkodik a családban legjobban, a ki vele legtöbbet foglalkozik. Ha egy ilyen ismerős, megszokott arcz távozik a családi körből, a gyermek keresi, hiányát érzi, egész addig, a míg emlékezete erre képes s ha olyankor tér vissza, mikor az emlékezeti kép még el nem mosódott, már a zsenge gyermek-korban örül a viszontlátásnak. Az én gyermekeim már hathónapos korukban mindig látható jelét adták örömüknek, a mikor látták, hogy az iskolából jövök haza. A két éves gyermek már 150 méter távolságról megismer s repülne felém, ha — tudna. Azt hiszem, kevés szüle van, ki a viszontlátás ilyen örömét ne tapasztalta volna! Persze ha a távollét napokra, hetekre terjed, akkor az emlékezeti képek jobban elhalványulnak. De van arra is adata a gyermekszoba psychologusainak, hogy örömet még a hosszabb tavollét után is mutatnak a gyermekek. Sully írja: Egy leányka 13 hónapos korában hat hétig nem látta az anyját. Mikor az anya visszaérkezett, a gyermek eleinte csak bámúlt, de az első napokban semmiért el nem maradt volna anyjától. Ritka az ilyen példa s csaknem kételkednünk kell abban, hogy az emlékezeti kép, habár elmosódva is, de a 13 hónapos korban ily sokáig fennmarad. A 17 hónapos leányka apja 5 napi távollét után visszaérkezik. A leányka felé iparkodik, mikor az apa felveszi, elkezd apjának hizelegni, czirógatja s a mi játékszere van, azt mind apja elébe rakja. Így nyilatkoztatja ki örömét annak a viszontlátásán, a kit szeret.

Mikor ez a ragaszkodás annyira a mennyire kifejlődött a gyermekben, akkor már *részvétet* is mutat a gyermek azoknak a szenvedései iránt, a kiket szeret. *Semming* azt írja, hogy leánya 6 hónapos korában sírni kezdett, ha apja vagy anyja a sírást színlelte. *Tiedemann* fia 247 napos korában tette ezt. *Sully* ugyan ezt írja egy 9 $\frac{1}{2}$ hónapos leányról. Ez a sírás lehet a suggestio eredménye is. Ha a «bölcshőde»-ben egy gyermek elkezd a sírást, a többi is csakhamar folytatja, nem részvétből, hanem csupán a suggestio hatás folytán. Van azonban eset arra is, hogy a valóságos részvétet is sírással fejezi ki, A gyermek megüt valakit. Ez elkezd a sírást utánozni. Ezzel szemben a különböző gyermek másként viseli magát. Van a kire ez a sírás semmi hatást nem tesz. Visszatér játékához, mintha semmi sem történt volna. A másik megrökönyödik. Arcza elárulja, hogy tudja, miszerint másoknak fájdalmat okozott. Ez a tudat neki is fáj. Kezdetben leereszti szája két szélét, majd elkezd szepegni, végre ha korábban észre nem veszi, hogy az egész csak tréfa volt, keserves sírásban tört ki. Vannak olyanok is, a kik nem sírnak, hanem elkezdenek az illetőnek hizelegni, czirógatják-morogtadják. Azt hiszik, hogy ez használ. Így akarják kibékíteni azt, a kit megsértettek, a kinek fájdalmat okoztak.

Azt, hogy mikor jelentkezik a részvét a gyermekeknél, megmondani csaknem lehetetlen. Az utánzás annyira sajátossága a gyermeknek, hogy

sok esetben ott is részvétet láthatunk, a hol semmi más nincs, mint utánzás. Annak a bizonyítására, hogy a 14 hónapos gyermekben már lehet részvét, Sully a következő adatot említi fel: A hat éves leányka kézimunkával volt elfoglalva, de semmikép nem tudott boldogulni. A 14 hónapos gyermek a földön mászkált. Észrevette nénje sóhajtozását, megállapodott nénje előtt s ő is elkezdett sóhajtozni. Mikor a leánykát figyelmessé tették a gyermekre, a leányka elkezdett sírni. A gyermek most nénjéhez közelebb csúszott, elkezdette ujjacskáját mozgatni olyan formán, a mint nénje mozgatta, a kézimunkánál. Nénje most felvette a gyermeket, aztán elkezdett a gyermekre mosolyogni. Erre a kis gyermek elkezdett kacsóival tapsolni, hangosan nevetni, de szemével folyton nénje könnyeinek folyását kísérte. Ilyen az is, mikor a 3 éves fiú beteg édes anyjának oda viszi a képes könyvet, hogy nézegessen benne. S mikor felgyógyul, el nem maradna anyjától.

Vannak olyanok is, a kik, ha a környezetben valaki szomorodik, vigasztalni igyekeznek. Egy harmadfél éves leánynak meghalt az öcscse. Kezdetben a leányka ügyet se vetett rá. Később azonban hiányát érezte a játszópajtásnak. Kérdezte anyját. Anyja sírni kezdett s elmondotta, hogy meghalt a kis testvére. Mikor a leány anyja szomorúságát látta, elkezdte imígy vigasztalni: «Ne sírj édes mamám, ad a jó Isten még neked jobb fiat, mint az volt, hiszen az úgy is csak lump volt».

A gyermekek rokonszenve később nemcsak a család tagjaira, hanem az idegenekre, a játszótársakra, az állatokra, a játék-eszközökre s élettelen tárgyakra is kiterjed. Szánakozik ezeken is, ha őket valami baj éri. Leesik a baba, eltörik a feje, vagy megdöglik a kis macska. a gyermek megsírátja. Preyer írja, hogy fiának 27 hónapos korában papírból babát metszett ki. A gyermek mindannyiszor sajnálkozott a felett, ha tévedésből az ujság-papíron levő egyik-egyik képnek a fejét vagy a lábát lemetszették. Ugyanaz a gyermek sajnálta a piskótát is, ha leesett és eltörött, de a fát is, ha tűzre tették. S a mint apja írja, erre senki nem tanította. Részvétét kiterjesztette az elbeszélések, a mesék alakjaira is. 5 éves fiam sírni kezd, ha a mesehős szerencsétlenül jár. Ha az óriás a szegény juhász legénynek egy reggelire megesz 33 birkáját, vagy a halál kergeti a halhatatlanság országából visszaterő királyfit, stb. stb. Kis leányom 6¹/₂ éves korában sírni kezdett, a mikor a «kis fiú és a madárka» cz. verseckét olvasta. Mind a kettőn meglát-szott az igaz részvét.

Azt is eléggé ismerjük, hogy a két éves gyermek már mindenben segíteni akar szülőinek. Öt éves korában is sírásra fogja a dolgot, ha a kertben nem munkálkodhatik. Fűrészelné a fát, ásná, kapálná a földet, ha neki megengednék. Persze azt is hamar belátják, hogy a nehezebb munkát még nem képesek végezni, de azért a négy éves gyermek a mikor megfogja a fűrész egyik végét, szentül azt hiszi, hogy most a favágónak segít, neki szívésséget tesz s ezzel örömet okoz. Itt a munkálkodás ösztöne uralkodik, de az utánzásnak és a játéknak is van benne valamelyes része. A 25 hónapos fiú meghallotta, a mint a dajka azt mondta: ejnye csak az az Anna el ne feledné megtölteni az üstöt! A fiú kitipeg a konyhába. Kiabál: Annuskám, Annuskám! Majd

megfogja a köténye szélét. Huzza s egyre mondja: dada, dada. Mikor oda érnek az üsthöz, rámutat, s azt mondja: menj. És «Annuska» megértette, mit akar a gyermek s azt is: hogy ez a «dada» kívánsága.

A segíteni akarásban annyira mennek, hogy akárháyszor munkánkban gátolnak. Milyen boldog a három éves kis leány, mikor legalább egy masodpercze megfoghatja a palacsinta-sütő nyelét, azt az anyák tudnák csak megmondani! Ennek a segíteni akarásnak a révén sokszor őszinte szeretet keletkezik a cselédek és a gyermekek között. A kis úrfi nagy megtiszteltetésnek veszi, ha az öreg tehemes megengedi, hogy a borjúnak, vagy a csikónak egy kis szénát tehessen a jászolba. Hát még ha a kocsikenésnél is ott lehet s a kenőcsös-skatulyát tarthatja! S a kis leány mennyit settenkedik a konyhában, csakhogy segíthessen. Milyen boldog, ha nem pörölnék rá, mikor a konyhát kisépri, hát meg ha a cseléd nagy titokban azt is megengedi, hogy egy kicsit, avval a nagy sodró-fával a tésztát sodorhassa! A gyermekeknek azt a munkásági ösztönét a köznép sokkal jobban s talán okosabban is felhasználja, mint, hogy többet ne mondjak a — közép osztály. Ebben rejlik az oka annak, hogy a házi dolgok elvégzésében a nép gyermekei több ügyességet tanúsítanak. A mit a köznépnél a 9 éves leány anyjának segít, arra a közép osztályban még a 12—13 éves leány se igen képes. Az ösztön mindenikben egyenlőképp meg van, de nem fejlesztjük megfelelő irányban.

A mohóságnak, kapzsiságnak ellentéte az adakozási kedv. Jellemző, hogy vannak olyan gyermekek, a kik az egyik pillanatban mindent maguk akarnak megenni, a másikban meg a legkedvesebb falatjukat megosztanák szeretteikkel. Nagyon kedvesek azok a gyermekképek, a melyek azt ábrázolják, mint eteti a gyermek saját csészéjéből az állatokat. Ezek a képek igazak is. Van elég gyermek, a ki az egyik kanál kávé-t maga eszi meg, a másikat meg a kis cziczának adja. A három éves gyermek a mikor anyja tálat, soha se feledkezik meg kedves állatairól, egyre azt ismeteli: mamám a cziczának is, mamám a kutyának is! Ha történetesen nem maradt tej, akkor felét megiszsza a kávénak maga, felét pedig meghagyja a «szegény cziczá»-nak. Ugyanezt az adakozási kedvet találjuk a felnőttek irányában is. Édesebb a czukor, jobb ízű a falat, ha belőle másokat is megkínálhat s mások is vesznek belőle. Öröm látni, mint osztják meg az utcán kenyereiket, hogy adják oda játszótársuknak az egyetlen almát, hogy harapjanak belőle! Ha két almájuk van, egyiket odaadják társuknak. Hogy melyiket? Az különböző gyermekeknél különböző. Van olyan gyermek, a ki a szebbet magának tartja, de olyan is, ki hogy kedveskedését annál jobban kimutassa, a szebbiktől válik meg. Magammal történt meg. 5 éves leánykám a kertben málnát szedegetett. Mire hazajöttem az iskolából, akkorra már két külön tányérra rakta. A kiválasztásnál a szebbek mindig nekem jutottak s a nekem szántakban csak akkor voltak törődöttek, apró szemek, ha azt vette észre, hogy az enyém kevesebb, mint az övé. S ez nem egyszer, de mindannyiszor megtörtént, a mikor a kertből málnát, epret, ribizlit hozhatott be. Az első érett gyümölcs minden fáról az övé volt. (Ő «segített» e fák ültetésében is.) Mindennap megnézte:

nem hiányzik-e róla. Pirosodik-e már a meggy. De várt s hozzá nem nyúlt volna. Mikor az első kajsi leesett, anyjának is, nekem is ennem kellett belőle. Az éretlen gyümölcshez egyik gyermekem sem nyúlt hozzá. A lehullott almát felszedték a földről, de nem ették meg, hanem ha aprók voltak, eljátszottak vele; ha nagyobbak, akkor behozták anyjuknak. Ennek okát én abban látom, mert kicsikoruktól fogva tudták, hogy ha az a gyümölcs megérik, kapnak belőle annyit, a mennyi szemük s szájuknak elegendő. Előle senki semmit el nem dugdos s a míg tart, kap belőle, ha kér.

Ha van engedetlenség a gyermekek között, van *engedelem* is. A legakaratosabb gyermek is teljesíti parancsolatunkat, ha ennek igazságosságáról meggyőződik. Engedelmeskedik önzésből, hogy másoknak *tessék*. Már egy éves korában megteszi azokat a mozdulatokat, a mit a felnőttek neki mondanak. Ha valamit nem ért, akkor rendesen azokat a mozgásokat teszi, a miket a felnőttek már ismernek nála. Az első tudott, de még tökéletlen működése ez az engedelemnek. Az a legnagyobb baj, hogy az engedelmességre való szoktatást nem végezzük a legnagyobb szelidséggel és igazságossággal. Az egyik nap megengedjük a gyermeknek, hogy az ollóval nyirkálja a papirt, a másik nap elveszszük tőle, mert belátjuk, hogy ez nem a gyermeknek való. Így teszünk nemcsak az ollóval, hanem más tárgygyal. A mit ma megengedünk, azt holnap megtiltjuk. A gyermek észreveszi következetlenségünket, szeszélyünket. Magunk vagyunk az okai s még is mérgeledünk, milyen engedetlenek, rakoncátlanok ezek a gyermekek. *Preyer* azt állítja, hogy ha a kormányzást a legnagyobb szelidség mellett a legnagyobb igazsággal teljesítjük, akkor a gyermek már úgy szólván a bölcsőben belátja az engedelmesség hasznát. Fia 19 hónapos korában, mikor este azt mondták neki: feküdjék le, nem engedelmeskedett. Sírni hagyták. Lefeküdt s azonnal elaludt. Belátta, hogy a sírás nem használ semmit. Sírása a szülőket parancsolatjuk visszavonására rá nem bírja. Az ilyen kíséretet azonban nem tanácsos sokszor ismételni. Ha már a gyermek annyira fejlődött, sokkal jobb, ha parancsolatunk igazi okát megmondjuk s a minden alapot nélkülöző tiltásokat pedig lehetőleg kerüljük. Ha ehhez szigorú következetességet tanúsítunk, akkor már a második évben irányozhatjuk az akaratot s alakíthatjuk a jellemet. Azt, hogy a következetes eljárás mellett mily pontosan teljesíti a gyermek a már egyszer kiadott parancsot, bizonyítsa a következő példa. Egy két éves fiúnak egyszer azt mondták, hogy régi játékszereinek egy részét adja a kertész fiának. Ez a gyermek néhány hónap múlva megint új játékszert kapott. Az volt az első dolga, hogy a régiek kiválogatásába kezdett. Mikor kérdezték, miért teszi ezt? Azt felelte: a kertész fiának adom.

Azt akarják, hogy az egyszer kiadott parancsolatot mások is teljesítsék. Akkor láthatjuk ezt különösen, ha valami új cseléd, vagy rokon érkezik a házhoz, a ki a házi szokásokkal ismeretlen. Az első napokban neki áll ennek a tanításához. Ennek itt a helye, annak ott a helye. A terítésnél elmondja apróra: melyik a papának, a mamának a kése, villája. Hova kell tenni a vizes poharakat, hova a só-tartót, a kenyeres-

kosarat stb. stb. A mikor csak teheti, mindig az új jövevény körül settenkedik, csakhogy taníthassa s ha parancsolataival, utasításaival ellenkezőt tesz, szalad a mamához s kész az — árúlkodás. Pedig a gyermek célja csak az, hogy a házi rend érdekében kiadott parancsolatot, szokást mások is megtartsák, hozzá alkalmazkodjanak. — Hát aztán ha valakire megharaguszna! Vége-hossza sincs a sok árúlkodásnak. Sok, sok adomaszamba is elmenő gyermeki nyilatkozatot lehetne itt felsorolni. Én csak egyet említék. Az inczi-pinczi fiu megáll az apa előtt s azt kérdezi: «Édes apám! Rokonunk *nekünk* az édes anyám?» «Miért fiam», kérdi az apa. «Azért» feleli a gyermek, «mert a *mi* kukoriczánkat *mind* elhordja a padlásról a — zsidónak.» Ezzel a példával el is jutottam a gyermek másik sajátságához az: *őszinteséghez*.

Ha igaz az, hogy a gyermekek sokat hazúdnak, még igazabb az, hogy sokszor nagyon is őszinték. Nem törődnek ilyenkor gyermeki együgyűségükben azzal: megharagszik-e az illető nyilatkozatukért vagy sem. Sok, sok példája van erre a gyermekszobának. A közmondás is azt tartja: «Gyermekek, részeg s bolond mondanak igazat». Éppen a gyermek őszintesége, igaz-mondása az, a mi a szülőket, különösen a kérkedni szerető szülőket az idegenek előtt igen gyakran zavarba hozza, megpirítja. Aztán a milyen kíváncsi, épp oly hamar el is mondja másoknak, a mit tud. A titoktartás éppen nem tartozik sajátságai közé. Ha azt mondja az anyja neki: meg ne mondd ám ezt vagy amazt a papának! Bizonyos lehet benne, hogy már a három éves gyermek alig várhatja, hogy hazajöjjön az apa. Ha sokáig elmarad, nyugtalanodik. A legelső, a mivel fogadja — a nagy titok, a mit rábíztak. Ha a száján ki nem jönne, kijönne tán még a könyökén is!

Annak a tudata, hogy valamit helytelenül cselekedett, már korán felkelti a gyermekben a *szégyent*. Ilyenkor a gyermek arczát elfordítja, fejét eldugja. A pirulás csak később szokott jelentkezni. *Semming* leánya 8 hónapos korában nénje ölében ült s leejtette a babát. Nénje rászól: csunya baba! Majd rácsap kissé kezecskéjére. A leányka először szepeg, majd hangos sírásban tör ki. Nem a fájdalom miatt, hanem azért, mert észrevette, hogy helytelenül cselekedett. Érzi, hogy magaviseletével nincsenek megelégedve. Máskor meg az asztalnál a becsinált gyümölcsöt felfordította. Körültekint. Azt vizsgálja: mit olvashat ki a körülötte levők arczáról. Majd elvörösödik. Arczán a zavarodottság látszik s mintha nem annyira a félelem, mint inkább a szégyen kifejezése volna az az elpirulás. — Az is megtörténik, hogy a gyermek, ha anyja ölébe ülteti a gyermeket, vagy az asztalhoz ül, nem a kanállal, hanem a kezével nyúl bele a tányérba. Ha már tálában nincs, vagy a nagy tálban jobban tetszik valami neki, bele nyúl a tálba, tisztességesen belemarkol a — főzelékbe, Ha az asztal körül ülők valamelyike ránéz s a gyermek az arczán a nem tetszést veszi észre, szégyenkezve fordítja fejecskéjét más oldalra. Érzi, hogy helytelenül cselekedett.

Mikor már a gyermek két éves, megvan önérzete, tart magára. *Preyer* fia mikor kicsiny volt s azt kérdezték tőle: hol van a «daczos fejú», rendesen azzal felelt, hogy a saját fejére mutatott. Mikor azonban 26 hónapos volt, tudta, hogy mit jelent e kérdés, de ha ezt hal-

lotta, már szégyenlette magát a kérdést is és nem felelt volna semmiért úgy, mint régebben. Itt is sokat tesz a szoktatás. A mit az egyik gyermek szégyenel, nem szégyenli a másik. Abban az utczában, a hol én lakom, sok apró gyermek van. Fiamnak egyik legnagyobb gyönyörűsége, ha a futkarozó gyermekeket nézheti. Persze a hátul gombolós nadrágból sokszor kilóg a gyermekek «zsebkendő»-je. Fiamat figyelmeztettem erre s már az, hogy az egyik vagy másik gyermeknek oda kiáltja: «Jóska! kilóg a zsebkendő!» csúfolódás számba megy. De maga, valahányszor kimegy az utcára, mindig megkérdi: nem lóg ki a «zsebkendő»-m. Ha egyszer-máskor az udvaron való játszás közben megtörténik s rá figyelmeztetjük, rendesen szégyenli. Zavarodtan kér, hogy igazítsuk meg. Ha az az ok, hogy a gomb arról a bizonyos helyről leesett, addig nem hagy békét az anyjának, míg a gombot fel nem varrja. Míg tudja, hogy a gomb nincs nadrágján, nem is érzi magát jól. A gyermek lelkének állapotát könnyen felfoghatja az, a ki már egyszer úgy járt, hogy a társaságban vette észre; nincsen zsebkendő nála, vagy ki van szakadva valahol a ruhája.

A mások véleményére, róla való nézetére már igen korán sokat ad a gyermek. Örül, ha játéka felett mások nevetnek, ha olyan mozdulatokat tesz, a miért megdicsérik. A mely mozdulaton a környezetben levők jókedvűen nevetnek, azt máskor is utánozza. Ha valami különösnek tetsző mozdulatot tesz, elpirul az örömtől. Körül tekint. Azt vizsgálja: látta-e valaki? Ha nem vették észre, újra megkísérli s mellette hangosan nevet talán örömeben, vagy pedig azért, hogy a figyelmet magára irányozza. Jól esik neki a dicséret már 457 napos korában. A mások előtt való dicsérés jobban esik s a dorgálás jobban fáj, meg később is, mint a négy szem között való.

A másoktól való dicsértetés s dorgáltatás ébreszti fel a gyermekben a *rend és tisztaságszeretetet*, a *szépérzetet*. *Semming* leánya 8 hónapos korában, *Preyer* fia a 67-ik hétben örült, valahányszor fehér ruhát adtak rá. Ilyenkor igen szeretett mind a kettő a tükörbe nézni. *Preyer* fiának ha valamit a fejére tettek, s azt mondták neki: szép, akkor egész arczkifejezése átváltozott. Szemöldökét felhúzta, szeméit kimeresztette. Arczkifejezésében valami különös meglegedés látszott. *Semming* leányánál az örömet a jóleső sóhajtás fejezte ki. Ez a leányka legjobban szeretett a vendégszobában tartózkodni, a szép képek, a szép bútorokban találta gyönyörűségét. Nemcsak a maga, de a mások szép ruháját is megbámulta. A rútat, természetellenest ki nem állhatta. Később is eltaszított magától egy élczlapot, a melynek a címlapján egy torzkép volt.

A *hála* már az egy éves gyermeknél jelentkezik. Ha valamit kedvére tesziünk, fejét vállunkra hajlítja, megölel, elkezdi csirógatni bennünket. A hála kifejezéseit azonban *Preyer* tapasztalata szerint még a 27 hónapos gyermek nem érti. Ha maga kinyitja a szekrény ajtaját vagy tejet önt csészéjébe, egyre mondogatja: «köszönöm, köszönöm». A 34-ik hónapban azonban ha nem szól is semmit a gyermek, arczvonásaiból mégis kiolvashatjuk a hála nyilatkozatát, valahányszor valami kedves dolgot, kellemes meglepetést okozunk neki.

A kötelességteljesítés a megszokás eredménye. Sigismund fia 18 hónapos korában már nem tudott addig elaludni, míg szülőinek «jó éjszakát» nem kívánt. A kötelesség-teljesítésben kettő van a gyermek segítségére: a munkálkodási ösztön és a becsvágy. Örülnek, ha mások segítségére nem szorulnak. Ha valaki segíteni akar megszokott munkájukban, az éppen nem tetszik nekik Mindent csak «egyedül» akarnak tenni. Már a négy éves gyermekre bizvást rábízhatjuk állatjai gondozását. Biztosak lehetünk benne, hogy bármennyire el van foglalva is játékával, galambjai, tyúkjai, macskája, kutyája etetését, itatását el nem feledi.

Ime itt van az érem másik oldala.

Ítéljen a türelmes olvasó: melyik bölcsészeti iskolának van igaza?
Csurgó, Pethes Fános.

IRODALOM.

Könyvismertetés.

„Az esztergomi tanítóképző megalapítása és rövid története.“ Ily című füzetet bocsájtott a közelmúltban közre *Keményfy Kálmán Dániel*, a nevezett intézet hittanára. (8° 29 lap, Nyomtatta Buzárovits. Esztergom, 1899. Ára?) Az esztergomi képző története benne van ugyan ennek az intézetnek 1895—6. tanévi értesítőjében is (Okányik Lajos írta), de ennek felemlítésével korántsem azt akarom jelezni, mintha ez a munka felesleges volna. Inkább dicséretes törekvésre vall, hogy az újabb s eddig még ismeretlen adatok a nyilvánosságra bocsájtásra határozta el a szerzőt. A millenáris „Értesítő“-kben sok adatot találunk ugyan tanítóképzésünk fejlődésére vonatkozólag, de ezek az adatok még nem elegendők arra, hogy a tanítóképzés multja egészen tisztán álljon szemeink előtt. A keretet ismerjük, de magán a képen hézagok, homályos foltok vannak. Éppen az egyes *felekezeti tanítóképzők* monografiái volnának arra hivatva, hogy ezen a hiányon segítsenek. Olyan-
nak szeretném én ezeket a monografiákat, hogy ne csak az intézetek áldozatkész maecenásaival s a kormányval folytatott küzdelmeikkel, hanem az intézetnek belső életével, tanulmányi ügyeivel, rend- és fegyelem tartásával is minél bővebben foglalkozzanak. Mutassák ki ne csak a tanított tantárgyakat, hanem a menyiben lehet, az egyes tantárgyak terjedelmét s a tanítás módszerét. Közöljék a fegyelmi szabályokat, az egyes büntetési nemeket s az időközönként változó naplók, rentartási és egyéb nyomtatványok mintáit. Egészítsék ki a tanítóképzés képét egyrészt a krománytól érkezett rendeletek közlésével, másrészt az egyházi főhatóságoknak a tanítóképzés ügyében hozott rendeleteivel s határozataival. Levéltári kutatások alapján igyekezzenek kideríteni: a képzőintézet felállítása előtt milyen képzettsége volt az illető egyházmegye vagy kerület néptanítóinak? Tett-e az egyházi főhatóság valamely lépést arra nézve, hogy a tanítók képzettsége emeltessék? Ha felekezeti tanítóképzőink

monografiái ebben az irányban készülnek, akkor, én legalább úgy hiszem, általános szempontból is sokkal tanulságosabbak leendenek.

Oktatásügyünk történelme iránt való érdeklődésem tette kötelességemre, hogy a tanítóképző intézetek történetéről annyit *általánosságban* elmondjak.

Az esztergomi tanítóképzőt 1842. november 3-án nyitották meg. Alapítója *Kopácsy* József hercegprímás, ki már veszprémi püspök korában egyházmegyéje számára 1836-ban megalapította a veszprémi „mesterképző” intézetet. — A tanfolyam kezdetben egy évig tartott. Az első tanárok között ott találjuk „*István* bácsi-”t és *Rendek* József később gútai derék plébánust. Fizetésük 400—400 ezüst forint. Az intézet fentartását az érseki *uradalmi pénztár* fedezte.

Az egy éves tanfolyam 3 évig állott fenn. Ekkor átalakították a helytartó tanács felhívása folytán kétévéssé. Tényleg azonban csak egy osztályuk volt, a mennyiben csak minden második évben vettek fel az I. osztályba növendéket. A tananyag a két éves tanfolyam daczara nem bővült, hanem csak felosztották két évre azt, a mit addig egy évben tanítottak. A növendékek száma rohamosan növekedett, 1844-ben már annyian jelentkeztek a felvételre, hogy lehetetlen volt a szűk helyiség miatt valamennyit felvenni. A tanító-növendékek közül a jelesebbeket nemcsak a tanítóságra, de *a jegyzői hivatalra is képeztették*.

A szabadságharcz leverése után a képzőintézet 1856. október 14-ig szünetelt. *Rendek* megmaradt ugyan 1852-ig tanítóképző tanárnak, de feladata csak annyiból állott, hogy a kik a háború miatt tanulmányaikat be nem fejezték, azokat megvizsgálja, az elveszett okmányokat újból kiadja s a magán uton vizsgáltak részére az oklevelet kiálltsa. A visszaállított tanítóképzőben a bécsi kormánynak 1856. január 20-án kiadott „*Bestimmungen für die katholischen Präparanden-Curse in Ungarn*” elvei szerint két éves tanfolyamban, most már két osztályban tanítottak. Az igazgató a szervezeti szabályok értelmében a fő-elemi iskola igazgatója volt. Az intézet növendékei csak az algymnasium vagy reáliskola osztályait végzett növendékek lehettek. Egyik miniszteri rendelet azonban megengedte, hogy kivételesen kevesebb előképzettséggel bíró növendéket is felvehessenek a tanítóképzők, ha a zenében valamely főtanító oldala mellett már jártasságot szereztek. Megvolt a *két osztály*, de nem volt több *egy tanteremnél*. Előbb a város adta a tantermet. 1860-ban az intézet bérházba jutott s csak 1864-től fogva kapott két tantermet.

A másik baj meg az volt, hogy az intézet fennállásának nem volt biztos alapja. *Scitovszky* nem az uradalmi, hanem *magán pénztárából* fedezte az intézet kiadásait s e miatt az intézet *Scitovszky* halálakor jóformán a tönk szélére jutott. *Zajnai* János igazgató érdeme, hogy azt az intézetet, a melynek a *tanárai* *hitelben tanítottak, a mely sem zene, sem egyéb taneszközöket nem volt képes szerezni*, de még egyetlen orgonáját se volt képes kijavíttatni, fel nem kellett oszlatni.

1870-ben az intézet három évfolyamúvá lett. Az intézet fentartásához a tanulmányi alap, mint régebben úgy most is 735 frttal járult. *Simor* hercegprímás gondoskodott a megfelelő épületről. 1888-ban szervezték a tápintézetet, a melynek alapját *Somogyi* Károly kanonok

vetette meg. 1893-ban kapott az intézet *önálló gyakorló iskolát*. Az 1895—97. tanévvel az intézet négyéves tanfolyamúvá bővült s a hittanár kivételével olyan tanári kart kapott, mely egyedül csak az intézetben van elfoglalva. Van az intézetnek 5 rendes tanára 1200 frt fizetés és 200 frt lakbérrel; a hittanár fizetése 600 frt, a segédtanaré 800 frt és 150 fr. lakbér. A fentartási költségeket az *érsekség uradalmi pénztára* fedezi. Az újjászervező hercegprímás Vaszary Kolos évenként 10.000 frtot meghaladó összeget áldoz erre az intézetre.

Nagyon sok érdekes adat van az itt felsoroltakon kívül ebben a kis munkában. Érdemes az elolvasásra s a szerző példája a követésre.

Pethes János.

VEGYESEK.

Személyi hírek. A vallás- és közoktatásügyi miniszter *Kovássy Zoltánt*, a máramarosszigeti áll. tanítóképző-intézet tanárát ugyanezen intézet igazgatójává kinevezte. Szívből üdvözljük őt s ismerve azt a nagy tevékenységet, a melyet Máramarosvármegye társadalmi életében azon vidék hasznára eddig kifejtett, hiszszük, hogy jó kezekbe van letéve a máramarosi képző vezetése. Hiszszük, hogy az ottani derék tanári testülettel karöltve kifejtendő munkássága által gyarapodó sikerrel fogja a szigeti képző nagy fontosságú nemzeti kulturális hivatását betölteni.

A vallás- és közoktatásügyi magy. királyi miniszter *Ábrai Lajos* felső kereskedelmi iskolai és *Nesnera Aladár* fa és fémipar szakiskolai igazgatókat az aradi állami tanítóképző-intézet igazgató-tanácsába rendes tagul kinevezte.

Komáromy Lajos kitüntetése. Ő Felsege a király Komáromy Lajosnak, a budapesti polgáriskolai tanítónőképző-intézet tanárának, a tanügy terén szerzett érdemei elismeréséül a *tanítóképző-intézeti igazgatói címet* adományozta. E kitüntetésben a kultúra szolgálatában töltött hasznos élet nyerte jutalmát. Komáromy Lajos 1843-ban született Makón. Gimnáziumi tanulmányait Kisujszálláson, majd Nagy-Körösön elvégezvén, a budapesti ref. theologiai akadémiára iratkozott be. Theologiai tanulmányainak befejezése után egy évet külföldön, Edinburgban töltött. 1869-ben a budapesti ev. ref. gimnáziumban nyert először alkalmazást, mint a görög nyelv tanára. 1879-ben nevezték ki a budapesti áll. polgáriskolai tanítónőképző-intézethez a magyar nyelv és irodalom tanárává. K. tehát 30 esztendeje működik a tanítói pályán, a melyből 20-at a tanítóképzés szolgálatában töltött. A papi pályáról a tanítóira a tanítói elhívás tudata és érzése vitte. Ez meg is látszott tanítói működésén, a melynek vezető motívumai a tiszta idealismus és önzetlen pályaszeretet voltak s azok ma is. Minden tanítása hangulatos, lelkes s a maga lelkesedését, tárgyszeretetét tanítványaiába is be tudja önteni, a mi tanítóképzői működésének hatását igen becessé tesz. A külső igénytelenséggel párosult puritán jelleme tanítványaiában s mindazokban, a kik őt ismerik, a benső tisztelet és ragaszkodás érzelmét ébresztik fel. K. háta mögött gazdag irodalmi múlt áll. A tanítók egyesületi életében tevékeny részt vesz. A tanítóképző tanárok országos egyesületének egyik oszlopos tagja. Nyolcz évig

viselte nagy pontossággal és erélylyel egyesületünk pénztárosi hivatalát; 1898-ban pedig az országos egyesület őt *alelnökévé* választotta. Éljen még sokáig, hogy még sokat használhasson a magyar kulturának!

Molnár Leontin. Nem olyan név ez, a melyet a hír szárnyai minduntalan hátukra vennének és dicsekedve hurczolnának meg országszerte. Egy szerény tanító és még szerényebb nő viseli e nevet. Molnár Leontinról a budapesti II. ker. állami tanítónőképző-intézet tanítónőjéről keveset beszél a nagy világ; de ez az ő érdeméből semmit sem von le; mert egész élete és több mint három évtizedes tanítói pályája csak nemes példája azoknak a magasztos női erényeknek, a melyek a külső csillogástól menten az érzelmek bensősége és mocsoktalan tisztasága által teszik a nőt a harmonikus, a boldog élet megteremtőjévé; mert ő egész tanítói pályájával mintája a tanítói s nevelői lelkiismeretességnek s annak a magasztos felfogásnak, hogy a tanító, ha erőinek összességét egészen a tanításra és nevelésre koncentrálna, a legjobban töltötte be hivatását. Molnár Leontin a legrégibb tanítóképző tanítók egyike; akkor kezdte meg működését, mikor a legrégibb állami tanítónőképzőnk, a budai, 1869-ben december 15-én megnyílt; s ettől a kezdettől fogva állandóan s lankadatlan erővel s lelkiismeretességgel szolgálja az intézetet. Az intézettel együtt töltötte ő be harmincz évi nyilvános pályafutását. Ezt a kettős alkalmat, az intézet és Molnár Leontin harmincz évi működésének évfordulóját, ülték meg a II. ker. nőképző testülete és növendékei szoros családi körben. A tanári kar nevében *Katonáné* Turánszky Irén igazgató üdvözölte őt meleg érzéssel, a növendékek nevében *Horváth* Teréz beszélt. *Radó* Vilmos pedig bejelentette a testület azon határozatát, hogy 1000 frtos segélyalapját Molnár Leontin nevéből kereszteli el. Az ünnepeket, a kire nézve ez az ünneplés meglepetés volt, könyvekbe borult szemekkel rebegett köszönetet.

25 éves jubileum. Értésünkre esett, — talán nem veszi rossz néven, hogy nyilvánosságra hozzuk — hogy *Felméri Albert* érdemes kartársunk, e hóban, szűk családi és baráti körben ülte meg tanítói s tanári működésének 25 éves jubileumát. Mi, kartársak, úgy ismerjük Felméri Albertet, mint őszinte, egyenes lelkű embert, hivatásának szeretettel élő buzgó tanítót, a ki az iskolán kívül társadalmi téren és irodalmi munkásságával is régóta sikerrel fáradozik a népoktatás érdekében. Ő volt az első egyike, a ki bátran és erélylyel szállt síkra a tanítóképző tanárok anyagi és erkölcsi előmeneteleért. Még a Kármán Mór szerkesztette Magyar Tanügy egyik évfolyamában oly módon jelölte meg a tanítóképző tanárok és testületek ezen érdekei fejlesztésének irányát, hogy azon elvektől (a paritás elvei) eddig nem kelle eltérnünk. Szívükből üdvözöljük!

A középiskolai tanárok mozgalma. A középiskolai tanárság nagyobb arányú mozgalmat indított súlyos anyagi helyzetének megjavítására. Erre közvetlen okot a pénzügyminiszternek azon kijelentése szolgált, a melyet a jövő évi költségvetés benyújtásakor tett, hogy az állami tisztviselőkre nézve már végre van hajtva az 1893. IV. t.-cz. E szerint a tanárokat mellőzés érte. Ugyanis a tanárookra nézve nincs végrehajtva gr. Csáky Albin volt közoktatásügyi miniszternek az az ígérete, hogy öt év alatt a tanárok létszámát megfelelzi a IX. és VIII. fiz. osz-

tályok között, az igazgatókét a VIII. és VII. osztályok között. Az Országos Középiskolai Tanáregyesület ez ügyben decz. 8-án igen népes választmányi ülést tartott. *Beöthy* Zsolt elnök megnyitó beszédjében körvonalazta a mozgalom fontosságát, miközben fontos elvi kijelentéseket tett: «A kiktől mozgalmunk sikere függ, meg kell győznünk arról, hogy a magyar közművelődés érdekében fordulunk hozzájuk. A magyar nemzet kormányát meg kell győznünk arról, hogy a magyar nemzet érdekében fordulunk hozzá. Nem a magunk helyzetének javítását és rendezését, hanem ebben a javításban és rendezésben a magyar középiskola helyzetének javítását és biztosítását kérjük, sőt, a mint ma áll a dolog, többet kérünk? kérjük egy, középiskolánkat és azzal egész művelődésünket fenyegető veszedelemnek idején való elhárítását». «Mi az eszközöket kérjük a magunk nyugalmának biztosítására, eszközeit annak, hogy erőnket, időnket, lelkesedésünket az iskolának szentelhessük, hogy továbbművelődésünket, tudományos önképzésünket folytathassuk». Elnök megnyitója után dr. *Négyessy* László titkár előterjesztésére a választmány elhatározta, hogy a következő kívánalmakat fogja a kultuszminiszternek, a pénzügyminiszternek s a miniszterelnöknek emlékiratokba foglalva előadni:

1. Az 1893-diki törvényhozási megállapodásnak végrehajtását, azaz az igazgatói és az illető tanárok létszámainak a fizetési osztályok közötti megfelelését.

2. A tanári és igazgatói quinqueniumok felemelését 200 frtra, a mi például öt éves cikluson belül érezhetőbb költségemelkedés nélkül végre lenne hajtható.

3. A drága piaczú városokban működő tanárok helyi pótlékának rendezését.

A tanárság e kívánalmait szóbelileg is előadta dr. *Wlassics* Gyula vallás-és közoktatási miniszternek. *Lukács* Gyula pénzügyminiszternek és *Szell* Kálmán miniszterelnöknek, a kik a legszebb elvi ígéretekkel tették a tanároknak.

Teljesen csatlakozunk a középiskolai tanárok mozgalmához annyival inkább, mert ama kívánságok egyesületünknek 1896. évi előterjesztésében (III. Emlékirat) mind befoglaltatnak. Ezek a kívánságok tehát a mi kívánságaink is és pedig fokozott mértékben, mert az ő bajaik is fokozottan vannak meg nálunk. A mi helyzetünk még rosszabb, mint a középiskolai tanároké; minnek következtében a tanítóképző-intézetek még rosszabbul láttatnak el tanerőkkel, mint a középiskolák. A tanítóképzés 2—3 év múlva valóban válságos helyzetbe fog kerülni tanárainak és tanárképzésének súlyos helyzete, rendezetlen viszonyai miatt. Melegen üdvözljük középiskolai kartársainkat a mozgalomért. Kívánunk nekik teljes sikert. Hiszen az ő sikerük a mienk is lesz!

Századik füzet. A jelen számmal zárjuk le közlönyünk századik füzetét, a mely azóta, hogy a Magyar Tanítóképző az egyesület tulajdonába került, megjelent. A hova csak e füzet eljut, vigye meg a szerkesztő újévi jókívánalmait s azt a reménységet, hogy a kétszázadik füzet mindenfelé csak elégedett tanárokat s országszerte magas színvonalú s minden ízében magyar tanítóképzőket találjon. Úgy legyen!

